

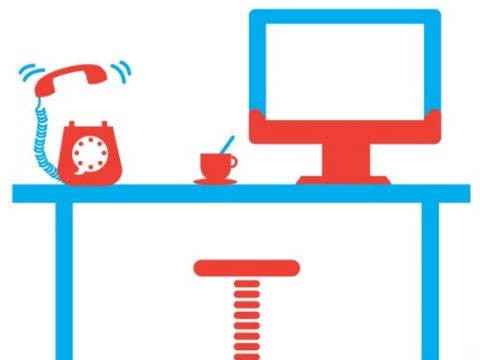
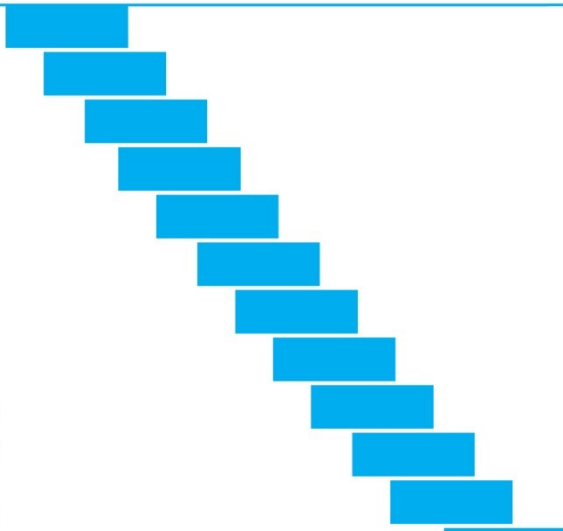
de Kinderombudsman.
wij laten van je horen

Verkenning naar de kindvriendelijke advocatuur

Een onderzoek naar de rol van de advocaat als preventieve schakel bij (v)echtscheidingen.

Datum: 30 maart 2016
Rapportnummer: KOM010/2016

Verkenning naar de kindvriendelijke advocatuur

Een onderzoek naar de rol van de advocaat als preventieve schakel bij (v)echtscheidingen.

Projectleiding Kinderombudsman

Coördinatie en eindredactie:

Mr. Coby van der Kooi

Drs. Merel Baracs

Onderzoek

Coördinatie en redactie:

Dr. Carla Goosen MDR

Met medewerking van:

Eva Schmidt LLB, BSC

Claudia Hahn LLB

Roos Inklaar LLB

De informatie in deze rapportage werd vanaf 1 januari 2014 tot 25 maart 2016 door vele instanties, betrokkenen, advocaten en andere professionals belangeloos aangeleverd. Daarnaast hebben 300 kinderen gereageerd op de enquête en namen jongeren deel aan de expertbijeenkomst en de klankbordgroep. Ook hebben rechters en raadsheren waardevolle informatie gegeven om de uitkomsten te kunnen interpreteren. Ten slotte heeft een voltallige review commissie de ruwe data ontvangen en hebben de resultaten getoetst. De Kinderombudsman kan niet ieder persoonlijk bedanken maar is een ieder zeer erkentelijk voor de medewerking.

Inhoudsopgave

Voorwoord		p. 4
1. Inleiding		p. 5
2. Theoretisch kader		p. 8
2.1	Vanuit het perspectief van het kind	p. 8
2.2	Vanuit het juridische perspectief	p. 9
2.2.1	Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind	p. 9
2.2.2	Het kind in een scheidingsproces binnen het Nederlandse rechtstelsel	p. 9
2.3	De 'kindvriendelijke advocaat'	p. 11
3. Onderzoeksopzet		p. 14
3.1	Onderzoeksvragen	p. 14
3.2	Opbouw van het onderzoek	p. 15
3.2.1	Expertbijeenkomst	p. 15
3.2.2	Enquêtes	p. 17
3.3	Verwerking van de resultaten	p. 18
3.4	Reviewcommissie	p. 19
3.5	Toetsen resultaten bij advocaten	p. 19
4. Resultaten		p. 20
4.1	Toevoegde waarde van een keurmerk 'kindvriendelijke advocaat'	p. 20
4.1.1	Rol van de 'kindvriendelijke advocaat'	p. 20
4.1.2	Essentiële taken en werkzaamheden	p. 22
4.1.3	Conflicterende taken en werkzaamheden	p. 27
4.1.4	Beïnvloeding van het scheidingsproces	p. 28
4.1.5	Samenwerkingsbasis voor gezamenlijk ouderschap en het welzijn van kinderen	p. 29
4.1.6	Invloed van een keurmerk op juridische procedures	p. 32
4.1.7	Invloed van een keurmerk op de raadsman-cliëntrelatie	p. 33
4.1.8	Draagvlak bij de beroepsgroep	p. 33
4.1.9	Visie van kinderen en jongeren	p. 34
4.1.10	Een keurmerk in relatie tot andere initiatieven als overlegscheiden en collaborative divorce	p. 35
4.1.11	Contra-indicaties, risico's en andere belangrijke overwegingen	p. 35
4.2	Keurmerk van de 'kindvriendelijke advocaat'	p. 36
4.2.1	Voorwaarde om het keurmerk te mogen dragen	p. 36
4.2.2	Competenties van de kindvriendelijke advocaat	p. 37
4.2.3	Ontwikkelen van competenties	p. 42
4.3	Organisatie van het keurmerk	p. 42
4.3.1	Toekenning, bewaking en uitvoering van het keurmerk	p. 42
4.3.2	Draagvlak bij scheidingsadvocaten, beroepsverenigingen en andere stakeholders	p. 43
4.3.3	Implementatie in opleidingen en expertiseontwikkeling van scheidingsadvocaten	p. 44
4.3.4	Financiering	p. 44
4.3.5	Bekendheid	p. 45
5. Conclusies		p. 46
6. Slotbeschouwing en aanbevelingen		p. 52
Bronnenlijst		p. 57
Bijlagen		
1.	Vragenlijst GDR	p. 59
2.	Vragenlijst Delphi	p. 62
3.	Enquête rechters	p. 63
4.	Enquête kinderen	p. 68
5.	Scoreoverzicht taken	p. 73
6.	Taken en competenties Delphi-onderzoek	p. 77

Voorwoord

Een kind dat in de knel raakt tussen zijn vechtende ouders, wanhopig wordt van de ruzies, of die één van beide ouders niet meer mag zien. Helaas is het nog steeds aan de orde van de dag dat kinderen knel raken tussen vechtende ouders. In de afgelopen vijf jaar heb ik mij als Kinderombudsman dan ook speciaal ingezet voor deze kinderen. Om de positie van kinderen in (v)echtscheidingen te verbeteren bracht ik twee keer eerder een rapport uit: *Bijzondere curator: een lot uit de loterij?* (2012), en *Vechtende ouders, het kind in de knel* (2014).

Voor u ligt nu het derde rapport: *Verkenning naar de kindvriendelijke advocatuur* (2016). In dit rapport ga ik dieper in op de rol van de advocaat als preventieve schakel bij (v)echtscheidingen. De advocaat is een belangrijke schakel in het scheidingsproces en kan in mijn visie een belangrijke bijdrage kan leveren aan een deel van de oplossing voor de kinderen van scheidende ouders. Een kindvriendelijke werkwijze van alle advocaten die familiezaken behandelen is wat mij betreft hierbij onontbeerlijk. Met dit rapport draag ik hiervoor de bouwstenen aan.

Ik adviseer een pilot op de zetten voor een advocaat voor het hele gezin, ook als de ouders het niet eens zijn met elkaar. Ik noem deze advocaat '*de gezinsadvocaat*'. Dit idee is aangedragen door de kinderen en jongeren die mee hebben gewerkt aan dit onderzoek. Verder constateer ik dat er een omslag in het denken nodig is: een advocaat die niet procedeert maar een aandeel heeft in de oplossing voor kinderen. In onderling overleg overeenstemming bereiken moet de norm zijn, niet het procederen.

Het onderzoek naar de kindvriendelijke advocaat heeft al voor het uitkomen van het rapport tot veel discussie geleid. En dat is goed; hieruit blijkt hoe groot het besef is dat er wat moet gebeuren. Het doet mij deugd dat veel advocaten al jaren hard werken om de beroepsgroep verder kindvriendelijk te maken. Ik hoop dat dit rapport een steun in de rug is van deze advocaten en dat dit rapport door hen gebruikt gaat worden om zich verder te oriënteren op hun eigen rol als advocaat.

De oplossing voor het terugdringen van vechtscheidingen moet niet alleen gezocht worden in de advocatuur. Het is een maatschappelijk probleem waarvoor vele partijen de verantwoordelijkheid dragen. Er is niet één panklare oplossing. Maar als iedereen zich sterk maakt vanuit zijn/haar eigen discipline, kunnen er grote stappen genomen kunnen worden om kinderen beter te beschermen tegen (de gevolgen van) vechtende ouders.

Marc Dullaert
De Kinderombudsman

Hoofdstuk 1 Inleiding

Scheiden is een lastig proces, en als de partners samen kinderen hebben wordt het nog ingewikkelder. Soms is een scheiding dan ook langdurig en heftig, en wordt er naar de kinderen nauwelijks geluisterd. Terwijl de kinderen lijden, strijden vader en moeder¹ door, ieder overtuigd van het eigen gelijk. Een kind is de dupe, de omgeving kijkt machteloos toe. Voor de Kinderombudsman, net als voor vele anderen, zijn vechtscheidingen al jarenlang een doorn in het oog. Regelmatig bellen kinderen de Kinderombudsman om te vertellen dat ze willen dat hun ouders stoppen met vechten, dat ze zich verscheurd voelen.

Het voorkomen van schade bij kinderen door de scheiding van ouders wordt breed gedragen. Het idee van een 'kindvriendelijke advocaat' is een van de mogelijke (en vele) bouwstenen als belangrijke factor in een systemische aanpak van een kindvriendelijke scheidingsprocedure. Hierbij helpen alle betrokkenen bij een scheiding - ouders en professionals, binnen en buiten de juridische sector - een kindvriendelijke scheiding te realiseren. Al vanaf het moment dat relatieproblemen beginnen tot en met nazorg nadat de scheiding een feit is.

De Kinderombudsman bracht in het kader van een kindvriendelijke scheidingsprocedure al twee keer eerder een rapport uit over kinderen die te maken hebben met strijdende ouders: *Vechtende ouders, het kind in de knel* (2014) en *Bijzondere curator: een lot uit de loterij?* (2012). Dit rapport gaat dieper in op de rol van de advocaten die scheidingszaken behandelen waarbij kinderen betrokken zijn. De advocaat is een belangrijke schakel in het scheidingsproces en kan mogelijk bijdragen aan een deel van de oplossing voor de kinderen van scheidende ouders. Deze advocaat zou zijn cliënt kunnen helpen "veilig te scheiden", zodat kinderen niet de dupe zijn van een proces waarin hun belangen ondergeschikt zijn.

Rol advocaten

Mensen die overwegen te gaan scheiden komen vaak terecht bij een advocaat. Als dat een gespecialiseerde advocaat is die zich mede richt op de belangen van de kinderen, is dat een goede zaak, niet in het minst voor eventueel betrokken kinderen. Deze advocaat maakt namelijk onderscheid tussen de belangen die partijen hebben als ex-partners en het gezamenlijke belang als ouders. Dat kan veel strijd voorkomen, en daarmee veel ellende.

Advocaten hebben echter van oudsher een andere positie: zij vertegenwoordigen het belang van de scheidende ouder, niet dat van eventuele kinderen. Dat is ook hun formele opdracht. Een risico is dan dat het belang van het kind uit beeld raakt. Of dat de advocaat van de ene ouder wel naar het belang van de kinderen kijkt, maar de advocaat van de andere ouder niet.

Als een van de ouders kiest voor een zogenaamde vecht-advocaat, dan staat een kindvriendelijke aanpak al op losse schroeven. Vooral ouders die in het gevecht belanden, zullen niet gemakkelijk samen tot de keuze voor een (of twee) kindvriendelijke advocaat(en) kunnen komen. En de juridische procedure, zoals die momenteel is vormgegeven, dwingt tot tegenspraak en polarisatie. Ouders die niet meer met elkaar kunnen en willen praten, worden door het juridische toernooimodel gestimuleerd om het gevecht aan te gaan. In hun traditionele rol worden rechtshulpverleners geacht om het geschil te vertalen in verzoeken, argumenten, eisen, tegenverzoeken en verweren. De standpunten van ouders goed verwoorden en tegenover elkaar zetten, is voor advocaten een kern-onderdeel van hun professionaliteit. Daarbij zal de advocaat wel het belang van het kind als ijkpunt nemen, want dat is meestal de wettelijke norm die de rechter zal toepassen. Maar het kind kan juist ook in de knel komen door het juridische gevecht zelf.

---

¹ Vanzelfsprekend kan hier ook 'moeder en moeder' of 'vader en vader' worden gelezen.

In de gespecialiseerde advocatuur en de rechtspraak wordt daarom steeds sterker de urgentie gevoeld van een scheidingsproces waarin partners en zeker ook kinderen geen schade wordt berokkend. Het kan namelijk ook anders, en advocaten kunnen daar mogelijk zelfs een transformerende rol in spelen. Een rol die mensen helpt te veranderen van ex-partners naar collega-ouders.

Noodzaak van verandering

Het aantal officiële huwelijksontbindingen (echtscheidingen) bij gezinnen met minderjarige kinderen geeft een stijgende trend weer. In 2014 zijn bijna 20 duizend echtscheidingen waarbij minderjarige kinderen betrokken zijn. In 2013 ging het om bijna 19.000 (CBS, 2015). Er zijn in 2014 35.727 minderjarige kinderen betrokken bij een echtscheiding. Dit zijn ruim 1.500 meer kinderen dan een jaar eerder.² Als we hierbij de kinderen optellen die te maken hebben met samenwonende ouders die uit elkaar gaan dan hadden we al in 2010 te maken met schatting van 70.000 kinderen per jaar die een scheiding van de ouders meemaken.³

Uit onderzoek van TNO NIPO in 2015 onder ruim duizend leden van de vereniging van Familierecht Advocaten Scheidingsmediators (vFAS) blijkt een aanzienlijke stijging van het aantal vechtscheidingen.⁴ De vFAS spreekt van een vechtscheiding als de procedure niet meer is gericht op afwikkeling van de echtscheiding, maar tot doel heeft om elkaar zoveel mogelijk pijn te doen. Naar het oordeel van de ondervraagde advocaten kan twintig procent van de scheidingen gekarakteriseerd worden als een 'vechtscheiding'. In 2013 was dat nog tien procent.⁵ De aanpak van vechtscheidingen staat al jaren op de politieke en maatschappelijk agenda. Toch lijkt het aantal vechtscheidingen niet te dalen, eerder te stijgen.

Doel van het onderzoek

De advocaat is volgens de Kinderombudsman een zeer belangrijke schakel in het scheidingsproces en kan bijdragen aan een deel van de oplossing voor kinderen die in de knel zitten tussen vechtende ouders. Op dit moment mogen alle advocaten familiezaken behandelen waarbij kinderen betrokken zijn. Tot op heden is de professionele deskundigheid van deze advocaten nog weinig object van onderzoek geweest. Daarom heeft de Kinderombudsman in 2015 onderzoek laten doen naar de kindvriendelijke advocatuur in scheidingszaken met kinderen. Het doel van dit onderzoek is om vanuit relevante disciplines te verkennen wat de toegevoegde waarde kan zijn van de 'kindvriendelijke advocaat' en in kaart te brengen welke rol een keurmerk kan spelen bij een verankering in de Nederlandse (echt)scheidingspraktijk. De Kinderombudsman heeft laten onderzoeken welke competenties een advocaat met een kindvriendelijke werkwijze zou moeten hebben en hoe deze een vertrouwd gezicht kan worden in het familierecht. Hierna wordt hierover uitgebreid verslag gedaan. Aan het eind van dit rapport worden aanbevelingen geformuleerd voor de praktijk.

---

² Het CBS geeft alleen de cijfers weer van het aantal kinderen betrokken bij de ontbonden huwelijken.

³ Spruijt, E. en Kormos, H. (2010). Het getal van circa 70.000 wordt gebaseerd op het aantal echtscheidingen per jaar, een schatting van het aantal samenwonenden die uit elkaar gaan (De Graaf 2005) en cijfers over het aantal paren met thuiswonende kinderen tot een leeftijd van 22 jaar.

⁴ Het percentage vechtscheidingen is in de periode 2013-2015 toegenomen. Volgens scheidingsadvocaten liep in 2013 gemiddeld een op de tien zaken uit op een vechtscheiding. In 2015 is dat toegenomen tot een op de vijf, blijkt uit onderzoek van TNS NIPO. TNS NIPO deed onderzoek onder zo'n duizend advocaten en mediators die zijn aangesloten bij de vFAS, een vereniging van specialisten in het personen- en familierecht. De aangesloten specialisten deden per persoon sinds 2013 gemiddeld 65 scheidingszaken. Ruim 64 procent van de zaken die in de periode 2013-2015 bij een advocaat terechtkwam, verliep alsnog in goed overleg.

De Kinderombudsman heeft voor het onderzoek drie hoofdvragen gesteld:

1. Wat is er op basis van wetenschappelijke inzichten en ervaringsdeskundigheid te zeggen over de mogelijke toegevoegde waarde van een 'kindvriendelijke advocaat'?
2. Wat zou het keurmerk van de 'kindvriendelijke advocaat' moeten inhouden?
3. Wat is ervoor nodig om een dergelijk keurmerk in het leven te roepen?

Term 'kindvriendelijke advocaat'

De Kinderombudsman noemt de advocaat die ook de belangen van een kind in een echtscheidingssituatie borgt in dit rapport en het onderzoek dat hieraan ten grondslag ligt de 'kindvriendelijke advocaat of de kindvriendelijke advocatuur'. Dit is een werktitel om het kindvriendelijk handelen van een advocaat in echtscheidingen in dit onderzoek te benadrukken. Voor de leesbaarheid is deze werktitel in deze rapportage aangehouden hoewel het onderzoek onder de kinderen een andere naam opleverde: Gezinsadvocaat of Familieadvocaat. Maar daarover bij de resultaten meer. Opgemerkt moet worden dat met deze werktitel niet de indruk moet worden gewekt dat alle advocaten op dit moment per definitie niet kindvriendelijk werken. Dit zou namelijk onterecht zijn en hiermee zou onvoldoende recht worden gedaan aan de vele advocaten die in de afgelopen jaren hard hebben gewerkt de beroepsgroep te professionaliseren, zoals de advocaten die verbonden zijn aan de vereniging voor Familierecht Advocaten Scheidingsmediators (vFAS).

Opbouw van het rapport

De onderzoeksvragen zijn leidend geweest bij het onderzoek en de opbouw van dit rapport. In hoofdstuk 2 wordt het thema kort theoretisch onderbouwd, en wordt de huidige wetgeving rondom het kind in een scheidingssituatie in kaart gebracht. De onderzoeksopzet en methoden worden besproken in hoofdstuk 3. Hoofdstuk 4 geeft de resultaten weer van het onderzoek. De conclusies staan vervolgens in hoofdstuk 5. In hoofdstuk 6 volgen de slotbeschouwing en aanbevelingen van de Kinderombudsman, gebaseerd op de resultaten en conclusies.

Hoofdstuk 2 Theoretisch kader

Artikel 12 vormt samen met artikel 9 van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (hierna: IVRK) de grondrechtelijke basis voor het recht op 'participatie' van het kind, binnen het kader van de scheiding van zijn ouders. Het begrip 'participatie' is erg ruim; het omvat actieve deelname en medezeggenschap van kinderen, individueel en in groepsverband, in alle gevallen waarin beslissingen worden genomen waarbij het belang van het kind in het geding is.⁶

Het kind heeft een bijzondere positie in het scheidingsrecht. De beslissingen die genomen worden bij een scheiding hebben voor een belangrijk deel betrekking op het kind, terwijl het kind geen procedurele bevoegdheid heeft. Het kind heeft een kwetsbare positie bij de scheiding van zijn ouders. Uit onderzoek blijkt dat de scheiding grote problemen kan opleveren voor het kind op zowel de korte als de langere termijn⁷.

Op dit moment wordt een kind bijna niet betrokken in een scheidingsprocedure. In het komende hoofdstuk wordt het theoretisch kader van onderhavig onderzoek gegeven. Allereerst wordt gekeken naar de scheiding vanuit het perspectief van het kind. Hierna wordt ingegaan op het juridische perspectief van het kind. Ten slotte wordt het belang van het onderzoek naar een 'kindvriendelijke advocaat' weergegeven.

2.1 Vanuit het perspectief van het kind

Een scheiding is naast een juridisch bovenal een sociaal psychologisch proces dat aanvangt bij de overweging van een van de ouders om te scheiden en doorloopt ook na de formele ontbinding van het huwelijk en het feitelijk uit elkaar gaan tot het moment dat bij de ex-partners sprake is van een nieuw, autonoom leven – *Roelants 2003-2004, pag. 11*

Zoals geschetst kiezen naar schatting 70.000 stellen met minderjarige kinderen ervoor hun relatie te beëindigen.⁸ Hierbij wordt uitgegaan van het totale aantal gezinnen waarvan de ouders uit elkaar gaan; dit betreft gehuwde stellen, stellen met een geregistreerd partnerschap en samenwoners.

In dit onderzoek ligt de focus op scheidingen waar een advocaat bij betrokken wordt. Dit zullen grotendeels echtscheidingen of ontbindingen van geregistreerd partnerschap zijn. In 2014 waren volgens het CBS in totaal 35.727 kinderen betrokken.⁹ Soms loopt een scheiding uit op een complexe scheiding of vechtscheiding. Jeugdzorg Nederland geeft aan dat jaarlijks zo'n 3.500 kinderen knel komen te zitten in een vechtscheiding tussen de ouders.¹⁰

Zoals aangegeven hebben kinderen een kwetsbare positie bij een scheiding van de ouders. Zij houden van beide ouders evenveel en willen een band behouden met beide ouders, maar zien de ouders in conflict en kunnen hierdoor in een loyaliteitsconflict terecht komen. Mag ik van beide ouders evenveel houden? is een vraag die veel kinderen zichzelf tijdens en na de scheiding stellen. De (veelal negatieve) gevolgen van een scheiding op kinderen kunnen externaliserend zijn (grensoverschrijdend, agressief en delinquent gedrag) maar ook internaliserend waardoor emotionele problemen kunnen ontstaan zoals depressiviteit. Deze problemen kunnen op hun beurt zorgen voor lagere schoolresultaten, problemen in vriendschapsrelaties en een slechtere band met (een van) de ouders. Op de lange

⁶ Smits 2015, p. 15.

⁷ Zie o.a.: Mortelmans 2002, pag. 37-54, Dronkers & Härkönen 2008, 62:273-88, Amato 2010, p. 650-667.

⁸ Spruijt & Kormos 2014, p. 22.

⁹ Bron: statline.cbs.nl, gepubliceerd op 11 september 2015, geraadpleegd op 15 september 2015.

¹⁰ Bron: Jeugdzorg Nederland.

termijn kunnen de gevolgen een lager opleidingsniveau zijn, grotere kans op depressie, een zwakke relatie met de ouders en een groter risico om later zelf te scheiden.¹¹

2.2 Vanuit het juridische perspectief

2.2.1 Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind

Het recht van een kind tot participatie is vastgelegd in het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (hierna: IVRK). Hierin staat dat het kind het recht heeft om betrokken te worden bij beslissingen die hem raken,¹² meer in het bijzonder bij familierechtelijke kwesties zoals een scheiding van de ouders.¹³ De artikelen hebben wel een aantal elementen die moeten worden afgewogen. Zo dient het kind in staat te zijn om zijn mening te vormen, hij wordt in de gelegenheid gesteld zijn mening vrijelijk te geven en aan zijn mening dient een passend gewicht te worden toegekend. Beoordelingscriteria hiervoor zijn de rijpheid en de leeftijd van het kind. Belangrijk om hierbij te vermelden is dat deze elementen niet beslissen óf het kind gehoord moet worden maar vooral antwoord geven op de vraag in hoeverre aan de visie van het kind passend gewicht kan worden toegekend.¹⁴

Artikel 3 IVRK geeft aan dat het belang van het kind altijd leidend dient te zijn wanneer er beslissingen worden genomen die het kind aangaan. “Het belang van het kind” is een vage norm die evenwel leidend is voor de interpretatie en implementatie van de andere artikelen in het verdrag¹⁵. Aan de norm kan geen eenduidige invulling worden gegeven. De invulling van de norm is afhankelijk van feitelijke en persoonlijke omstandigheden en moet vanuit maatschappelijk en pedagogisch perspectief worden ingekleurd.

Ten slotte moeten de ouders op basis van artikel 18 IVRK, dat samen gelezen kan worden met artikel 5 IVRK, bij het maken van beslissingen die betrekking hebben op het kind rekening houden met de ontwikkelende vermogens van het kind.

2.2.2 Het kind in een scheidingsproces binnen het Nederlandse rechtstelsel

In Nederland wordt het belang van het kind op verschillende manieren gewaarborgd binnen het scheidingsproces. Een kind wordt in de Nederlandse juridische procedure zowel direct als indirect betrokken. Een kind kan echter in beginsel niet als zelfstandige partij een rol spelen in scheidingsprocedures. Een kind is in familierechtelijke zaken in Nederland namelijk een belanghebbende¹⁶ zonder zelfstandige processuele bevoegdheid, behoudens voor zover de wet daarin voorziet.¹⁷ Uitgangspunt is dat de ouders¹⁸ verantwoordelijk zijn voor de vertegenwoordiging van het kind in en buiten rechte.¹⁹

Hoorrecht

Een voorbeeld van een directe wijze om het belang van het kind te waarborgen is door middel van het hoorrecht. Het hoorrecht is in het Nederlandse recht beschreven in artikel 809 Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (hierna: Rv). Het hoorrecht houdt in dat kinderen door de rechter in de gelegenheid worden gesteld hun mening kenbaar te maken voordat de rechter zijn beslissing neemt, tenzij het naar de mening van de rechter een zaak van kennelijk ondergeschikt belang betreft. De leeftijdsgrens ligt op twaalf jaar. Voor kinderalimentatiezaken ligt deze grens op zestien jaar. Kinderen die jonger zijn kunnen ook door de rechter in de gelegenheid worden gesteld hun mening kenbaar te maken op een door de rechter te bepalen wijze.²⁰ Het komt echter zelden voor dat kinderen onder de twaalf jaar wor-

¹¹ Smits 2015, p. 32-33, zie ook Spruijt 2007, p. 35 en Maas 2010.

¹² Artikel 12 IVRK.

¹³ Artikel 9 lid 2 IVRK.

¹⁴ Smits 2015, p. 79-83.

¹⁵ Van Bueren 1998, p. 46.

¹⁶ Art. 798 lid 1 Rv.

¹⁷ HR 5 december 2014, ECLI:NL:HR:2014:3535.

¹⁸ Of andere wettelijke vertegenwoordigers, zoals de voogd (art. 1:245 BW). Voor de leesbaarheid wordt niet ingegaan op andere wettelijke vertegenwoordigers dan de ouders.

¹⁹ Art. 1:245 lid 4 jo. art. 1:234 BW.

²⁰ Art. 809 lid 1 Rv.

den gehoord. Afhankelijk van de rechtbank waar het geschil plaatsvindt zal het minderjarige kind een oproep ontvangen van de rechtbank waarmee hij een afspraak kan maken om gehoord te worden of hij zijn mening schriftelijk kenbaar kan maken.²¹ Hierover bestaat, ondanks het feit dat er in het Procesreglement Scheiding het een en ander omtrent het hoorrecht beschreven is, nog niet op alle punten transparantie en eenduidigheid binnen het procesrecht.²²

Ouderschapsplan

Verder dient de rechter te toetsen of de inhoud van het ouderschapsplan in het belang van het kind is. In de parlementaire geschiedenis is deze toets wel meerdere malen ter sprake gekomen en de wetgever impliceert daarin een uitgebreide rechterlijke toets van het ouderschapsplan.²³ Het Landelijk Overleg Vakinhoud Familie- en Jeugdrecht (hierna: LOVF) beveelt aan dat als minimumeis geldt dat de afspraken in het ouderschapsplan concreet en daadwerkelijk controleerbaar zijn.²⁴ Uit recente onderzoeken²⁵ blijkt echter dat de meeste rechters de afspraken in het ouderschapsplan, in de meeste gevallen, marginaal toetsen.

Een andere manier om het belang van het kind te waarborgen is door de verplichting van artikel 815 lid 4 Rv. Deze verplichting houdt in dat in het verzoekschrift tot echtscheiding aangegeven moet worden of en op welke wijze de kinderen bij het opstellen van het ouderschapsplan betrokken zijn en geeft het kind aldus een recht op participatie. In de wet is geen leeftijdsgrens verbonden aan het betrekken van het kind bij het opstellen van het ouderschapsplan. Het LOVF beveelt een leeftijdsgrens van zes jaar aan.²⁶ De wetgever heeft deze vereiste betrokkenheid gekoppeld aan het belang van het kind. De rechter zal daardoor beter in staat zijn om de inhoud van de afspraken te toetsen aan het belang van het kind.²⁷ Indien het verzoekschrift de betrokkenheid van het kind niet vermeldt en ook na schriftelijk rappel daarvoor geen voldoende reden wordt gegeven, wordt de zaak op zitting gepland.²⁸ Verder is echter niet beschreven aan welke eisen de betrokkenheid van het kind moet voldoen.²⁹

Bijzondere curator

Zoals hierboven beschreven kan het kind niet als zelfstandige procespartij in de scheiding worden betrokken en kan het kind geen advocaat inschakelen om zijn belangen te vertegenwoordigen. Wel kan op basis van artikel 1:250 Burgerlijk Wetboek (hierna: BW) er een bijzondere curator worden benoemd door de rechtbank om de belangen van het kind te vertegenwoordigen in het geval de belangen van het kind tegenstrijdig zijn met die van de ouder(s) in aangelegenheden betreffende de verzorging, opvoeding en het vermogen van het kind. De bijzondere curator heeft vooral een bemiddelende rol, waarbij de mening van het kind naar voren wordt gebracht bij zijn ouders, maar kan ook namens het kind in rechte optreden.³⁰

²¹ Smits 2015, p. 134-135.

²² Procesreglement Scheiding hoofdstuk 8 Verhoor van minderjarigen (zie ook artikel 809 Rv) 8.1: In zaken, waarin minderjarigen van twaalf jaar en ouder zijn betrokken, worden deze door de rechtbank in de gelegenheid gesteld hun mening mondeling of schriftelijk kenbaar te maken wanneer een gezagsvoorziening, een omgangsregeling, een informatie- of consultatieregeling, een regeling omtrent de verblijfplaats of een kinderalimentatie (zestien tot achttien jaar) wordt gevraagd. Dit wordt ook gedaan: - indien partijen het eens zijn over de gevraagde voorziening, - indien reeds een schriftelijke verklaring van de betreffende minderjarigen is overgelegd. 8.2 De minderjarigen worden buiten de mondelinge behandeling en in beginsel afzonderlijk gehoord. Van dit verhoor wordt geen proces-verbaal opgemaakt. 8.3 De rechter kan besluiten om minderjarigen jonger dan twaalf c.q. zestien jaar te horen. 8.4 Tijdens de mondelinge behandeling geeft de rechter kort en zakelijk weer wat de minderjarigen hebben verklaard. 8.5 Aan de belanghebbenden wordt geen kopie verstrekt van de brieven van de minderjarig

²³ Kamerstukken II 2004/05, 30 145, nr. 3, p. 9-10, *Handelingen I* 2008/09, 8, p. 405, 411.

²⁴ Landelijk Overleg Vakinhoud Familie- en Jeugdrecht (LOVF), 'Aanbevelingen van het LOVF over het ouderschapsplan per januari 2013', zie www.rechtspraak.nl.

²⁵ Tomassen-Van der Lans 2013.

²⁶ Aanbeveling Landelijk Overleg Van Familierechters, januari 2013, par. 6.

²⁷ Kamerstukken II 2004/05, 30 145, nr. 3, p. 18.

²⁸ Aanbeveling Landelijk Overleg Van Familierechters, januari 2013, par. 6.

²⁹ Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatiecentrum, 'Evaluatie Ouderschapsplan', www.rijksoverheid.nl, 20-12-2013, p. 82.

³⁰ Ter Haar, in *Tekst & Commentaar Burgerlijk Wetboek*, art. 1:250 BW (online, laatst bijgewerkt op 15-02-2015).

De Hoge Raad³¹ heeft bepaald dat het, blijkens de parlementaire geschiedenis van artikel 1:250 BW, niet de bedoeling van de wetgever is geweest om algemene opvoedingsproblemen met behulp van een bijzondere curator tot een oplossing te brengen, maar dat is beoogd om te voorzien in de mogelijkheid van de benoeming van een bijzondere curator wanneer met betrekking tot de opvoeding en verzorging een wezenlijk conflict is ontstaan. Daarbij is gedacht aan concrete problemen die indien de bijzondere curator niet buiten rechte een oplossing weet te bereiken, zo nodig in een door deze ahangig te maken procedure zullen moeten worden beslist. De bijzondere curator kan bijvoorbeeld een rol spelen bij het opstellen van het ouderschapsplan.³² Bij gebrek aan resultaat kan de bijzondere curator zo nodig de rechter vragen een regeling te treffen.³³

De bijzondere curator kan op verzoek van een belanghebbende, dus ook op verzoek van het kind zelf,³⁴ of ambtshalve door de rechter benoemd worden. Het nadeel van deze rechtsfiguur is daarmee dat de bijzondere curator pas betrokken kan zijn wanneer er een procedure ahangig is gemaakt en de rechter op zijn minst op de hoogte dient te zijn van de mogelijke problematiek tussen de ouders.³⁵

In 2012 is door de Kinderombudsman³⁶ onderzocht of de bijzondere curator de stem en de belangen van het kind voldoende waarborgt in de praktijk. Geconcludeerd wordt onder andere dat de praktijk van de bijzondere curator tal van hiaten en gebreken bevat. Zo is de rechtsfiguur onbekend bij ouders, kinderen en professionals en bestaat er veel discussie over de situaties waarin de bijzondere curator benoemd zou moeten of kunnen worden. Verder bestaan er geen landelijke benoemings- en kwaliteitsprotocollen. Naar aanleiding van de aanbevelingen in het rapport is door een werkgroep van het LOVF de richtlijn 'Werkproces benoeming bijzondere curator o.g.v. art. 1:250 BW' ontwikkeld. In deze richtlijn is onder andere opgenomen in welke gevallen de bijzondere curator benoemd kan worden, wie om de benoeming van een bijzondere curator kan verzoeken, wat van de bijzondere curator verwacht wordt en wie voor benoeming in aanmerking komt. Onduidelijk is of de geconstateerde hiaten en gebreken hierdoor zijn weggenomen.

Het kind is vaak niet op de hoogte van de mogelijkheid om een bijzondere curator te benoemen om zijn belangen te behartigen. Hierdoor wordt een bijzondere curator vaak alleen ingezet indien de ouders of de rechter dit nodig vindt. In de rechtbank Zeeland-West-Brabant wordt, bij wijze van pilot, bij het benoemen van een bijzondere curator om de belangen van een minderjarige te behartigen, een psycholoog of orthopedagoog (hierna: kindercoach) als zodanig aangesteld. Dit initiatief komt voort uit het rapport van de Kinderombudsman over de bijzondere curator. Daarnaast is een klankbordgroep in het leven geroepen. Daarin zijn betrokken verenigingen en organisaties vertegenwoordigd, zoals de raad voor rechtsbijstand, de advocatuur, de psychologen, de orthopedagogen en de rechtspraak. De klankbordgroep gaat rapporteren over kwaliteits- en opleidingseisen, die aan de bijzondere curator gesteld zullen gaan worden. De uitkomsten van de pilot en de rapportage van de klankbordgroep worden deze zomer verwacht.

2.3 De 'kindvriendelijke advocaat'

Een advocaat is tijdens het proces van een echtscheiding van ouders de enige die een verzoekschrift tot echtscheiding kan indienen bij de rechter. Dit geldt ook als er bij het ontbinden van een geregistreerd partnerschap minderjarige kinderen betrokken zijn. Soms komt een advocaat al in een vroeg stadium in beeld waarbij deze de verschillende stappen met de ouder(s) doorloopt. Als ouders ervoor kiezen om een gezamenlijke advocaat te nemen dan zal deze de scheiding gezamenlijk regelen met de nodige afspraken, ook ten aanzien van de kinderen. Deze advocaat behartigt de beide belangen

³¹ HR 4 februari 2005, ECLI:NL:HR:2005:AR4850, m.nt. JdB.

³² Ter Haar, in *Tekst & Commentaar Burgerlijk Wetboek*, art. 1:250 BW (online, laatst bijgewerkt op 15-02-2015).

³³ Op basis van art. 1:253a BW en art. 1:377g BW, zie *Kamerstukken I 2007/08*, 30 145, E, p. 1-2 (MvA).

³⁴ *Kamerstukken II 1993/94*, 23012, 8, p. 8 en HR 4 februari 2005, NJ 2005/422, m.nt. JdB.

³⁵ Smits 2015, p. 153.

³⁶ Kinderombudsman 2012.

van de ouders en er wordt geen partij gekozen. Als ouders niet meer samen door een deur kunnen, nemen zij vaak ieder een eigen advocaat. Als de advocaten niet tot overeenstemming komen dan zullen beide advocaten het belang van beide ouders bevechten in de rechtbank. Dit gaat niet onopgemerkt aan de kinderen voorbij.

Kinderen ervaren veel stress wanneer zij worden blootgesteld aan de scheidingsstrijd van hun ouders. De meest voorkomende reacties van kinderen die getuige zijn van geweld tussen ouders zijn verdriet, angst, boosheid en machteloosheid (Pels, Lünemann & Steketee, 2011). Wanneer de strijd ook na het uit elkaar van de ouders aanhoudt, ontwikkelen kinderen vaak psychosociale problemen en kunnen ze getraumatiseerd worden. Zij kunnen diverse symptomen ontwikkelen zoals concentratieproblemen, hyperactiviteit, somatische klachten, depressie, eenzaamheid, angst, overaangepast gedrag, schoolproblemen, suïcideneigingen en agressief en oppositioneel gedrag (Braem & Buchanan, 2003; Dalton, Carbon & Olesen, 2003; Jaffe, Crooks & Poisson, 2003; Kelly & Emery, 2003).

Om een scheiding zo goed mogelijk te laten verlopen en de schade voor de kinderen te beperken worden er door ouders diverse instanties betrokken zoals jeugdzorginstellingen, de Raad voor de Kinderbescherming, Maatschappelijk Werk, Centrum voor Jeugd en gezin, het Wijkteam, kindercoaches, de school van de kinderen en de huisarts. Deze instanties worden vaak pas om hulp gevraagd wanneer er al problemen zijn ontstaan binnen het gezin of als er zich een vechtscheiding ontwikkelt.

In de praktijk kunnen hulpverleners en organisaties bijdragen aan de oplossing van de scheidingsproblematiek. Echter het tegenovergestelde wordt bereikt omdat nogal eens de regie ontbreekt door verschillende parallelle processen en hulpverleners horen niet zelden maar een kant van het verhaal. Er lijkt geen sprake te zijn van een gecoördineerde aanpak en de instanties werken niet of onvoldoende samen waardoor ouders en kinderen niet de hulp krijgen die ze nodig hebben.³⁷ Alleen de advocaat is altijd betrokken bij een scheiding via een gerechtelijke procedure. In hoeverre is het mogelijk dat deze advocaat (de 'kindvriendelijke advocaat') een cruciale rol speelt door vanuit het kindperspectief de scheiding te begeleiden en een regierol invult?

Wanneer de scheidingsbeslissing is genomen wordt een advocaat betrokken die een ouder of beide ouders helpt bij het scheiden. Als de advocaat één partij begeleidt, probeert hij die zo goed mogelijk te helpen. Door partnerproblematiek onderling kan er een emotionele strijd ontstaan met soms tegenstrijdige belangen. Wanneer de advocaten het conflict vanuit het perspectief van één van de partijen bekijken, wordt deze belangenstrijd gevoed en groter. Hierdoor duren de conflicten tussen ouders soms jaren en worden kinderen onnodig lang blootgesteld aan ernstige stress. In deze destructieve processen raken kinderen gevangen en beschadigd.³⁸ Dit dilemma en de vraag of hier anders mee kan worden omgegaan is het uitgangspunt geweest van dit rapport. Onderstaande probleemstelling zoals verwoord door de Kinderombudsman is, in overleg met de klankbordgroep³⁹ het uitgangspunt geweest voor verder onderzoek.

Op dit moment anno november 2014 zijn er nog steeds advocaten die een gevecht aangaan met de andere ouder in een (echt)scheiding waardoor een kind op de korte en op de lange termijn knel komt te zitten. Soms gaan procedures maar door, soms gevoed door financiële toevoegingen, terwijl ieder denkt en weet dat sommige situaties gestopt moeten worden; dat dit tegen alle belangen van kinderen ingaat. Echter iedereen is ook in de dynamiek betrokken en de trein gaat voort... — *Kinderombudsman Marc Dullaert, juli 2014*

³⁷ Steketee & Vandenbroucke 2010.

³⁸ Spruijt & Kormos

³⁹ Vanaf mei 2014 is een klankbordgroep ingesteld van professionals die zich richten op de rol van de advocaat in een scheiding met kinderen. Deze klankbordgroep vertegenwoordigt het voor de 'kindvriendelijke advocaat' relevante veld: een multidisciplinaire achtergrond van juristen, gedragsdeskundigen, omgangsbemiddelaars, onderzoeksinstanties, opleiders, beleidsmakers, ervaringsdeskundigen ouders en ervaringsdeskundige kinderen. Dit onderzoek is voortgekomen uit overleg van de klankbordgroep met de Kinderombudsman.

Gedragsregels

In de Advocatenwet zijn regels opgenomen omtrent het gedrag en de deskundigheid van een advocaat. Behartiging van de belangen van de cliënt staat voorop. In de Advocatenwet wordt geen specifieke aandacht besteed aan de behartiging van de belangen van het kind van de cliënt. In artikel 10a lid 1 sub b staat opgenomen dat de advocaat partijdig dient te zijn bij de behartiging van de gerechtvaardigde belangen van zijn cliënt. Hierbij wordt dus niet gesproken over de belangen van een eventuele derde, zoals het kind. In de gedragsregels uit 1992 staat in regel 5 dat het belang van de cliënt bepalend dient te zijn voor de wijze waarop de advocaat zijn zaken moet behandelen. Ook hier wordt niet gesproken over de belangen van bijvoorbeeld het kind van de cliënt. Ten slotte mag de advocaat zich, volgens regel 7 niet bezighouden met de behartiging van de belangen van twee of meer partijen indien de belangen van deze partijen tegenstrijdig zijn. In de relatie tussen een kind en de ouder kan het voorkomen dat het belang van het kind tegenstrijdig is met het belang van de ouder. Hieruit volgt dat de advocaat van een van de ouders zich niet zonder meer mag bezighouden met de belangen van het kind in een procedure.

De vereniging van Familierecht Advocaten Scheidingsmediators (hierna: vFAS) heeft gedragsregels opgesteld voor de familierechtadvocaat in de hoedanigheid van scheidingsmediator.⁴⁰ In deze gedragsregels staat dat de vFAS-advocaat in de hoedanigheid van mediator passende aandacht dient te besteden aan emotionele en relationele aspecten bij de partners en, indien toepasselijk, hun kinderen. Ook dient deze advocaat of mediator passende aandacht te besteden aan het bevorderen van de onderlinge communicatie. De vFAS heeft een commissie gedragsregels ingesteld die op dit moment werken aan gedragsregels voor de vFAS-advocaat mediator die optreedt als advocaat.

Ten slotte heeft de Raad voor Rechtsbijstand een gedragscode geschreven voor advocaten in het personen- en familierecht.⁴¹ De advocaat dient zijn cliënt te overtuigen van de noodzaak van een constructieve, oplossingsgerichte benadering. Hij ontmoedigt een opvatting waarbij een familiezaak wordt beschouwd als een zaak die gewonnen of verloren kan worden. De advocaat maakt duidelijk dat de belangen en rechten van kinderen in het licht van verantwoordelijk ouderschap worden behandeld. Financiële belangen worden niet vermengd met andere belangen en rechten van kinderen, waaronder met name het recht op omgang. Alleen advocaten die op basis van gefinancierde rechtsbijstand echtscheidingszaken behandelen moeten zich houden aan de gedragscode van de Raad voor Rechtsbijstand.

Uit voorgaande blijkt dat er al gedragsregels zijn opgesteld waarin de advocaat wordt opgeroepen de belangen van het kind niet uit het oog te verliezen en zijn cliënt te stimuleren toe te werken naar een duurzame oplossing. Maar alleen de gedragsregels uit de Advocatenwet gelden voor alle advocaten die echtscheidingszaken behandelen. En juist in deze gedragsregels staat niets opgenomen over het belang van kinderen.

Zoals de Kinderombudsman al aangaf, zijn er advocaten die het gevecht met de andere ouder aangaan waardoor het kind uiteindelijk de dupe wordt. Om latere schade bij kinderen te voorkomen is het belangrijk dat het belang van het kind voorop gezet wordt in alle familie zaken.

⁴⁰ Gedragsregels voor de vFAS advocaat scheidingsmediator (<http://www.verenigingfas.nl/algemeen/gedragsregels>, laatstelijk geraadpleegd op 12-09-2015).

⁴¹ Raad voor Rechtsbijstand, *Eindrapportage echtscheidingswerkgroep 3*, versie 1.0, april 2011.

Hoofdstuk 3 Onderzoeksopzet

3.1 Onderzoeksvragen

In dit onderzoek wordt ingegaan op de taken en competenties die een 'kindvriendelijke advocaat' moet bezitten om de belangen van het kind centraal te stellen en te houden tijdens een scheiding. Om zicht te krijgen op de benodigde deskundigheid is het van belang om de taken, de specifieke kenmerken van de problematiek, het werkterrein en de functie van een kindvriendelijk advocaat scherp in beeld te krijgen.

Daartoe zijn door de Kinderombudsman de volgende hoofd- en deelvragen gesteld:

1. Wat is er op basis van wetenschappelijke inzichten en ervaringsdeskundigheid te zeggen over de mogelijke toegevoegde waarde van een 'keurmerk 'kindvriendelijke advocaat'?

- Welke rol zou deze professional kunnen spelen?
- Welke taken/werkzaamheden zijn essentieel voor deze professional?
- Welke taken/werkzaamheden van deze professional conflicteren met een optimale invulling van de functie van 'kindvriendelijke advocaat'?
- Hoe zou het huidige scheidingsproces beïnvloed worden door het inzetten van kindvriendelijke advocaten?
- Wat kan er verwacht worden over het verbeteren van (de samenwerkingsbasis voor) het gezamenlijk ouderschap, en daarmee voor het welzijn van kinderen (direct of indirect)?
- Wat kan er verwacht worden over het verkorten of het afnemen van het aantal juridische procedures?
- Op welke manier beïnvloedt een dergelijk keurmerk de raadsman/cliënt relatie (in negatieve dan wel positieve zin)?
- Is er draagvlak voor het plan bij de beroepsgroep?
- Zien kinderen zelf iets in het plan?
- Hoe zou dit initiatief zich verhouden tot goede initiatieven die mediation bij echtscheiding bevorderen, zoals overlegscheiden of *collaborative divorce*?
- Welke contra-indicaties, risico's of andere belangrijke overwegingen zijn er?

2. Wat zou het keurmerk van de 'kindvriendelijke advocaat' moeten inhouden?

- Aan welke voorwaarden zou een advocaat moeten voldoen om het keurmerk te mogen dragen?
- Over welke competenties moet de advocaat beschikken?
- Hoe en waar kunnen deze competenties ontwikkeld worden?

3. Wat is ervoor nodig om een dergelijk keurmerk in het leven te roepen?

- Waar kan de toekenning, bewaking en uitvoering van het keurmerk belegd worden?
- Hoe creëren we draagvlak bij scheidingsadvocaten, beroepsverenigingen en andere *stakeholders*?
- Hoe kan het kindvriendelijk werken een plek krijgen in de opleiding, bijscholing en expertiseontwikkeling van scheidingsadvocaten?
- Hoe kan de financiering ingericht worden?
- Hoe kan bekendheid worden gegeven aan het bestaan van het keurmerk onder ouders en het gebruik ervan bevorderd?

3.2 Opbouw van het onderzoek

De onderzoeksvragen van de Kinderombudsman zijn leidend geweest bij de aanpak van het onderzoek. Er is gekozen om drie methoden van onderzoek te gebruiken om de resultaten en antwoorden te verzamelen: een *Group Decision Room* (GDR) voor een bijeenkomst van acht expertgroepen tegelijk en tezamen en de Delphi-methode in acht separate bijeenkomsten. Dit alles vond plaats tijdens een onderzoeksdag. Daarnaast zijn twee online enquêtes uitgevoerd. De volgorde en samenstelling van bovenstaande onderzoeksvragen zijn vervolgens geïntegreerd in het onderzoeksdesign van de onderzoeksmethodes.⁴² De antwoorden die door middel van de verschillende onderzoeksmethoden verzameld zijn, zijn samengevoegd en gebruikt om de onderzoeksvragen van de Kinderombudsman te beantwoorden. Alle elementen van dit proces worden hieronder kort toegelicht.

3.2.1 Expertbijeenkomst

Op 11 juni 2015 zijn tijdens een expertbijeenkomst door middel van een GDR en de Delphi-methode bijdragen verzameld van acht expertgroepen. Vanwege het multidisciplinaire belang van het beroepsprofiel van de 'kindvriendelijke advocaat' is gekozen voor het raadplegen van de deskundigheid van landelijk toonaangevende experts uit zes verschillende disciplines op het gebied van kind en echtscheiding. Deze zes disciplines zijn juristen en advocaten (familierechtadvocaten waarvan het merendeel lid van de vereniging van Familierecht Advocaten Scheidingsmediators (vFAS) en de Vereniging voor Collaborative Professionals (VvCP)), gedragsdeskundigen (psychologen, orthopedagogen, psychotherapeuten), omgang en ouderbegeleiding (afkomstig uit organisaties zoals Villa Pinedo, Youké, Kies en overige kindercoaches en pubercoaches), onderzoeksinstanties (afkomstig uit de Vereniging van Forensische Mediators, de Raad voor de Kinderbescherming, Centra voor Jeugd en Gezin), beleidsmakers (afkomstig uit onder meer het Nederlands Jeugdinstituut, gemeenten en het Ministerie van Veiligheid en Justitie) en wetenschappers (gepromoveerd op een familierechtelijk thema of werkzaam als docent/onderzoeker op dit terrein op een universiteit of hogeschool). Daarnaast is een groep ervaringsdeskundige kinderen en ouders uitgenodigd (zie figuur 1).

---

⁴² Zie voor een overzicht van de gestelde vragen en voorgelegde stellingen bijlagen 1, 2, 3 en 4.

Figuur 1 – overzicht van de acht expertgroepen vertegenwoordigd op de expertbijeenkomst

Uiteindelijk waren 54 deskundigen uitgenodigd voor de expertbijeenkomst: acht juristen, zes gedragsdeskundigen, zeven deskundigen afkomstig uit de instanties voor omgang- en ouderbegeleiders en zes vanuit de onderzoeksinstanties, acht beleidsmakers, zes wetenschappers, zes ervaringsdeskundige ouders en zeven ervaringsdeskundige kinderen. De gekozen expertgroepen vertegenwoordigen de acht belangrijkste referentievelden voor de 'kindvriendelijke advocaat' en vervullen een belangrijke brugfunctie voor de ontwikkeling naar de kindvriendelijke advocatuur.

Iedere deelnemer van de onderzoeksdag is individueel benaderd op basis van *snowball sampling*⁴³. Er is sprake van *snowball sampling* wanneer nieuwe relaties worden aangegaan via bestaande relaties. Het contact kwam tot stand via aanbevelingen van een tussenpersoon waardoor deelnemers gevonden werden die beschikken over specifieke kennis en informatie die van belang kunnen zijn voor het onderzoek. De precieze aanpak, zoals de opzet van het onderzoek en de te stellen vragen, is vooraf niet aan de deelnemers verstrekt. Bij de expertbijeenkomst zelf is geen kennismakingsronde geweest om ieders autonome inbreng zoveel mogelijk te waarborgen.

Door gebruik te maken van expertgroepen kan over meer informatie beschikt worden dan bij individuele bevraging⁴⁴. Het doel van besluitvormingsprocessen in groepen is om als groep een meer geïntegreerde en meer geïntegreerde beslissing te nemen dan elk afzonderlijk groepslid.⁴⁵

Group Decision Room

Er is gebruik gemaakt van de technologie van de GDR.⁴⁶ Dit is een software-netwerk van computers en facilitatietechnieken dat elektronische samenwerkingsprocessen voor grotere groepen ondersteunt en begeleidt. In korte tijd kan door gebruik van een GDR veel input worden verzameld waarbij over-

⁴³ Fink 2003.

⁴⁴ Jackson 1991.

⁴⁵ Kooij-Boode 2007.

⁴⁶ GDR wordt in de literatuur vaak aangeduid als *Group Decision Support Systems* (GDSS) (Briggs, Kolfshoten, De Vreede & Dean 2006).

zicht en inzicht in de data kan worden verkregen door de aangebrachte structuur. Een GDR ondersteunt de verschillende stappen van besluitvorming, zoals het genereren van nieuwe ideeën (brainstormen), de convergentie van ideeën, het organiseren en structureren van ideeën en tenslotte de evaluatie van de ideeën op basis van verschillende criteria en consensusvorming. Een GDR is anoniem, zodat deelnemers zich vrij voelen om hun mening te uiten en verschillen in perspectieven beter naar voren komen⁴⁷. Op deze manier kan snel en efficiënt samengewerkt worden.

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van de ontwerpaanpak *Collaboration Engineering* welke is ontwikkeld aan de TU Delft in samenwerking met de Universiteit van Arizona en van de software MeetingSphere.

Delphi-methode

De Delphi-methode is een consensusmethode welke het communicatieproces in een groep structureert zodat effectief kan worden omgegaan met complexe vraagstukken. Als uitgangspunten gelden dat er in deze methode verschillende rondes plaatsvinden, dat de resultaten teruggekoppeld worden naar de deelnemers en dat het voor de deelnemers mogelijk is om hun standpunten te herzien.⁴⁸

Gekozen is om voor de dataverzameling ten aanzien van de taken en competenties van de 'kindvriendelijke advocaat' gebruik te maken van een dergelijk gestructureerd werkgroepproces. Dit werkproces vond per expertgroep plaats. Bij deze ronde konden de experts *live* met elkaar discussiëren onder leiding van een geïnstrueerde groepsleider.⁴⁹ Van iedere expertgroep werd een digitaal verslag gemaakt door een notulist. Deze informatie werd tegelijkertijd door het onderzoeksteam geïntegreerd en verwerkt in de vraagstelling voor de daarop volgende GDR. De voorwaarde dat op een anonieme manier kan worden deelgenomen is losgelaten omdat de eerste fasen van discussieronden anoniem zijn uitgevoerd door middel van de GDR en de resultaten van de Delphi-methode opnieuw zijn bediscussieerd tijdens de tweede ronde van de GDR.

3.2.2 Enquêtes

Gedurende de GDR waren de groepen bestaande uit jongere kinderen en de rechterlijke macht ondervertegenwoordigd. Enerzijds om de uitslagen van het onderzoek te kunnen ondersteunen en anderzijds om het perspectief van deze expertgroepen te kunnen integreren zijn onder deze groepen online enquêtes afgenomen. Bij gebruikmaking van een enquête wordt onderzoek gedaan met behulp van een gerichte vragenlijst die aan meerdere personen wordt voorgelegd.

Ervaringsdeskundige kinderen

Gedurende eerdere onderzoeken van de TU Delft bleek dat kinderen minder goed konden meedraaien in een GDR sessie. Er ontstonden subgroepen en onderlinge chatgesprekken en het bleek dat de methode een te lange concentratie vergt van relatief jonge kinderen. Omdat het in deze onderzoeksgroep van groot belang is om ook kinderen te horen is een enquête samengesteld. Deze enquête vergt een minder lange concentratieboog en kan op ieder gewenst moment worden ingevuld.

Met de enquête is onderzoek gedaan naar meningen van en feiten over kinderen en jongeren in drie leeftijdscategorieën: tot twaalf jaar (basisschool leeftijd); van twaalf tot zestien jaar (pubertijd) en van zestien jaar tot 29 jaar (jongvolwassenen). De uitslag van de enquête geeft de beleving van de kinderen zelf weer en helpt de overige uitslagen te interpreteren. De 'kindvriendelijke advocaat' heeft immers alles met kinderen te maken en juist hun input kan niet gemist worden. Bovendien bleek in het vooronderzoek en tijdens de expertbijeenkomst dat kinderen veelal zelf als kritiek hadden dat er wel **over** hen gepraat wordt maar nooit **met** hen.

⁴⁷ Zie www.tudelft.nl (geraadpleegd op 12-09-2015).

⁴⁸ Linstone & Turoff 1975.

⁴⁹ De groepsleiders waren afkomstig uit de klankbordgroep.

De enquête is samengesteld uit vragen die gericht zijn op de leefwereld en de visie van kinderen met betrekking tot scheidingen en de 'kindvriendelijke advocaat'. De enquête is via *social media* en de websites van de Kinderombudsman, Villa Pinedo en diverse Kinder- en Jongerenrechtswinkels verspreid. In totaal hebben meer dan 300 kinderen gereageerd. 123 enquêtes werden volledig ingevuld zodat deze verwerkt en geanalyseerd konden worden.

Rechterlijke macht

In een laatste fase van het onderzoek zijn de onderzoeksvragen en een aantal relevante analyses van de tot dan toe verzamelde resultaten aan de rechterlijke macht voorgelegd. Aan deze rechters is gevraagd om hun visie te geven om de data te completeren.

Via het Landelijk Overleg van de Voorzitters Familie- en Jeugdrecht (LOVF) en de teamvoorzitters van de rechtbanken is deze enquête binnen de teams uitgezet. De enquête is vervolgens door 28 rechters ingevuld, waarvan door 15 rechters volledig. Gekozen is om alle resultaten (ook van de niet volledig ingevulde enquêtes) mee te nemen in het onderzoek omdat alle data, met name bij de open vragen, van belang kan zijn. Deze resultaten zijn verwerkt en geanalyseerd.

3.3 Verwerking van de resultaten

Alle ruwe data, met daarin de antwoorden van alle deelnemers aan de GDR, is door minimaal drie personen onafhankelijk geanalyseerd en samengevat. Deze samenvattingen zijn naast elkaar gelegd, besproken door vier onderzoekers en daarna door tweetallen samengevoegd om een zo objectief mogelijke weergave van de inhoud te garanderen. Op deze wijze is de omvangrijke dataset teruggebracht tot een meer leesbaar document gebaseerd op het originele materiaal. De data uit het Delphi-onderzoek is tot een tabel teruggebracht door te turven hoe vaak een bepaalde competentie genoemd is (zie paragraaf 4.2.2.).

De uitkomsten van de enquêtes onder de kinderen en rechterlijke macht zijn vergeleken met de uitkomsten van de experts van tijdens de GDR en het Delphi-onderzoek. De uitslagen van de enquêtes zijn apart verwerkt en vervolgens geïntegreerd in de resultaten (zie hoofdstuk 4). Voor de duidelijkheid is aangegeven wanneer informatie afkomstig is uit de enquête onder de ervaringsdeskundige kinderen, omdat zij andere vragen voorgelegd hebben gekregen dan de overige expertgroepen. De nadruk van die enquête lag op de ervaringen van kinderen tijdens scheidingen en met advocaten, terwijl de overige methoden van onderzoek specifiek gericht waren op de rol, taken en competenties van de 'kindvriendelijke advocaat'.

De antwoorden van alle deskundigen zijn voor de duidelijkheid gepresenteerd als een gegeven omdat ze de algemene tendensen binnen de onderzoeksgroep goed weergeven. Bij de verwerking van de onderzoeksdata is gebleken dat de verschillende expertgroepen en deelnemers binnen de expertgroepen de gestelde vragen verschillend interpreteerden. Om die reden is de data, indien dat nodig bleek, opnieuw gecategoriseerd en bij de bijpassende vraag geplaatst. De opvattingen van de expertgroepen zijn telkens zo objectief mogelijk weergegeven. Wel is geprobeerd om overeenkomsten of tegenstellingen in de standpunten van de verschillende expertgroepen aan te geven.

De onderzoekers zijn zich bewust van het feit dat de resultaten zijn bepaald door de input van bepaalde groepen van deskundigen. Echter door de multidisciplinaire benadering en de interactie tussen hen wordt verwacht dat de input waardevolle informatie en opvattingen bevat en bovendien representatief is voor opvattingen die leven bij de verschillende instanties en personen die betrokken zijn bij een scheiding. De resultaten bevatten weliswaar subjectieve informatie, maar alle informatie uit de resultaten worden onderschreven door (een deel van) de deskundigen die input hebben geleverd.

3.4 Reviewcommissie

In het kader van wetenschappelijke verantwoording is het onderzoeksproces (dataverzameling en de verwerking van de resultaten) voorgelegd aan een reviewcommissie. Deze reviewcommissie is een multidisciplinair samengestelde groep die, ieder vanuit zijn eigen expertise, heeft gekeken of de antwoorden op de onderzoeksvragen op een logische en consistente wijze tot stand zijn gekomen volgens een nauwgezette en juiste procedure. De leden van de reviewcommissie zijn:

- Dhr. drs. O.C.J.M. (Olaf) Goorden
voorheen onderzoeker lectoraat Kwaliteit en Effectiviteit in de Zorg voor Jeugd aan de Hogeschool van Amsterdam en mede-ontwikkelaar van de interventie Ouderschap Blijft; inmiddels werkzaam bij Altra jeugdhulp en onderwijs
- Dhr. mr. dr. L.L.M. (Bart) Prinsen
advocaat en partner Mannaerts Appels Advocaten, docent aan de Universiteit van Tilburg, gespecialiseerd in conflict en conflict-beheersing rondom de rechtspersoon)
- Dhr. drs. G. (George) Smits
psycholoog, docent aan de Universiteit van Tilburg, geeft trainingen omtrent en coacht (v)chtscheidingen
- Mw. mr. dr. V.M. (Veronica) Smits
universitair docent familie- en jeugdrecht aan de Universiteit van Tilburg, in 2015 gepromoveerd op de participatie van het kind bij het ouderschapsplan
- Dhr. prof. dr. H.G. (Henk) Sol
hoogleraar business engineering en ICT aan de Rijksuniversiteit Groningen
- Dhr. dr. A.P. (Ed) Spruijt
voorheen onderzoeker naar scheidingskinderen aan de Universiteit Utrecht

3.5 Toetsen resultaten bij advocaten

Op 24 februari 2016 is het conceptrapport over de kindvriendelijke advocatuur besproken met de beroepsgroep van 30 familieadvocaten, waarvan merendeel lid van de vFAS. Bij deze bijeenkomst werd in kleine subgroepen geleid door niet advocaten (andere deskundigen waaronder rechters, onderzoekers verbonden aan instituut HiiL Innovating Justice, universitair docenten familierecht, een wethouder jeugd, en een Legal Family mediator). Alle deelnemers hebben 14 dagen vooraf het conceptrapport toegezonden gekregen. Aan de deelnemers is gevraagd tijdens de bijeenkomst hun visie op het rapport te geven en aanbevelingen te formuleren aan de Kinderombudsman. De verkregen informatie is verwerkt in het rapport.

Hoofdstuk 4 Resultaten

In dit hoofdstuk is de beantwoording op de deelvragen weergegeven en gegroepeerd rondom de drie hoofdvragen. Onderstaande resultaten zijn afkomstig uit de data van de *Group Decision Room* (GDR), het Delphi-onderzoek en de enquêtes onder ervaringsdeskundige kinderen en onder de rechterlijke macht. De citaten die in het rapport her en der worden aangehaald, zijn opvallende uitspraken uit de reacties op de stellingen. Deze uitspraken zijn door individuen gedaan, maar illustreren overtuigingen die breed gedragen worden. Daar waar sprake is van informatie die geldt voor een van de expertgroepen in het bijzonder (en niet voor de gehele onderzoeksgroep) wordt dit aangegeven.

4.1 Toegevoegde waarde van een keurmerk 'kindvriendelijke advocaat'

Hoofdvraag 1

Wat is er op basis van wetenschappelijke inzichten en ervaringsdeskundigheid te zeggen over de mogelijke toegevoegde waarde van een keurmerk 'kindvriendelijke advocaat'?

4.1.1 Rol van de kindvriendelijke advocaat

Welke rol zou deze professional kunnen spelen?

Kinderen meeslepen in een vechtscheiding wordt gezien als een vorm van kindermishandeling. Het loyaliteitsconflict dat in dergelijke scheidingen bij kinderen ontstaat en de nadelige gevolgen daarvan op lange termijn zouden voorkomen moeten worden door de 'kindvriendelijke advocaat'. De invoering van de 'kindvriendelijke advocaat' beperkt daarmee de negatieve invloed van scheidingen op de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Tijdens een scheiding kan de 'kindvriendelijke advocaat' zijn/haar cliënt een spiegel voorhouden.

"Bespreek met de ouder wat het betekent voor het kind als je vecht tegen een ander die ook belangrijk is voor het kind." – *rechter*

De 'kindvriendelijke advocaat' kan vanuit het perspectief van het kind naar de zaak kijken, wat helpt om het belang van het kind te kunnen zien. Vervolgens moet hij een juridische oplossing voor zijn/haar cliënt vinden waarin dit belang een rol speelt. Hoewel sommige deskundigen vinden dat de 'kindvriendelijke advocaat' (emotionele) steun kan verlenen, is het van belang dat hij niet het werk van andere deskundigen gaat uitvoeren. Een duidelijk onderscheid zou bijvoorbeeld gemaakt moeten worden met een bijzondere curator, die alleen in bijzondere situaties benoemd wordt, een andere rol heeft en een advies op psycho-sociaal-emotioneel vlak kan geven.

Indien nodig kunnen deskundigen van andere disciplines (zoals coaches en gedragsdeskundigen) helpen om de ouders op één lijn te krijgen en hen in het belang van het kind te laten handelen. Goede samenwerking met andere deskundigen en instanties is dus van groot belang. De 'kindvriendelijke advocaat' kan in een concreet geval als regienemer de (maatschappelijke) hulp inschakelen die noodzakelijk is. In echtscheidingen waarbij kinderen betrokken zijn gaat het immers niet meer alleen over het uit elkaar gaan van partners maar over het opbreken van een gezin. Het kind zal, bij een optimale inzet van ondersteuning en begeleiding op de juiste plekken, gemonitord door de 'kindvriendelijke advocaat', zo hetzelfde toekomstperspectief behouden als voor de scheiding.

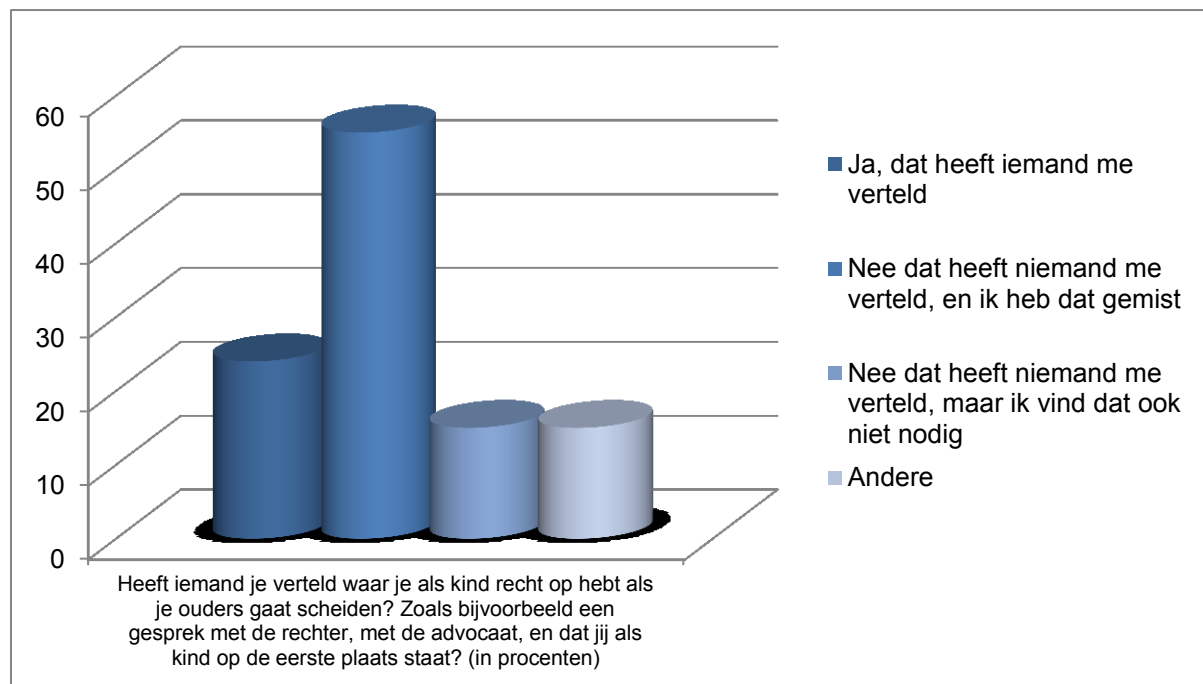
De 'kindvriendelijke advocaat' moet zorgen dat het kind gezien en gehoord wordt. Daarbij is het van belang dat de 'kindvriendelijke advocaat' meeneemt waar de reactie van het kind vandaan komt, bijvoorbeeld als overlevingsmechanisme of vanuit de loyaliteit van het kind.

“Advocaten zijn soms geneigd meer letterlijk te nemen wat het kind zegt dan de vertaalslag te maken naar wat er achter de woorden van het kind zit.” – *gedragsdeskundige*

Het kind moet op een passende manier betrokken worden in de procedure, zonder onderdeel te worden van het conflict. Invloed van de ouders op het kind kan immers niet voorkomen worden, maar het is niet de bedoeling dat een ouder het kind als partij kan inzetten om hieruit voordeel te halen. Het kind zou hiermee niet belast moeten worden. De focus moet meer liggen op de rol van de ouders: de ‘kindvriendelijke advocaat’ ondersteunt juist de ouders bij het oplossen van het conflict maar weet hierbij het belang van het kind te borgen. Dit doet hij door ouders te stimuleren vanuit het perspectief van het kind naar de scheiding te kijken. Hierdoor kunnen de ouders, die als cliënten van de advocaten verantwoordelijk zijn voor de scheiding, zich weer richten op hun gezamenlijk belang: de kinderen.

“Doordat energie wordt gestoken in het voorkomen van geschillen hoeft het kind geen energie te stoppen in het omgaan met verschillen van de ouders maar gebeurt het omgekeerde: ouders kunnen weer energie stoppen in de ontwikkeling van hun kind.” – *rechter*

Het is van belang dat de ‘kindvriendelijke advocaat’ het kind een stem geeft zonder te veel verwachtingen te creëren. Het kind moet zich niet verantwoordelijk voelen voor de uitkomst van de procedures. Wel kan de ‘kindvriendelijke advocaat’ het kind uitleggen dat zijn belang voorop staat en kan hij bijvoorbeeld het kind aanmoedigen zijn mening kenbaar te maken aan de rechter. Het kind moet het gevoel krijgen dat zijn ouders de keuze hebben gemaakt om in de toekomst als co-ouders door het leven te gaan, in plaats van als strijdende (proces)partijen. Daarnaast moet het kind geïnformeerd worden over wat in praktische zin gebeurt tijdens een scheiding. De ‘kindvriendelijke advocaat’ kan het kind duidelijkheid geven over zaken die de ouders niet willen vertellen. Dat dit noodzakelijk is blijkt uit de resultaten van de enquête die onder de ervaringsdeskundige kinderen is verspreid (zie figuur 2). 50,5% van de gegeven antwoorden hield in dat de kinderen niet hebben gehoord wat hun rechten waren tijdens de scheiding van hun ouders en dat ze dit hebben gemist.

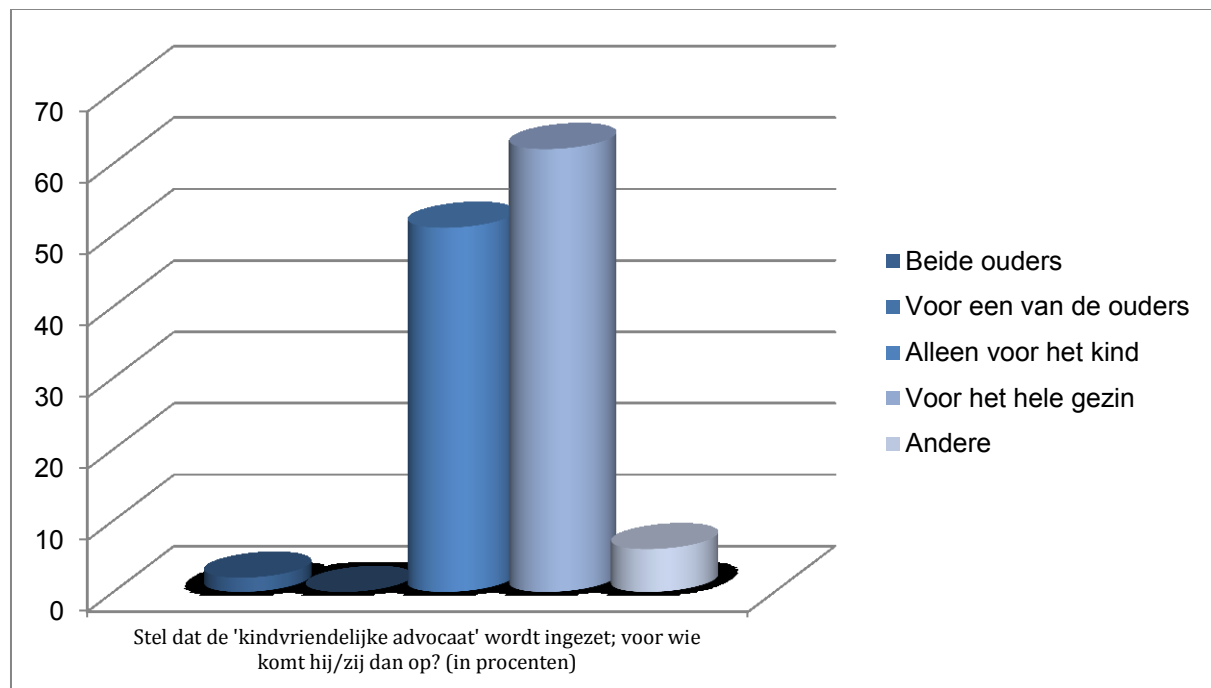

Figuur 2 – stelling uit de enquête voor kinderen

Het is belangrijk dat de 'kindvriendelijke advocaat' kenmerken van hoog-conflictscheidingen kan signaleren en vervolgens hier adequaat op kan handelen. De-escalatie is hierbij cruciaal. Het is van belang dat de 'kindvriendelijke advocaat' open en empathisch naar alle partijen is en zich focust op de lange termijn in plaats van de hevige emoties van dat moment. Het doel van een 'kindvriendelijke advocaat' moet zijn dat het kind met beide ouders contact kan blijven houden en dat er een harmonische samenwerking tot stand komt tussen de ouders. De 'kindvriendelijke advocaat' kent het hele gezin en houdt het belang van alle gezinsleden en de familiewaarden en -normen in het oog, om uiteindelijk het welzijn van het kind centraal te kunnen stellen.

De gezinsadvocaat

Het behartigen van de belangen van het gehele gezin is een rolopvatting die ook duidelijk naar voren komt uit de enquête onder de ervaringsdeskundige kinderen (zie figuur 3). Geen van de kinderen vindt dat de 'kindvriendelijke advocaat', zoals advocaten in het huidige stelsel, voor één van de ouders moet opkomen. 41,5% van de kinderen is van mening dat een 'kindvriendelijke advocaat' enkel voor het kind moet opkomen, maar een meerderheid van 50,4% vindt dat de 'kindvriendelijke advocaat' voor het gehele gezin moet opkomen. Wel blijkt uit de stelling "Advocaten zouden altijd rekening moeten houden met de belangen van kinderen", dat een meerderheid voor deze stelling is. 72,5% van de kinderen die deze stelling beantwoord hebben, staan er positief tegenover. Van de kinderen die stemden over de stelling "Ik heb het gevoel dat de advocaat genoeg aan mijn belangen of wensen heeft gedacht tijdens de scheiding", stemde 66,7% voor 'nee'.

Figuur 3 – stelling uit de enquête voor kinderen

Daarnaast dient een 'kindvriendelijke advocaat' zich in het belang van het kind in te zetten voor dejuridisering. Verder moet het traject kwalitatief goed maar niet te lang zijn. In het traject na een scheiding kan de 'kindvriendelijke advocaat' bovendien een rol spelen.

4.1.2 Essentiële taken en werkzaamheden

Welke taken/werkzaamheden zijn essentieel voor deze professional?

Uit de discussies tijdens het Delphi-onderzoek onder de verschillende expertgroepen is een samenvatting gemaakt van de genoemde taken van de 'kindvriendelijke advocaat'. Aan de deskundigen is

vervolgens individueel gevraagd om voor de achttien meest genoemde taken, per taak aan te geven in hoeverre deze taak belangrijk is om het belang van het kind te borgen. Daarnaast hebben de deskundigen per taak aangegeven in hoeverre deze taak belangrijk is om het scheidingsproces zo goed mogelijk te laten verlopen.

De volgende antwoorden waren hierbij mogelijk:

1. Helemaal niet belangrijk
2. Niet belangrijk
3. Neutraal (geen mening)
4. Belangrijk
5. Zeer belangrijk

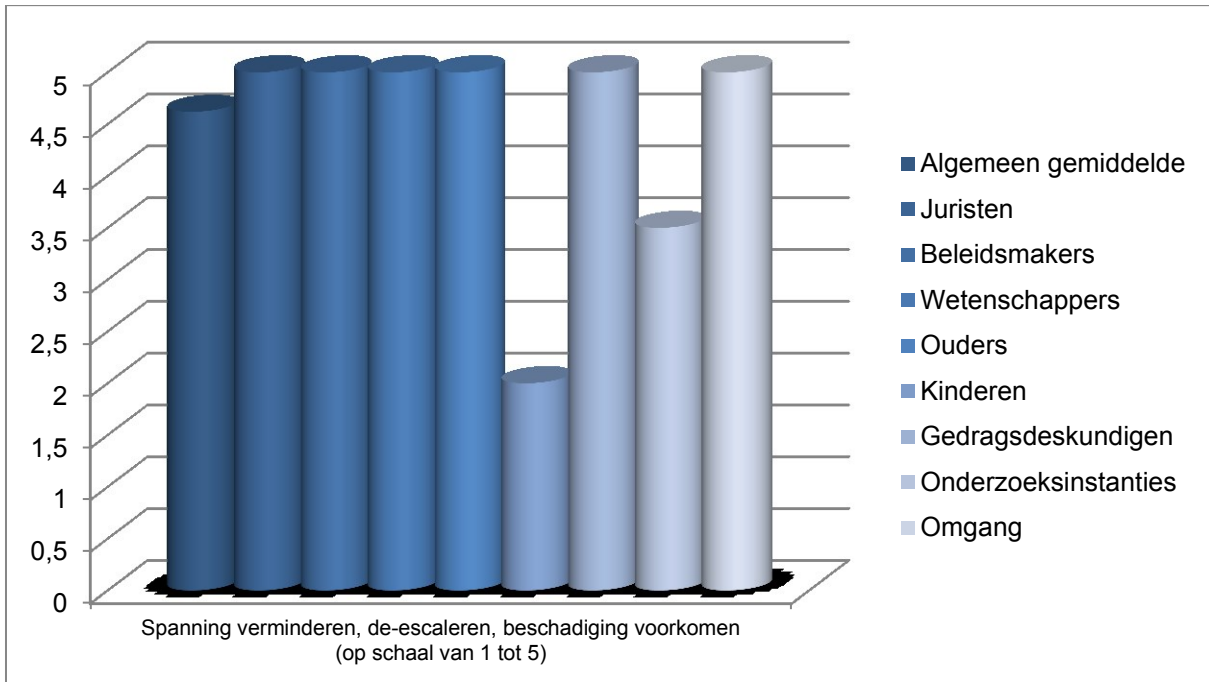
Uit deze schaalwaardering zijn de volgende resultaten naar voren gekomen, waarbij de bovenste taken als de belangrijkste worden gezien en de onderste taken als minst belangrijk. De bijbehorende scores zijn aan dit rapport toegevoegd in bijlage 5. Daarbij moet worden opgemerkt dat de scores over het algemeen dicht bij elkaar liggen. Bijvoorbeeld: voor het belang van het kind kregen de onderstaande drie belangrijkste taken respectievelijk de scores 4,77, 4,69, 4,62 en 4,62; voor het belang van het proces waren deze scores respectievelijk 4,74, 4,69 en 4,62.

Nr	Belang kind	Nr	Belang proces
1	Kindvriendelijke mindset, focus op het kind	1	Samenwerken met de advocaat van de andere ouder
2	Vroegtijdig signaleren vechtscheiding/problemen bij het kind	2	Proces efficiëntie bewaken, zorgen dat het niet te lang duurt
3	Spanning verminderen, de-escaleren, beschadiging voorkomen	3	Spanning verminderen, de-escaleren, beschadiging voorkomen
	De rechten van het kind bewaken		
4	Hulp inschakelen, samenwerken met hulpverlenende instanties	4	Hulp inschakelen, samenwerken met hulpverlenende instanties
	Duurzaamheid bewaken, situatie op langere termijn inzien		Kennis van sociale kaart
	Proces efficiëntie bewaken, zorgen dat het niet te lang duurt		
5	Samenwerken met de advocaat van de andere ouder	5	Voorlichten, mogelijkheden in kaart brengen
			Analyse, de situatie in kaart brengen, gezin en de context
6	Inschatten welke betrokkenheid in juridische zin, goed is voor het kind	6	Duurzaamheid bewaken, situatie op langere termijn inzien
	Kennis van sociale kaart		
7	Voorlichten, mogelijkheden in kaart brengen	7	Inschatten welke betrokkenheid in juridische zin, goed is voor het kind
8	Analyse, de situatie in kaart brengen, gezin en de context	8	Vroegtijdig signaleren vechtscheiding/problemen bij het kind
9	Focus op het gezin en de context daarvan, met als doel een harmonieus systeem creëren	9	De rechten van het kind bewaken
10	Luisteren, kinderen horen	10	Kindvriendelijke mindset, focus op het kind
11	Inzicht geven in machtsverhouding, de rol van gezag en gezamenlijk ouderschap	11	Inzicht geven in machtsverhouding, de rol van gezag en gezamenlijk ouderschap
12	Scheiden van het juridische en het menselijke proces	12	Coachen van het gezin in constructief werken naar een oplossing
13	Het kind vertegenwoordigen	13	Het kind vertegenwoordigen
14	Coachen van het gezin in constructief werken naar een oplossing	14	Focus op het gezin en de context daarvan, met als doel een harmonieus systeem creëren
		15	Scheiden van het juridische en het menselijke proces
		16	Luisteren, kinderen horen

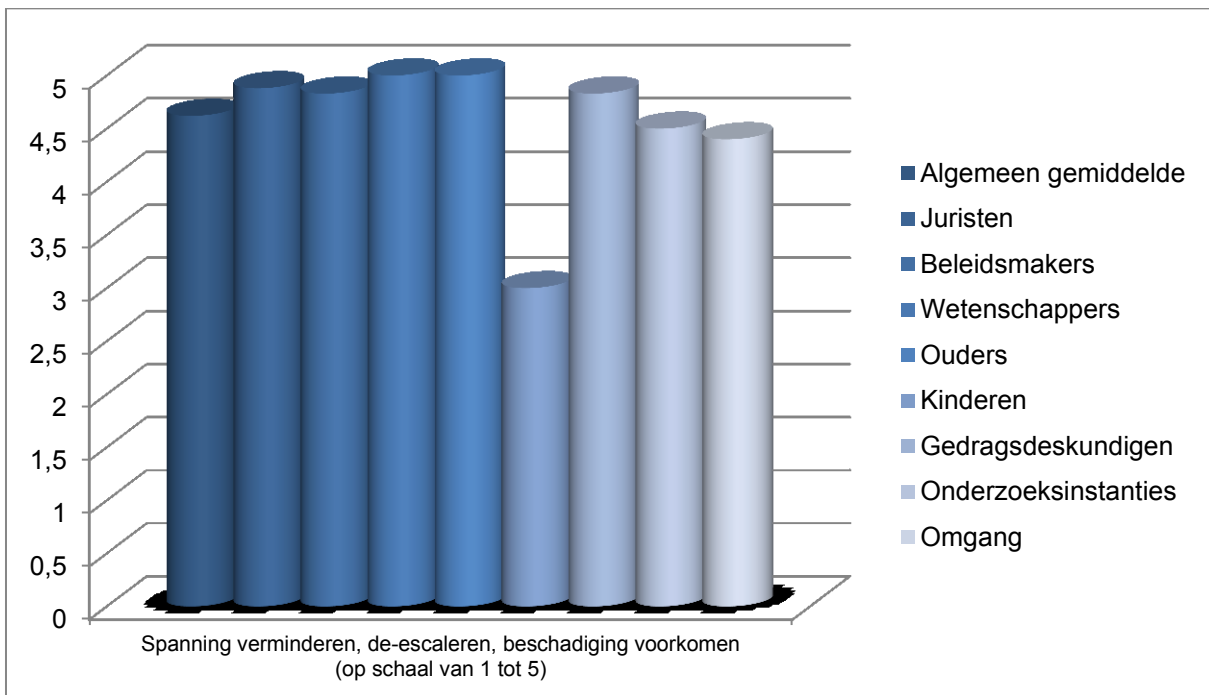
Figuur 4 – overzicht taken

De taak *spanning verminderen, de-escaleren, beschadiging voorkomen* wordt zowel in het belang van het kind als in het belang van het proces als derde belangrijkste taak beoordeeld. De expertgroepen zijn hier onderling redelijk over eens; wel vinden de ervaringsdeskundige kinderen deze taak zowel in het belang van het kind (zie figuur 5) als in het belang van het proces (zie figuur 6) wat minder belangrijk vinden dan de andere expertgroepen. De onderzoeksinstanties beoordelen deze taak in het belang van het kind ook als wat minder belangrijk; ze beoordelen deze taak met een 3,5 terwijl het algemene gemiddelde van alle groepen 4,62 is (zie figuur 5).

Figuur 5 – belang van *spanning verminderen, de-escaleren, beschadiging voorkomen* in het belang van het kind

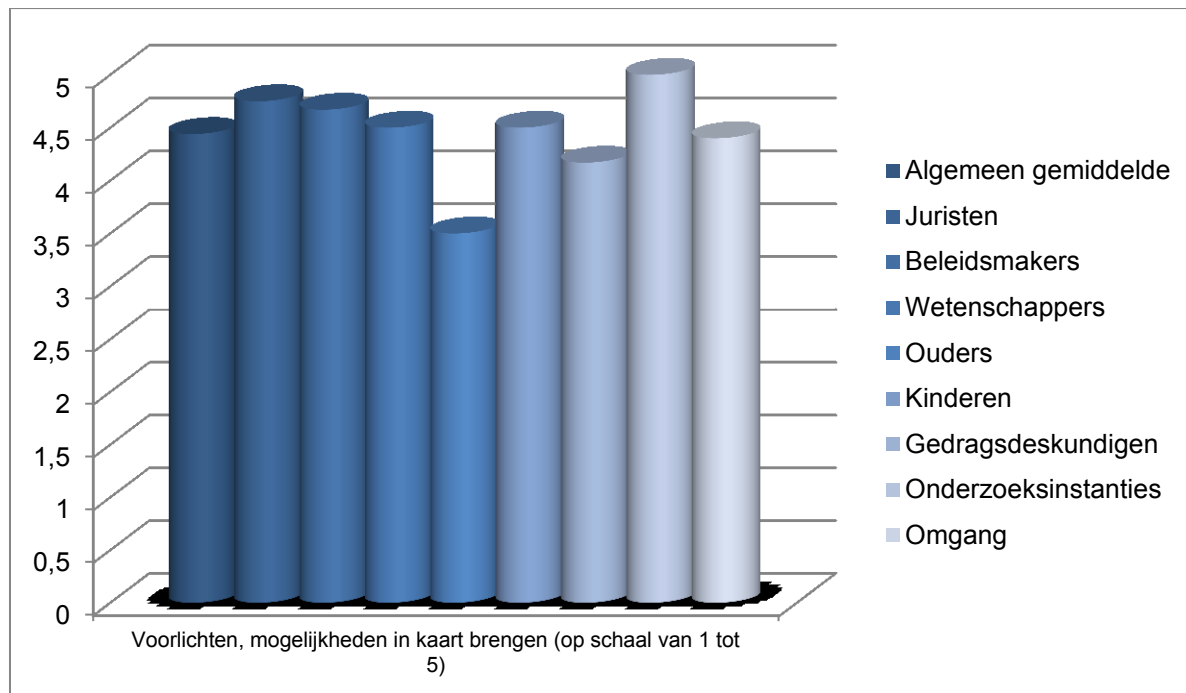

Figuur 6 – belang van *spanning verminderen, de-escaleren, beschadiging voorkomen* in het belang van het proces

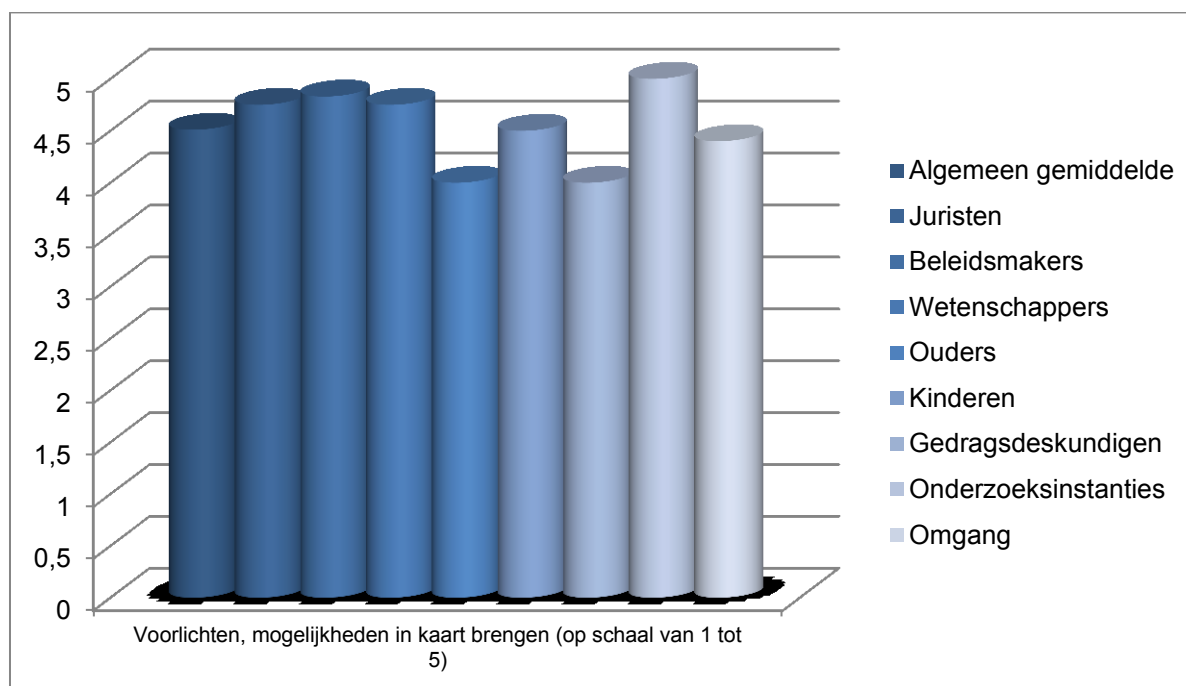
Daarnaast wordt de taak *voorlichten, mogelijkheden in kaart brengen* bij de beoordeling zowel in het belang van het kind (zie figuur 7) als in het belang van het proces (zie figuur 8) door de ervaringsdes-

kundige ouders wat lager wordt beoordeeld dan door de andere expertgroepen, terwijl de ouders juist de doelgroep van de voorlichting zijn.

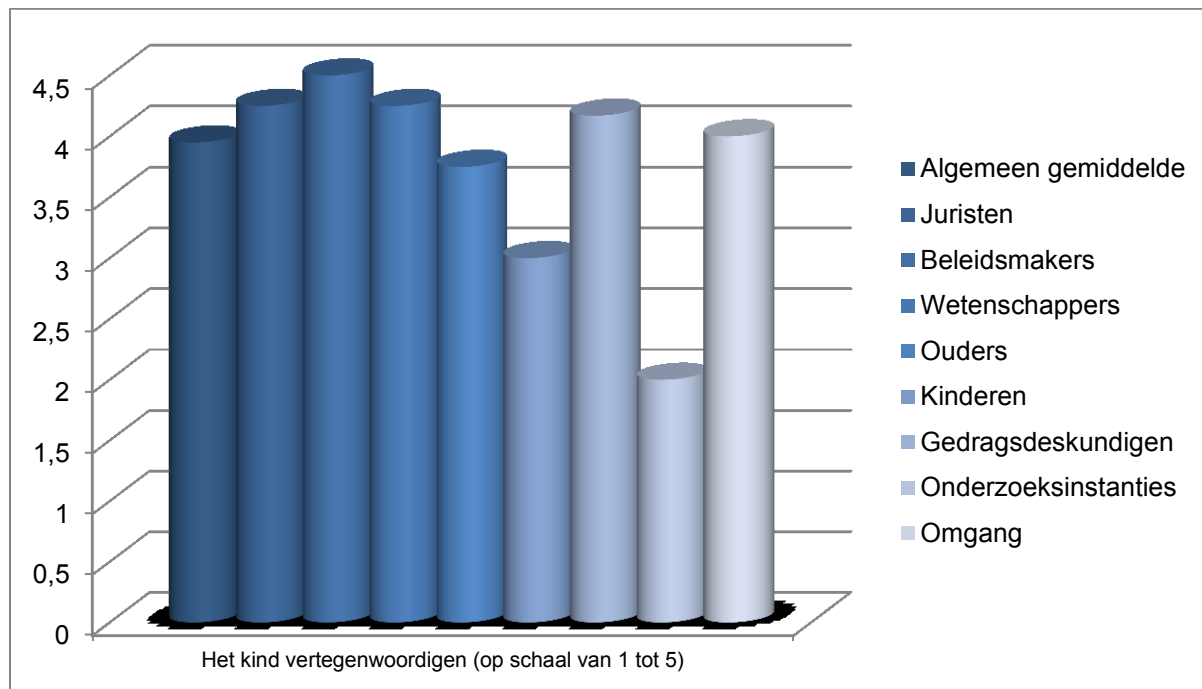
Figuur 7 – belang van voorlichten, mogelijkheden in kaart brengen in het belang van het kind

Figuur 8 – belang van voorlichten, mogelijkheden in kaart brengen in het belang van het proces

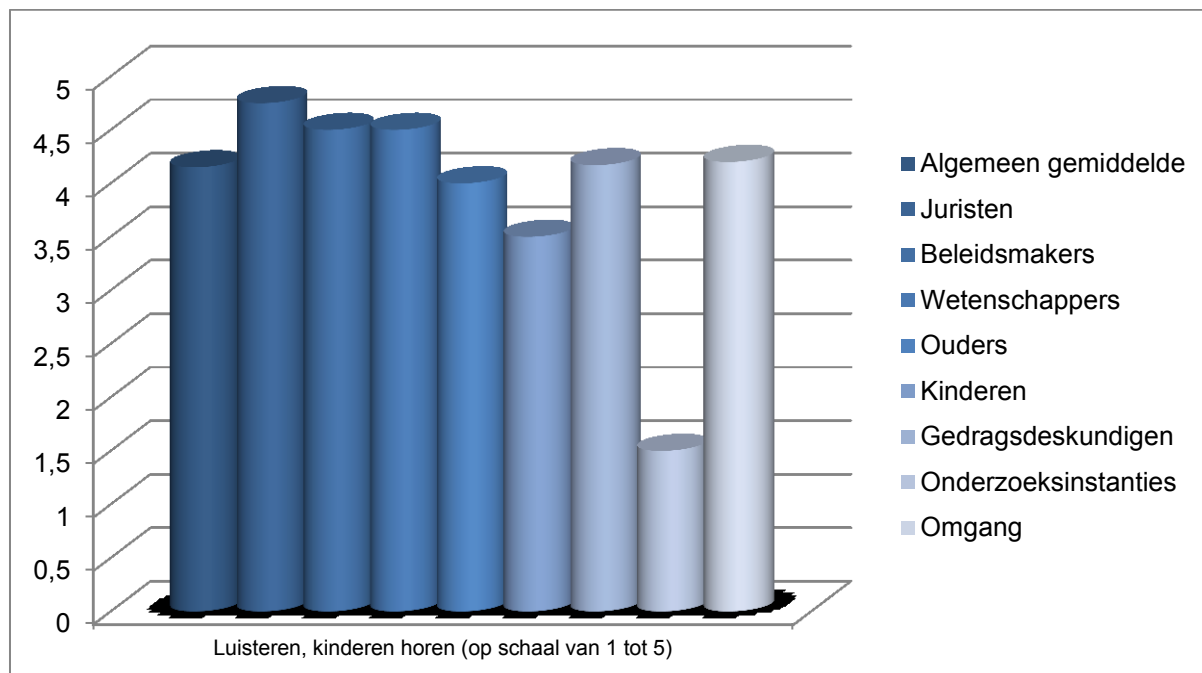
Verder wordt de taak *het kind vertegenwoordigen* in het belang van het kind door de ervaringsdeskundige kinderen en onderzoeksinstanties beoordeeld met neutraal (geen mening) en niet belangrijk, terwijl de overige expertgroepen deze taak belangrijk tot zeer belangrijk achten (zie figuur 9). Ervaringsdeskundige kinderen lijken het wat minder belangrijk vinden dat zij vertegenwoordigd worden door de 'kindvriendelijke advocaat' dan dat de andere expertgroepen dat vinden; zij geven deze taak

de score 3 terwijl het algemeen gemiddelde 3,95 is en de hoogste score die door een expertgroep is gegeven is 4,5.

Figuur 9 – belang van *het kind vertegenwoordigen* in het belang van het kind

Ook zijn de ervaringsdeskundige kinderen, samen met de onderzoeksinstanties, minder overtuigd dan de andere expertgroepen dat de taak om te luisteren naar het kind/het kind te horen een taak van de 'kindvriendelijke advocaat' moet zijn om het belang van het kind te borgen (zie figuur 10). De kinderen geven deze taak een 3,5 en de onderzoeksinstanties een 1,5; het gemiddelde van alle expertgroepen is 4,15.

Figuur 10 – belang van *luisteren, kinderen horen* in het belang van het kind

Aan de rechters is in de enquête gevraagd om van bovenstaande taken die voortkwamen uit de discussies tijdens het Delphi-onderzoek (zie figuur 4) aan te geven welke drie taken zij het belangrijkste vonden. Dit deden zij eerst met het oog op het borgen van de belangen van het kind en vervolgens om de scheidingsproces zo goed mogelijk te laten verlopen. De volgende resultaten kwamen hieruit naar voren:

Nr	Belang kind	Nr	Belang proces
1	Spanning verminderen, de-escaleren, beschadiging voorkomen	1	Samenwerken met de advocaat van de andere ouder
2	Kindvriendelijke mindset, focus op het kind	2	Proces efficiëntie bewaken, zorgen dat het niet te lang duurt
			Spanning verminderen, de-escaleren, beschadiging voorkomen
3	Samenwerken met de advocaat van de andere ouder	3	Vroegtijdig signaleren vechtscheiding/problemen bij het kind

Figuur 11 – overzicht taken enquête rechters

Om het belang van het kind te kunnen borgen is *spanning verminderen, de-escaleren, beschadiging voorkomen* de belangrijkste taak (68,8% van de stemmen); vervolgens is *kindvriendelijke mindset, focus op het kind* de belangrijkste taak (56,3% van de stemmen) en de derde meest belangrijke taak (met 37,5% van de stemmen) is *samenwerken met de advocaat van de andere ouder*. Uit het onderzoek onder de rechterlijke macht volgt aldus een top drie die niet in overeenstemming is met de top drie zoals deze uit de GDR onder de overige expertgroepen bleek. *Spanning verminderen, de-escaleren, beschadiging voorkomen* werd door de andere expertgroepen als derde belangrijkste taak genoemd. Daarnaast stond *kindvriendelijke mindset, focus op het kind* voor de overige expertgroepen op de eerste plaats. Ten slotte stond *samenwerken met de advocaat van de andere ouder* voor de andere expertgroepen niet in hun top drie, maar op de vijfde plaats.

De drie belangrijkste taken van de 'kindvriendelijke advocaat' om het scheidingsproces zo goed mogelijk te laten verlopen zijn volgens de rechters *samenwerken met de advocaat van de andere ouder* (50% van de stemmen), gevolgd door *proces efficiëntie bewaken, zorgen dat het niet te lang duurt* en *spanning verminderen, de-escaleren, beschadiging voorkomen* (beiden 43,8% van de stemmen). Opvallend is dat dit dezelfde top drie is als de top drie die door de andere expertgroepen is samengesteld. Wel vonden de overige groepen *proces efficiëntie bewaken, zorgen dat het niet te lang duurt* belangrijker dan *spanning verminderen, de-escaleren, beschadiging voorkomen* terwijl deze van de rechters even veel stemmen krijgen.

4.1.3 Conflicterende taken en werkzaamheden

Welke taken/werkzaamheden van deze professional conflicteren met een optimale invulling van de functie van 'kindvriendelijke advocaat'?

In principe is de advocaat werkzaam voor zijn cliënt, wiens belang hij vertegenwoordigt. Binnen deze beperking zal de advocaat zijn cliënt dus alleen kunnen wijzen op het verschil tussen het partnerschap dat ophoudt en het ouderschap dat ook na een scheiding blijft bestaan. Indien een advocaat ook het belang van het kind behartigt, zal hij zijn cliënt hier van tevoren over moeten informeren. Mogelijk conflicteert het behartigen van het belang van het kind met de huidige gedragsregels voor de advocatuur; binnen de advocatuur bestaan hierover verschillende opvattingen. Ten slotte wordt gesteld dat in de opleiding tot advocaat weliswaar meer aandacht zou kunnen worden besteed aan de ontwikkeling van de 'zachte kant' van deze professional maar dat een advocaat uiteindelijk toch te veel in zijn 'harde rol' zal blijven door bijvoorbeeld slechts te focussen op de financiële afwikkeling van een scheiding.

Geopperd wordt om een andere professional (bijvoorbeeld de bijzondere curator of een andere vertouwenspersoon of procesbegeleider voor het kind) het belang van het kind te laten behartigen. Indien de 'kindvriendelijke advocaat' toch een deskundige vanuit de advocatuur is kan deze aandacht

besteden aan de emotionele kant van de echtscheiding door de geëigende instanties in te schakelen alvorens juridische afspraken te maken. Een alternatief is om een regienemer aan te stellen voor de afwikkeling van de emotionele aspecten van een echtscheiding, voordat de ‘kindvriendelijke advocaat’ aan het werk gaat. Door vroeg in het proces te focussen op de emotionele aspecten van de scheiding, wordt negativiteit later in het proces voorkomen.

4.1.4 Beïnvloeding van het scheidingsproces

Hoe zou het huidige scheidingsproces beïnvloed worden door het inzetten van ‘kindvriendelijke advocaten’?

Door de ‘kindvriendelijke advocaat’ wordt de toon van het scheidingsproces anders: hij probeert zijn/haar cliënt een gezamenlijke oplossing te laten bereiken met de andere ouder, zodat de gang naar de rechter kan worden voorkomen. Om negatieve invloeden op het kind te minimaliseren zouden er namelijk veel minder en minder langdurige juridische procedures moeten zijn.

“De juridische procedure verscherpt de strijd alleen maar en verlengt de duur ervan. Door de juridische strijd komt men zelden toe aan het werkelijke conflict.” – *rechter*

Het kind moet gehoord worden, maar slechts minimaal betrokken worden in de juridische procedures. Betrokkenheid bij zaken die niet de omgangsregeling betreffen, zoals de financiën, is schadelijk voor het kind.

Sommige deskundigen zien een hervorming van de huidige juridische procedure als noodzakelijk. Maatwerk is hierbij van belang: hoog-conflictscheidingen zouden vroegtijdig gesignaleerd moeten worden en een intensievere aanpak krijgen dan de scheidingen die goed verlopen. Investering aan het begin van een scheiding loont: het eerste loket waar ouders terecht komen, zoals de advocaat, dient deskundig te zijn. Familierechtelijke geschillen zouden in beginsel niet door een rechter moeten worden opgelost maar slechts indien men er zonder rechter niet uitkomt. Wel moet hierbij de kanttekening worden geplaatst dat een absoluut verbod om naar de rechter te gaan niet in overeenstemming is met internationale verdragen die in Nederland gelden. Bovendien kan het in bepaalde situaties in het belang van het kind zijn dat een rechter naar de zaak kijkt omdat de ouders nog middenin het conflict zitten. Een alternatief voor een verbod op de gang naar de rechter is het wegnemen van prikkels om te procederen, bijvoorbeeld door scheiden zonder tegenspraak of gezamenlijk scheiden voordeliger te maken. Een andere mogelijkheid is om eerst mediation verplicht te stellen voordat de ouders een advocaat kunnen inschakelen. Daarnaast zou de gang naar de rechter voorbehouden moeten zijn aan ‘advocaten die kindvriendelijk werken’. Deze advocaten moeten op een nette manier procederen als procederen noodzakelijk blijkt. Indien het tot een procedure komt is het van belang dat vanuit de rechterlijke macht veel meer aandacht is voor het luisteren naar kinderen en het doorverwijzen naar deskundigen van andere disciplines. Er moet daarnaast sprake zijn van formeel en informeel overleg tussen de ‘kindvriendelijke advocaat’ en een (kindvriendelijke) regierechter zodat een goed inzicht wordt verkregen in de werkelijke situatie. De huidige wachttijden in juridische procedures moeten worden verkort, rechters moeten niet bang zijn beslissingen te nemen en heldere kaders geven indien zij verwijzen naar hulpverlening en/of mediation. Er moet een omslag in de manier van denken worden gemaakt waarbij niet meer wordt gedacht in termen van ‘winnen’ of ‘verliezen’ maar waarbij, ook in een juridische procedure, wordt aangestuurd op samenwerking tussen de ouders.

Regievoerder vanaf het begin

De ‘kindvriendelijke advocaat’ kan helpen in deze omslag in de juridische procedure door de ouderlijke verantwoordelijkheid te vergroten en als regienemer de hulp in te schakelen die nodig is. De kinderen hebben de familieadvocaat als wenselijk genoemd misschien kan juist een advocaat als centrale regie-figuur in zaken optreden voor de hele familie, vader, moeder en kinderen juist ook in vechtschei-

dingszaken". In ieder geval dient voorkomen te worden dat verschillende instanties langs elkaar werken en het kind daardoor uit het oog verloren wordt. Een mogelijkheid is om ouders eerst door hulpverleners te laten helpen met de verwerking van de eigen problematiek, voordat op het belang van het kind gefocust kan worden. Van belang hierbij is wel dat ook hulpverleners openstaan voor de dialoog met rechtshulpverleners en dat de hulpverleningsinstanties evenals de 'kindvriendelijke advocaat' weten hoe om te gaan met gezinnen in een echtscheidingssituatie. Korte lijntjes en goede samenwerking zijn dus van belang: dit kan bewerkstelligd worden door samen te werken, bijvoorbeeld door als 'kindvriendelijke advocaat' een vast team van samenwerkende professionals samen te stellen. Naast andere hulpverleningsinstanties zouden ook scholen een rol moeten krijgen in deze samenwerkingsverbanden. Daarnaast moet de 'kindvriendelijke advocaat' focussen op het voortraject van een scheiding. Ten slotte kan de 'kindvriendelijke advocaat' een bijdrage leveren door samen te werken met de advocaat van de andere ouder en door niet eindeloos te procederen.

Bij het opstellen van een overeenkomst tussen de ouders zijn enkele belangrijke uitgangspunten die in het oog moeten worden gehouden. Het financiële aspect van een echtscheiding moet losgekoppeld worden van contact- en zorgregelingen voor het kind. Daarnaast moet bij het maken van afspraken gefocust worden op de levensloop van de kinderen: de wenselijkheid van de overeenkomst voor de toekomst moet in de gaten worden gehouden en er moet al een evaluatiemoment worden gepland.

Een ander belangrijk punt is dat aandacht moet worden besteed aan het goed regelen van scheidingen van ouders van kinderen die niet getrouwd zijn. Deze scheidingen verlopen veelal nog moeizamer dan bij ouders die wel getrouwd zijn, omdat voor de samenwoners vaak niets officieel geregeld is.

4.1.5 Samenwerkingsbasis voor gezamenlijk ouderschap en het welzijn van kinderen

Wat kan er verwacht worden over het verbeteren van (de samenwerkingsbasis voor) het gezamenlijk ouderschap, en daarmee voor het welzijn van kinderen (direct of indirect)?

Het kind moet zich gezien en gehoord voelen en op een veilige en leeftijdsadequate manier betrokken worden in de procedure, zonder onderdeel te worden van het conflict. Daarbij moet de reactie van het kind begrepen worden vanuit de context waarin het gezegd wordt, bijvoorbeeld als overlevingsmechanisme of uit loyaliteit.

Daarnaast moet het kind geïnformeerd worden over wat er in praktische zin gebeurt tijdens een scheiding. De advocaat kan duidelijkheid geven aan het kind over zaken die de ouders niet willen vertellen⁵⁰. Van belang is dat niet te veel verwachtingen gecreëerd worden bij het kind. Het kind moet zich niet verantwoordelijk voelen voor de uitkomst van de procedures. De ouder is de cliënt van de advocaat en daarmee verantwoordelijk voor de scheiding, maar er zou wel vanuit het perspectief van het kind naar de scheiding gekeken moeten worden. Hierdoor kunnen de ouders zich weer richten op hun gezamenlijk belang: de kinderen.

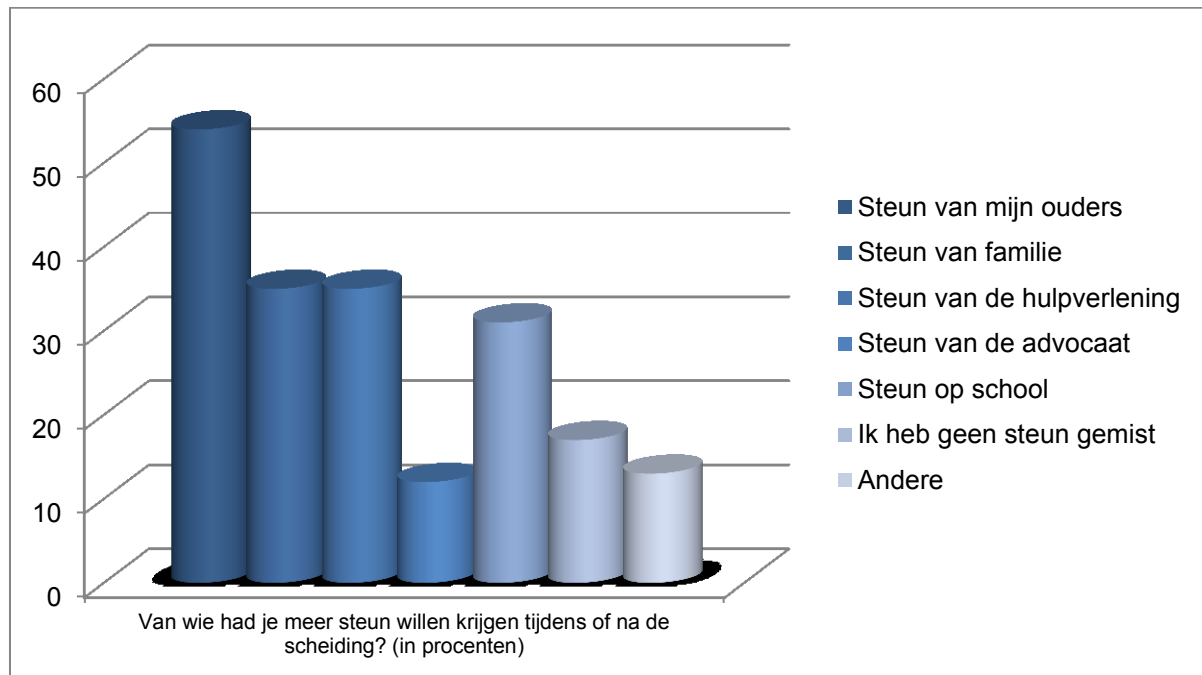
"The voice of the child is niet altijd hetzelfde als the best interest of the child." – jurist

Het kind moet het gevoel krijgen dat zijn ouders de keuze hebben gemaakt om in de toekomst als co-ouders door het leven te gaan, in plaats van als strijdende (proces)partijen. Ook moet het kind alle ruimte krijgen om van hulpverlening gebruik te maken. Minder emotionele belasting maakt het kind vrij om zich te concentreren op zijn eigen ontwikkeling en is daarom goed voor zijn toekomstperspectief. Het kind moet de mogelijkheid hebben om zijn voorkeuren voor de toekomst aan te geven, bijvoorbeeld bij een eigen 'kindvriendelijke advocaat'.

⁵⁰ Deze suggestie komt vanuit de expertgroepen. Echter de advocaat die voor een van de ouders optreedt, kan geen info geven aan het kind; heeft daar geen toegang toe.

Het betrekken van het kind in de procedure kent, naast de voordelen, ook risico's. Zo kan het horen van een kind te belastend zijn. Voor de vraag in hoeverre betrokkenheid bij de procedure wenselijk is, moet de voorkeur van het kind zelf leidend zijn. Daarnaast moet opgelet worden dat ouders het kind niet negatief bejegenen indien ze het gevoel hebben dat hij hen afvalt.

Wat opvalt in de resultaten van de enquête onder de ervaringsdeskundige kinderen (zie figuur 12) is dat steun van de ouders door de meeste kinderen is gemist. Dit onderstreept het belang van het stimuleren van de ouders om het kind op de eerste plaats te zetten.

Figuur 12 – stelling uit de enquête voor kinderen

De gezonde ontwikkeling van het kind moet bij beide ouders de prioriteit krijgen. Hiervoor zou bij ieder te regelen aspect de vraag gesteld moeten worden: “Hoe is dit voor ieder van de kinderen?” Door het belang van de kinderen centraal te stellen zijn de veranderingen na de scheiding voor het kind minder groot. Bij het maken van afspraken is het bovendien cruciaal om rekening te houden met de ontwikkelingsfase van het kind. Daar waar mogelijk moet co-ouderschap⁵¹ bewerkstelligd worden; in elk concreet geval moet gekeken worden of dit het belang van het kind dient. Het is de taak van de ouders om de structuur van het leven van het kind vorm te geven. Indien dit één van hen of beide ouders niet lukt, kan een derde (mogelijk aan de ouders opgelegd) hierbij helpen. De ‘kindvriendelijke advocaat’ kan ouders op dit punt helpen door open en empathisch naar alle partijen te zijn en te focussen op de lange termijn in plaats van de hevige emoties van het moment. Het doel van de ‘kindvriendelijke advocaat’ moet zijn dat het kind met beide ouders contact kan blijven houden en dat er een harmonische samenwerking tot stand komt tussen de ouders. Bij voorkeur zorgt een ‘kindvriendelijke advocaat’ ervoor dat beide ouders een even grote rol krijgen in de toekomst van het kind. Bij het opstellen van een omgangsregeling zou de nadruk moeten liggen op kwalitatief gelijkwaardig ouderschap in plaats van kwantitatief gelijkwaardig ouderschap.

⁵¹ De term ‘co-ouderschap’ komt vanuit de expertgroepen waarbij veel niet juristen aan deelnamen. Co-ouderschap is een bekend en veelgebruikt begrip. Deze term is in Nederland niet wettelijk erkend. Co-ouderschap wordt in het dagelijks leven gezien als een (vrijwel) gelijke gezag- en zorgverdeling van gescheiden ouders voor hun kinderen.

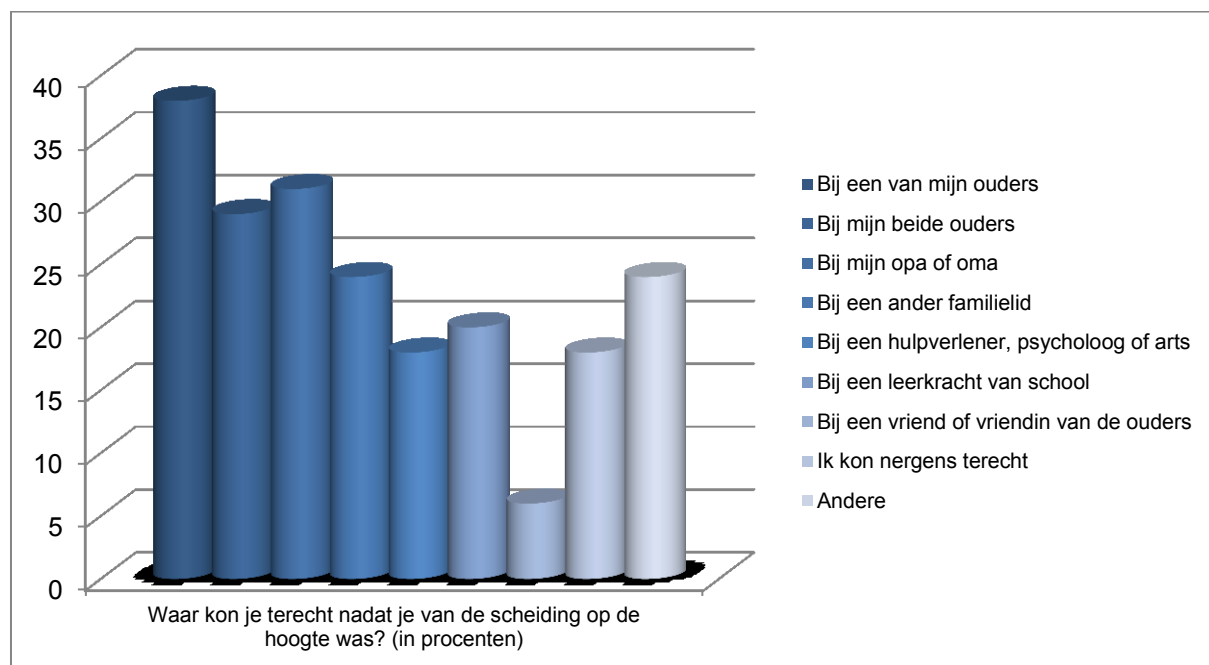
“De inzet zou moeten zijn: ga niet voor gelijk maar voor geluk. Wat is de beste situatie vanuit het kind gezien?” – *deskundige omgang/ouderbegeleiding*

Besluiten omtrent de leefsituatie van het kind moeten sterk rekening houden met hun alledaagse realiteit (wat betreft school, sociale omgeving, enzovoort). De ‘kindvriendelijke advocaat’ kan hierover met de kinderen meedenken indien de ouders dit, door alle strijd, niet meer doen. Het is immers mogelijk dat ouders hun eigen emoties in eerste instantie niet buiten beschouwing kunnen laten. Ouders die vanaf het begin door hun advocaat gewezen worden op hun verantwoordelijkheid hebben een grotere kans om het ouderschap daadwerkelijk vorm te geven. Tijdens en na de echtscheiding moet oudervervreemding zoveel mogelijk voorkomen worden.

Betrokkenheid van het netwerk

Een netwerkbenadering, waarbij naast de ouders de omgeving van het gezin betrokken wordt, kan een positieve invloed hebben op het verloop van scheidingen. Hierbij kan gedacht worden aan het organiseren van een vorm van Eigen Kracht-conferentie, waarbij alle positieve of betekenisvolle personen rondom het kind worden betrokken. Het systeem waarbinnen het gezin functioneert is immers bij de situatie betrokken. Hierbij kan ook gedacht worden aan het betrekken van scholen en andere instanties. Binnen het te betrekken systeem kan het belang van het kind centraal worden gesteld middels een gezamenlijk gemaakt en gedragen plan.

Het belang van het netwerk blijkt duidelijk uit de antwoorden die door de ervaringsdeskundige kinderen zijn gegeven op de vraag waar ze terecht konden nadat ze van de scheiding op de hoogte waren (zie figuur 13). De kinderen gaven het frequentst aan bij familie (een of beide ouders, een opa of oma of een ander familielid) terecht gekund te hebben. Naast hulpverleners blijken daarnaast school en sociale contacten van de ouders van belang. Deze personen kunnen een steun zijn voor het kind en hebben daarnaast mogelijk goed inzicht in de situatie rondom de scheiding.

Figuur 13 – Stelling uit de enquête voor kinderen

Binnen de netwerkbenadering kan een specifieke rol weggelegd zijn voor de grootouders. Het betrekken van de grootouders biedt de mogelijkheid tot het voortbestaan van een warme relatie tussen de

grootouders en het kind. Grootouders kunnen zowel een escalerende als een de-escalerende invloed hebben.

“Mijn oma en mijn papa maken ruzie met mijn mama.” – *ervaringsdeskundig kind, enquête*

Daarvan zouden zij meer doordrongen moeten zijn. Zo zouden zij een bemiddelende rol (moeten) kunnen aannemen. Het is belangrijk om te polsen hoe de grootouders in de situatie staan, hen te adviseren een wijze, rustgevende rol aan te nemen en hen eventueel in te zetten om de ouders te overtuigen dat ze in het belang van het kind moeten handelen. Als de grootouders boven de partijen kunnen staan, kunnen ze een continue factor zijn, een soort rustpunt tijdens de scheiding. Als een ouder zich terugtrekt zou een grootouder diens kant van de familie kunnen blijven vertegenwoordigen. Een ander punt van aandacht zijn de schrijnende gevallen van grootouders die hun kleinkinderen kwijtrafen en kinderen die hun opa en oma kwijtrafen. Door de grootouders te betrekken kunnen ze een goede relatie behouden met hun kleinkind.

Er kleven verschillende nadelen aan een netwerkbenadering of het betrekken van de grootouders in een scheiding. Dit is mogelijk te belastend voor het kind: in het proces waarin de transitie wordt gemaakt van de ouders als ex-partners naar collega ouders moet het kind gehoord worden, maar er niet van begin af aan tussen zitten. Door een kind aan een gesprek deel te laten nemen met de beide ouders, die besloten hebben te willen gaan scheiden, wordt een kind mogelijk met een enorm loyaliteitsconflict geconfronteerd. Daarnaast kan een scheiding in sommige gevallen nodeloos ingewikkeld worden door de netwerkbenadering. Het is vaak al lastig om het gezin op één lijn te krijgen in de echtscheiding, laat staan wanneer het hele systeem daar omheen betrokken wordt. Ook kan het een nadelige invloed hebben indien de omgeving negatief over de ouders praat en daarmee gezamenlijk ouderschap dus niet stimuleert. Ten slotte wordt nog gesteld dat een dergelijke bijeenkomst praktisch niet haalbaar is. Als een ‘kindvriendelijke advocaat’ optreedt voor zijn cliënt, kan niet het hele systeem uitgenodigd worden. Als de andere partij ook wordt bijgestaan door een advocaat, maken de gedragsregels het onmogelijk om direct contact met die andere partij te zoeken of hebben. Het lijkt dus niet de taak van een advocaat te zijn maar eventueel wel van een andere deskundige.

Ten slotte wordt nog een aantal suggesties gedaan als alternatief voor het organiseren van een Eigen Kracht-conferentie bij aanvang van een scheiding waarbij kinderen betrokken zijn. Indien het in het specifieke situatie mogelijk is, zou een dergelijke bijeenkomst georganiseerd kunnen worden. Er moet dus per geval bekeken worden wat de beste aanpak is. Anders zou een intake in eerste instantie met de ouders kunnen plaatsvinden, waarna de ‘kindvriendelijke advocaat’ (afhankelijk van de situatie) de kinderen op passende wijze kan betrekken. Een laatste mogelijkheid is om de twee ‘kindvriendelijke advocaten’ gezamenlijk het gezin uit te laten nodigen voor een intake.

4.1.6 Invloed van een keurmerk op juridische procedures

Wat kan er verwacht worden over het verkorten of het afnemen van het aantal juridische procedures?

Dejuridisering is in het belang van het kind en moet dus de inzet zijn van de ‘kindvriendelijke advocaat’. Unaniem wordt gesteld dat de termijnen van de procedures verkort moeten worden. Gestreefd moet worden naar korte, snelle procedures waarin afspraken (bijvoorbeeld over alimentatie) niet naar de toekomst worden uitgesteld. Lange juridische procedures geven de ouders de mogelijkheid om hun negatieve gedrag in stand te houden. Het is van belang de ouders te wijzen op de betekenis van de juridische procedures, evenals de termijn hiervan, voor het lichamelijk en psychisch welzijn van de kinderen. Ook is ter voorkoming van eindeloze procedures van belang dat de advocaten van de ouders in staat zijn met elkaar samen te werken. De mogelijkheid tot een afname van het aantal juridische procedures lijkt aanwezig te zijn: 15 van de 18 rechters die in de enquête reageerden op de stel-

ling “Door het inzetten van de ‘kindvriendelijke advocaat’ wordt de juridische procedure verkort”, waren het met deze stelling eens.

Daarnaast moeten door de inzet van een ‘kindvriendelijke advocaat’ veel procedures voorkomen worden. Dat het inzetten van de ‘kindvriendelijke advocaat’ leidt tot een afname van het aantal procedures is, wederom, een hypothese die getoetst moet worden. Uit de enquête onder de rechters bleek wel dat de meerderheid gelooft dat dit doel bereikt kan worden door het inzetten van de ‘kindvriendelijke advocaat’. 16 van de 18 rechters die hieromtrent hun mening gaven, stemden voor de stelling “Door het inzetten van de ‘kindvriendelijke advocaat’ neemt het aantal juridische procedures af.

Een afname van het aantal juridische procedures kan vooral bereikt worden als de ‘kindvriendelijke advocaat’ zorgt voor een focus op de belangen van het kind om een strijd te voorkomen. Door de ‘kindvriendelijke advocaat’ wordt de toon van het scheidingsproces anders: hij probeert de ouders een gezamenlijke oplossing te laten bereiken, zodat de gang naar de rechter kan worden voorkomen. Aanvullende maatregelen zouden hierbij bovendien kunnen helpen. Een ouder die voortdurend van advocaat wisselt omdat deze niet meewerkt aan het in stand houden van de strijd, moet niet steeds een nieuwe toevoegingsadvocaat krijgen.

Omdat scheiden een formele juridische gebeurtenis is waarbij het huwelijk wordt ontbonden, wordt het door sommige deskundigen onmogelijk geacht om dit deel van het proces over te slaan. Wel zou geprobeerd kunnen worden de strijd te voorkomen of weg te nemen, waardoor de procedure een andere vorm krijgt en meer van formele aard wordt. Het wordt als problematisch gezien dat een ouder de advocaatkeuze van de andere ouder niet in de hand heeft. Een oplossing hiervoor is het voorbehouden van de gang naar de rechter aan een advocaten die kindvriendelijk werken.

4.1.7 Invloed van een keurmerk op de raadsman-cliëntrelatie

Op welke manier beïnvloedt een dergelijk keurmerk de raadsman-cliëntrelatie (in negatieve dan wel positieve zin)?

Een moeilijkheid is dat ouders en kinderen mogelijk tegenstrijdige belangen hebben en dat de ouder als cliënt uiteindelijk bepalend is (klant is koning).

“Voorlichting, voorlichting, voorlichting.” – *juristen*

Wel kan de advocaat, eventueel samen met zijn collega die de andere ouder vertegenwoordigt, insteken op bewustwording bij ouders omtrent de impact van een scheiding op kinderen en het feit dat ouderschap blijft. Voor andere hulp, zoals coaching, kan de advocaat doorverwijzen naar hulpverleners van een andere discipline. Het keurmerk en voorlichting hierover kan ouders beschermen, zodat ze niet meer terecht komen bij een advocaat die het conflict vergroot.

4.1.8 Draagvlak bij de beroepsgroep

Is er draagvlak voor het plan bij de beroepsgroep?

Hoewel alle deskundigen positief staan tegenover een kindvriendelijke werkwijze in scheidingszaken waarbij kinderen betrokken zijn, wordt door een aantal advocaten getwijfeld of een keurmerk het geëigende middel is om dit te bereiken. Zo kunnen de benodigde waarden, normen en karaktereigenschappen volgens de juristen niet gegarandeerd worden door een keurmerk.

Door de tegenstanders van een keurmerk worden wel alternatieven voorgesteld, zoals een verbod om echtscheidingsprocedures te voeren voor advocaten die niet kindvriendelijk werken. Hiertegen brengen andere juristen weer in dat de keuzevrijheid voor een advocaat niet doorbroken kan worden, en

dat daarom een beter alternatief gevonden kan worden in het voorlichten van ouders waarbij de uiteindelijke keuze voor een advocaat aan het wordt overgelaten. Wel wordt door sommige juristen opgemerkt dat kindvriendelijkheid een standaard vereiste zou kunnen worden voor iedere advocaat die familierechtzaken doet.

Daarnaast wordt gevreesd dat beleidsmakers en de Nederlandse Orde van Advocaten te weinig aandacht aan de 'kindvriendelijke advocaat' zullen besteden en dat een deel van de advocaten zich niet zal willen onderwerpen aan de voorwaarden om het keurmerk 'kindvriendelijke advocaat' te verkrijgen. Indien geen keurmerk ingevoerd wordt of het keurmerk niet verplicht wordt gesteld voor alle advocaten die echtscheidingsprocedures behandelen waarbij kinderen betrokken zijn, is onduidelijk wat gebeurt als de ene ouder een 'kindvriendelijke advocaat' heeft en de andere ouder niet. Door een andere expertgroep dan de juristen wordt opgemerkt dat de 'kindvriendelijke advocaat' in dat geval mogelijk enkel gekozen wordt door ouders die sowieso in goede harmonie hun echtscheiding willen afwikkelen. Ingezet zou moeten worden op voorlichting over de 'kindvriendelijke advocaat', waarbij de uiteindelijke keuze aan de ouders zelf wordt overgelaten.

4.1.9 Visie van kinderen en jongeren

De rol van de kindvriendelijke advocaat

De ervaringsdeskundige kinderen zien een bedreiging in het feit dat een advocaat mogelijk niet de juiste persoon is om zich te bekommeren om het belang van het kind en om te proberen de ouders uit hun strijd te halen. Een advocaat blijft immers een jurist en is geen psycholoog of andere gedragsdeskundige.

Mocht toch worden gekozen om deze rol te laten vervullen door een advocaat, dan is het van belang dat het kind zich niet verantwoordelijk gaat voelen voor beslissingen omtrent de scheiding door het te betrekken in de juridische procedure. Om na te gaan of een kind betrokken moet worden in de procedure kan dit gevraagd worden aan het kind zelf. Onderzocht moet worden in welke mate kinderen van een bepaalde leeftijdscategorie over het algemeen bij een zaak betrokken kunnen worden. Verder moet opgelet worden dat ouders de kinderen niet negatief gaan bejegenen als ze het gevoel hebben dat de kinderen hen afvallen.

Daarnaast is het van belang dat de 'kindvriendelijke advocaat' aan het kind vraagt hoe het met het kind gaat. Zo kan de 'kindvriendelijke advocaat' problemen signaleren en doorverwijzen als het nodig is. Een 'kindvriendelijke advocaat' is met name van belang voor zaken die over het kind gaan, zoals de omgangsregeling. Voor puur financiële en juridische zaken is de 'kindvriendelijke advocaat' in principe niet nodig, mits het kind dan ook buiten deze onderwerpen gehouden wordt. Een tegengesteld standpunt is echter dat een 'kindvriendelijke advocaat' bijvoorbeeld ook financieel goed onderlegd moet zijn, juist omdat zaken als alimentatie en omgang vaak met elkaar samenhangen.

Ten slotte kwam tijdens de brainstorm van de expertgroep van ervaringsdeskundige kinderen over de invulling van de 'kindvriendelijke advocaat' met name naar voren dat de 'kindvriendelijke advocaat' niet de belangen van het kind voorop moet zetten, maar de belangen van het gehele systeem. Het belang van het kind moet gezien worden als onderdeel van de belangen van het systeem.

4.1.10 Keurmerk in relatie tot andere initiatieven als overlegscheiden of collaborative divorce⁵²

Hoe zou dit initiatief zich verhouden tot goede initiatieven die mediation bij echtscheiding bevorderen, zoals overlegscheiden of collaborative divorce?

Er zijn twee verschillende soorten meningen te onderscheiden omtrent dit vraagstuk. Enerzijds wordt gesteld dat de invoering van een keurmerk noodzakelijk is voor alle advocaten die zaken afhandelen waarbij ouders (gehuwd of ongehuwd) uit elkaar gaan; anderzijds wordt geopperd dat het niet noodzakelijk is om een nieuw keurmerk in te voeren, omdat huidige specialisten zoals *collaborative divorce* advocaten en familiemediators verder opgeleid kunnen worden.

Een aantal deskundigen meent dat ‘kindvriendelijke advocaten’ (samen beide) ouders coachen om hen op één lijn te krijgen met betrekking tot de kinderen, omgang en bijkomende aspecten. Dit is de aanpak die tijdens de ‘overlegscheiding’ ofwel *collaborative divorce* wordt gehanteerd. Eventueel zouden ‘kindvriendelijke advocaten’ hulp in kunnen schakelen om de ouders te begeleiden bij het maken van deze stap.

4.1.11 Contra-indicaties, risico's en andere belangrijke overwegingen

Welke contra-indicaties, risico's of andere belangrijke overwegingen zijn er?

Hoewel het veel meerwaarde kan hebben om een kind te horen in een scheidingsprocedure, moeten ook de bijbehorende risico's in het achterhoofd worden gehouden. Het kind moet niet te veel verantwoordelijkheid krijgen in het nemen van beslissingen. Zo weet een kind niet altijd wat het beste voor hem is: hierbij kan gedacht worden aan een kind dat wil wonen bij die ouder die onverantwoorde, gevaarlijke dingen met de kinderen doet in plaats van bij de strengere ouder. Paradoxe toewijzing (kinderen laten wonen bij die ouder die de andere ouder een plek geeft) kan een uitkomst zijn voor het bevorderen van de relatie en hechting met beide ouders. Ook moet voorkomen worden dat het kind te veel in de juridische procedure betrokken wordt, omdat dit te belastend voor hem kan zijn. Voorts wordt door sommige deskundigen de vraag gesteld of het een advocaat moet zijn die het belang van het kind borgt.

Indien het doel van de invoering van een ‘kindvriendelijke advocaat’ is om de negatieve invloed van een scheiding op de sociaal-emotionele ontwikkeling van een kind te beperken, wordt door de expertgroepen⁵³ een aantal zaken opgemerkt zoals hierna weergegeven. Veel advocaten zijn niet geschoold in sociaal-emotionele vraagstukken, zoals de ontwikkeling van het kind of de persoonlijkheidsproblematiek die een rol kan spelen bij hoog-conflictscheidingen. Hieruit vloeit voort dat advocaten vaak handelingsverlegenheid kennen op het gebied van de-escalatie, terwijl dit juist zeer van belang is in het geval van vechtscheidingen. Ook is een groot deel van de strijd tussen ouders passief-agressief en daardoor niet zichtbaar voor de advocaat. Een advocaat wordt bovendien gezien als een professional die opgeleid is om strijd te voeren; gevreesd wordt daarom dat hij te veel op bijvoorbeeld de financiële aspecten van een echtscheiding zal focussen. Een ander probleem met de advocaat als behartiger van het belang van het kind is dat het zeer de vraag is of hij het kind zal mogen vertegenwoordigen, aangezien dit niet zijn cliënt is. In plaats van de naam ‘kindvriendelijke advocaat’ wordt daarom bijvoorbeeld ook wel een term als ‘ouderschapscoach’ voorgesteld. Het is zeer goed mogelijk dat de ouder en het kind tegenstrijdige belangen hebben en dat de cliënt uiteindelijk bepalend is. Ver-

⁵² In dit verband is de opmerking worden gemaakt dat de advocaten/mediators van de vFAS de specialisten zijn als het gaat om de scheidingspraktijk. De 'overlegscheiders' zijn weer grotendeels lid van de vFAS en hebben hun kennis en vaardigheden opgedaan bij IMFO door middel van een opleiding van drie jaren. Collaborative divorce is een methode om echtscheidingen te behandelen.

⁵³ Voor de expertbijeenkomst waren 54 deskundigen uitgenodigd: acht juristen, zes gedragsdeskundigen, zeven deskundigen afkomstig uit de instanties voor omgang- en ouderbegeleiders en zes vanuit de onderzoeksinstanties, acht beleidsmakers, zes wetenschappers, zes ervaringsdeskundige ouders en zeven ervaringsdeskundige kinderen. De gekozen expertgroepen vertegenwoordigen de acht belangrijkste referentievelden voor de ontwikkeling naar de kindvriendelijke advocatuur.

der wordt gewaarschuwd dat, als een 'kindvriendelijke advocaat' het belang van het kind borgt, een ouder met een dergelijke advocaat het idee kan krijgen dat zijn eigen belang te weinig aan bod komt. Hierdoor kan het conflict opnieuw verergeren.

"Hoezo dan? Vader/moeder is mijn cliënt, niet het kind." – *jurist*

Daarnaast heeft de advocaat een financieel belang bij het voortduren van de juridische procedures, dat niet in overeenstemming is met de belangen van de ouders en het kind.

Indien een keurmerk wordt ingevoerd is nog wel een dilemma hoe onderscheid gemaakt gaat worden tussen de 'kindvriendelijke advocaat' en bestaande advocaten. Daarnaast is een punt van zorg dat de benodigde waarden, normen en karaktereigenschappen om kindvriendelijk te werken niet gegarandeerd kunnen worden door een keurmerk. Een alternatief voor een keurmerk is een verbod om echtscheidingsprocedures te voeren voor advocaten die niet kindvriendelijk werken, het wegnemen van de bestaande prikkels tot langdurig procederen en strijd voeren middels het daartoe geëigende beleid of het verplicht stellen van een gedragscode van kindvriendelijk handelen als inschrijvingsvoorwaarde om als advocaat deel te nemen aan het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand. Door middel van het aanpassen van wetgeving zouden reeds bestaande initiatieven zoals de overlegscheiding of *collaborative divorce*, forensische mediation en de inzet van de bijzondere curator nog effectiever kunnen worden. Een ander problematisch aspect van het keurmerk is hoe de kosten voor dit keurmerk en de bijbehorende opleiding betaald zullen gaan worden. De kosten voor een advocaat zijn daarnaast nu al regelmatig problematisch voor de ouders.

Een aantal deskundigen menen dat het invoeren van een 'kindvriendelijke advocaat' onvoldoende is om het probleem van vechtscheidingen aan te pakken. De hele maatschappelijke kijk op scheidingen zou hiervoor moeten veranderen. Er zou meer voorlichting moeten komen waaruit blijkt dat het maatschappelijk onacceptabel is om kinderen (een van) hun ouders te onthouden en om te strijden over het hoofd van het kind. Andere deskundigen zien vechtscheidingen niet zozeer als een maatschappelijk probleem maar als een probleem in de privésfeer waarvoor een oplossing vanuit de ouders zal moeten komen.

Tevens is een knelpunt in de juridische procedure dat naast de advocaat andere instanties betrokken zijn bij het afwickelen van echtscheidingen. Gesteld wordt dat jeugdbescherming vaak een eigen koers vaart en zeer ontoegankelijk is voor advocaten en het sociale netwerk. Verder moet erop gelet worden dat er geen overdaad aan hulpverlening ontstaat doordat weer een nieuwe vorm van hulp wordt ingesteld. Een laatste punt van aandacht is de vraag of 'kindvriendelijke advocaten' snel genoeg kunnen handelen in zaken die spoed vereisen; in dergelijke zaken zou een kindgerichte benadering mogelijk te veel vertraging opleveren.

4.2 Het keurmerk van de 'kindvriendelijke advocaat'

Hoofdvraag 2

Wat zou het keurmerk van de 'kindvriendelijke advocaat' moeten inhouden?

4.2.1 Voorwaarden om het keurmerk te mogen dragen

Aan welke voorwaarden zou een kindvriendelijke advocaat moeten voldoen om het keurmerk te mogen dragen?

Volgens sommige deskundigen komen gespecialiseerde familierechtadvocaten met veel ervaring, affiniteit en kennis op het gebied van ontwikkelingspsychologie, psychopathologie, persoonlijkheids-

ontwikkeling en interventievaardigheden bij disfunctionele relaties in aanmerking voor het keurmerk. Deze kennis is onder andere van belang zodat de 'kindvriendelijke advocaat' weet wat een scheiding met een kind en ouders doet. Daarnaast is van belang dat de 'kindvriendelijke advocaat' alle facetten van de scheiding adequaat kan afhandelen en bijvoorbeeld dus ook financieel goed onderlegd is. Kennis van het relevante recht, zowel Nederlandse wetgeving als internationale verdragen, waaronder het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind, is ook vereist. Ten slotte moet deze advocaat gespecialiseerd zijn in familiezaken en ook (hoofdzakelijk) enkel deze zaken behandelen.

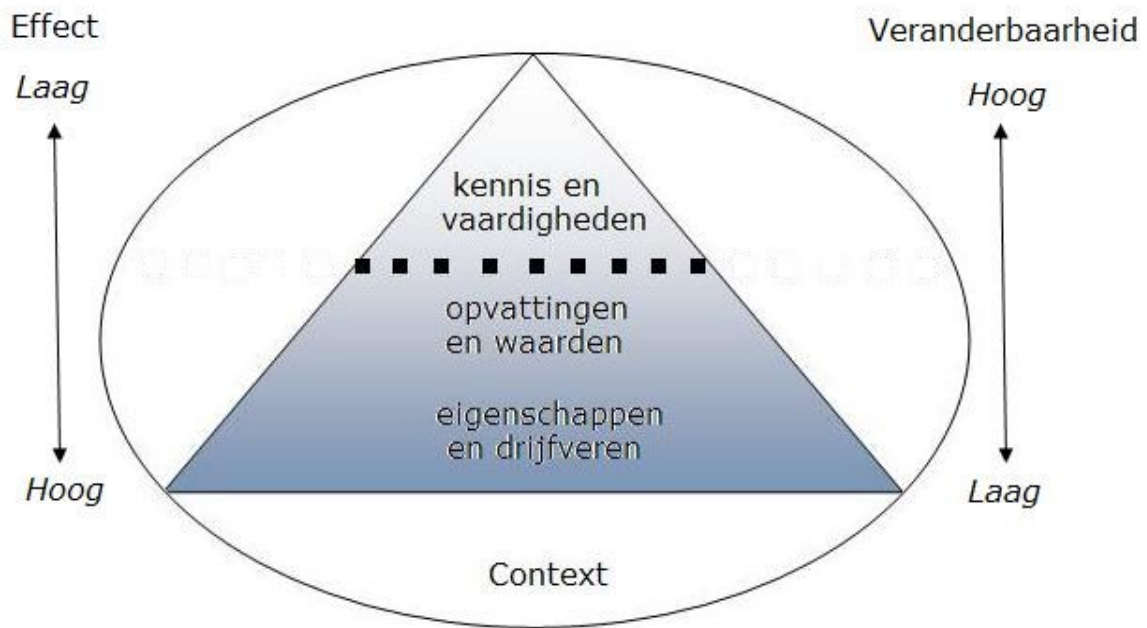
Voor de specifieke competenties die benodigd zijn naast de opleiding tot familierechtadvocaat zou gekeken kunnen worden naar de competenties van bijvoorbeeld de bijzonder curator, nu de taken van de bijzonder curator en de 'kindvriendelijke advocaat' overlappen. Ook bijscholing en multidisciplinair werken zijn belangrijk voor het kunnen verkrijgen van het keurmerk. Ten behoeve van multidisciplinaire samenwerking moet de 'kindvriendelijke advocaat' op de hoogte zijn van de sociale kaart en inzicht hebben in de expertise van andere professionals. Ten slotte moet de 'kindvriendelijke advocaat' in staat zijn tot de-escalatie. Als alternatief voor het afronden van een (specialisatie)opleiding om het keurmerk te verkrijgen zouden de beschreven vaardigheden getoetst kunnen worden door middel van een vaardighedenexamen, aangezien beschikken over praktische vaardigheden erg belangrijk wordt geacht.

Voor bestaande advocaten kan een assessment ingevoerd worden en een check van de staat van dienst en ervaring voordat het keurmerk afgegeven wordt. Sommige deskundigen zijn van mening dat naast een advocaat ook andere deskundigen, zoals psychologen en pedagogen, in aanmerking moeten kunnen komen voor het keurmerk. Ook deze professionals moeten beschikken over voldoende ervaring, kennis en vaardigheden.

4.2.2 Competenties van de 'kindvriendelijke advocaat'

Over welke competenties moet de advocaat beschikken?

Nadat per expertgroep gediscussieerd werd over de taken (werkzaamheden) die een 'kindvriendelijke advocaat' zou moeten uitvoeren, is aan de expertgroepen ook gevraagd om per taak een aantal competenties op te stellen welke de 'kindvriendelijke advocaat' moet bezitten voor een goede uitoefening van het beroep. Hierbij is aangegeven dat een taak bestaat uit competenties volgens een gelaagd model van meer cognitieve naar meer persoonsgebonden competenties. Deze lagen van competenties bestaan uit kennis, vaardigheden, waarden en eigenschappen. Kennis is over het algemeen eenvoudiger te verwerven maar heeft minder effect in de uitoefening van de taken. Terwijl personeigenschappen moeilijker te veranderen zijn maar wel veel effect sorteren. Dit alles moet gezien worden in de context van de taken: kindvriendelijk (direct of indirect) interveniëren vanuit het belang van het kind.

Figuur 14 – gelaagd competentieprofiel, Goosen, 2011

Een volledig overzicht van de genoemde taken en de bijbehorende competenties wordt weergegeven in bijlage 6. De meest genoemde competenties zijn hieronder samengevat waarna deze in het kort worden besproken.

Overzicht competenties

Expertgroepen:

1	=	Juristen
2	=	Gedragsdeskundigen
3	=	Omgang- / ouderbegeleiding
4	=	Onderzoeksinstituten
5	=	Beleidsmakers
6	=	Wetenschappers
7	=	Ervaringsdeskundige ouders
8	=	Ervaringsdeskundige kinderen

Hoe vaak wordt deze competentie genoemd door de expertgroepen?									
Expertgroep:	1	2	3	4	5	6	7	8	Tot.
Kennis									
Kennis van psychologie ⁵⁴	-	4x	2x	3x	3x	-	1x	2x	15x
Kennis van het systeem rondom familie ⁵⁵	1x	1x	-	-	-	4x	3x	1x	10x
Kennis van de sociale kaart	2x	1x	1x	1x	-	1x	-	-	6x
Kennis van het relevante recht ⁵⁶	-	1x	3x	-	1x	1x	-	1x	6x
Vaardigheden									
(Leeftijdsspecifiek) Communicatief ⁵⁷	3x	3x	3x	2x	4x	1x	-	2x	18x
Meerzijdig partijdig zijn ⁵⁸	1x	2x	4x	-	4x	1x	1x	1x	14x
Conflicten voorkomen / de-escaleren ⁵⁹	1x	2x	2x	-	3x	1x	-	-	9x
Samenwerken met andere disciplines ⁶⁰	2x	1x	2x	-	1x	1x	1x	-	8x
Waarden									
Onbevooroordeelde houding ⁶¹	-	3x	-	7x	-	-	5x	-	15x
Oprechte interesse ⁶²	-	2x	2x	4x	-	-	1x	2x	11x
Harmonieuze denker ⁶³	-	-	-	-	1x	1x	5x	2x	9x
Eigenschappen									
Empathisch vermogen ⁶⁴	1x	1x	4x	1x	3x	1x	2x	2x	15x
Sterke persoonlijkheid ⁶⁵	1x	2x	-	2x	1x	2x	2x	2x	12x
Moed ⁶⁶	-	-	-	-	-	-	-	5x	5x
Zelfreflectie ⁶⁷	-	-	-	2x	1x	-	1x	-	4x

De rechters werd in de enquête gevraagd om de competenties die het meest genoemd werden door de overige expertgroepen, te rangschikken. Hierbij moest de meest belangrijke competentie bovenaan worden gezet (op de eerste plek) en de minst belangrijke competentie onderaan (op de derde of vierde plek, afhankelijk van het aantal competenties). Omdat iedere rechter zo tot zijn eigen top drie of vier kwam is ervoor gekozen punten toe te kennen voor iedere positie die aan een competentie werd gegeven. Bijvoorbeeld: indien sprake was van vier competenties die gerangschikt waren, werden vier punten toegekend voor iedere keer dat de competentie bovenaan stond, drie punten voor iedere keer dat de competentie op de tweede plaats was ingedeeld, twee punten voor iedere keer dat de competentie op de derde plaats was gezet en een punt voor iedere keer dat de competentie op de vierde en laatste plek werd geplaatst. Alle punten voor iedere plaats in de rangschikking die de competentie had gekregen werden bij elkaar opgeteld. Op deze manier werd een score aan iedere competentie toege-

⁵⁴ Ook wel: basiskennis ontwikkeling kinderen, kennis van ontwikkelingspsychologie, kennis van persoonlijkheden, kennis over trauma's, kennis over scheidingsverwerking, kennis over relaties en context.

⁵⁵ Ook wel: systemisch kunnen denken, systeemdynamiek, kennis van sociale netwerk, netwerk van ouders betrekken, in kaart brengen van sociaal systeem, kennen van sociaal systeem van het kind.

⁵⁶ Ook wel: kennis van de juridische procedure, kennis van het Kinderrechten Verdrag.

⁵⁷ Ook wel: met kinderen kunnen praten, gesprekstechnieken beheren, luisteren naar ouders én kinderen, kunnen communiceren, goed kunnen formuleren, goed kunnen luisteren.

⁵⁸ Ook wel: zorgen dat niemand zich gediskwalificeerd voelt, gelijkwaardigheid, respect voor beide partijen, objectiviteit behouden, oog hebben voor alle belangen, neutraal zijn, overzicht van alle belangen.

⁵⁹ Ook wel: veilige sfeer creëren, kunnen verbinden, geschil kunnen ombouwen, escalatie voorkomen, conflict-hanterende vaardigheden.

⁶⁰ Ook wel: samenwerken met gedragsdeskundigen, op tijd doorverwijzen, kunnen doorverwijzen.

⁶¹ Ook wel: respectvol behandelen, open houding, ruimdenkend, respect, *open minded*, zonder vooroordelen, oordeelvrij.

⁶² Ook wel: betrokkenheid, betrokken zijn, nieuwsgierig zijn, belang tonen.

⁶³ Ook wel: streven naar duurzaamheid, toekomstgericht werken, uit zijn op harmonie, uit zijn op duurzaamheid, harmonieuze mindset.

⁶⁴ Ook wel: empathisch met gepaste afstand, empathisch zijn.

⁶⁵ Ook wel: sterk in je schoenen staan, doortastend, leiderschap, leiding geven, grenzen stellen, zelfvertrouwen, standvastig zijn, lef hebben, doortastendheid.

⁶⁶ Wordt alleen door de kinderen genoemd. Volgens hen is bij elke taak van de 'kindvriendelijke advocaat' 'moed' nodig.

⁶⁷ Ook wel: kennis van jezelf en je tekorten, zelfreinigend vermogen, eigen grens/beperving inzien.

kend waarna de uiteindelijke rangorde kon worden bepaald: de competentie met de hoogste totaal-score staat in de rangorde van de expertgroep 'rechters' bovenaan, de competentie met de laagste score onderaan. Het resultaat hiervan, de rangschikking van bovenstaande competenties door de rechters en het totaal aantal punten dat aan iedere competentie is toegekend, is in de tabel hieronder weergegeven; de competenties staan steeds gerangschikt van meest belangrijk volgens de rechters naar minst belangrijk. Hierbij moet worden opgemerkt dat de rechters slechts konden kiezen uit de vier competenties die door de andere groepen het meest werden genoemd; de overige expertgroepen waren vrij in hun keuze om een bepaalde competentie te noemen.

Kennis	1 ^e	2 ^e	3 ^e	4 ^e	Totaal
Kennis van het relevante recht	32	6	2	5	45
Kennis van het systeem rondom familie	20	12	4	5	41
Kennis van psychologie	12	15	10	3	40
Kennis van de sociale kaart	0	15	36	3	34
Vaardigheden					
Conflicten voorkomen / de-escaleren	44	15	0	0	59
(Leeftijdsspecifiek) Communicatief	12	6	22	0	40
Meerzijdig partijdig zijn	4	18	6	6	34
Samenwerken met andere disciplines	4	9	4	10	27
Waarden					
Onbevooroordeelde houding	28	12	10	0	50
Harmonieuze denker	24	9	14	0	47
Oprechte interesse	4	18	6	0	38
Eigenschappen					
Empathisch vermogen	52	9	0	0	61
Zelfreflectie	4	18	14	2	38
Moed	0	15	14	4	33
Sterke persoonlijkheid	8	6	4	10	28

Samenvatting van de meest aangegeven competenties

Kennis

De expertgroepen vinden kennis van psychologie het allerbelangrijkst voor de 'kindvriendelijke advocaat'. Deze moet kennis hebben over de basisontwikkeling van kinderen, kennis van persoonlijkheden, kennis over trauma's en scheidingsverwerking. Kennis van psychologie wordt in de discussies tussen expertgroepen in totaal vijftien keer genoemd. Daarnaast is het belangrijk dat de 'kindvriendelijke advocaat' kennis heeft over het systeem rondom de familie. Hij moet kennis hebben van het sociale netwerk van ouders en kind en eventueel het netwerk van de ouders betrekken bij de scheiding. De kennis van het systeem rondom de familie wordt in totaal tien keer genoemd. Kennis van de sociale kaart wordt zes keer genoemd door de expertgroepen. Kennis van het relevante recht wordt ook zes keer genoemd. Wellicht is dit eigenlijk belangrijker maar gaan de expertgroepen ervan uit dat een 'kindvriendelijke advocaat' vanwege de naam 'advocaat' reeds kennis heeft van het relevante recht. De rechters hebben in de enquête een andere verdeling van competenties opgesteld. Voor hen is kennis van het relevante recht de belangrijkste competentie. Kennis van het systeem rondom de familie staat bij hen, evenals bij de overige expertgroepen, op de tweede plaats. Kennis van psychologie staat bij hen op de derde plaats waar deze in de rangschikking van de andere expertgroepen op de eerste plaats stond. Kennis van de sociale kaart wordt door de rechters op de vierde plaats gezet. Wel moet hierbij opgemerkt worden dat de totaalscores die zijn toegekend aan de verschillende competen-

ties op grond van de resultaten van de enquête onder de rechters vrij dicht bij elkaar liggen: de maximumscore is 45 en de laagste score is 34.

Vaardigheden

De 'kindvriendelijke advocaat' moet (leeftijdsspecifiek) communicatief zijn. Hij moet met kinderen kunnen praten, gesprekstechnieken beheersen, luisteren naar ouders én kinderen, kunnen communiceren, goed kunnen formuleren en goed kunnen luisteren. Alle expertgroepen behalve de ouders noemen deze vaardigheid een of meerdere keren. In totaal wordt deze vaardigheid achttien keer genoemd. Naast het communicatief zijn moet de 'kindvriendelijke advocaat' meerzijdig partijdig kunnen zijn. Hij moet kunnen zorgen dat niemand zich gediskwalificeerd voelt, respect hebben voor beide partijen, zijn objectiviteit behouden, oog hebben voor alle belangen en neutraal zijn / blijven. De meerzijdige partijdigheid wordt door alle expertgroepen behalve de onderzoeksinstituten genoemd. In totaal wordt deze vaardigheid veertien keer genoemd. Hiernaast moet de 'kindvriendelijke advocaat' conflicten kunnen voorkomen en kunnen de-escaleren. Hij moet een veilige sfeer kunnen creëren, kunnen verbinden, een geschil kunnen ombouwen, escalatie kunnen voorkomen en conflict-hanterende vaardigheden bezitten. Deze vaardigheid wordt door de ervaringsdeskundige expertgroepen niet genoemd. In totaal wordt deze vaardigheid negen keer genoemd. Ten slotte moet de 'kindvriendelijke advocaat' kunnen samenwerken met andere disciplines. Hij moet (op tijd) kunnen doorverwijzen naar bijvoorbeeld gedragsdeskundigen of andere hulpverlenende instanties. Het kunnen samenwerken wordt door de expertgroepen acht keer genoemd. De rechters hebben de competentie conflicten voorkomen / de-escaleren bovenaan gezet, terwijl deze door de overige expertgroepen op de derde plaats was ingedeeld. Op de tweede plaats staat volgens de rechters (leeftijdsspecifiek) communiceren, terwijl deze door de overige expertgroepen op de eerste plaats was gezet. Het meerzijdig partijdig zijn staat volgens de rechters op de derde plaats in de rangorde terwijl deze in de andere rangorde op de tweede plaats stond. Ten slotte krijgt samenwerken met andere disciplines, evenals van de overige expertgroepen, de vierde plaats van de rechters.

Waarden

Het is het belangrijkste dat de 'kindvriendelijke advocaat' een onbevooroordeelde houding heeft. Hij moet een open houding hebben, zonder vooroordelen. Hij moet ruimdenkend zijn en beide partijen respectvol behandelen. Deze waarde wordt vijftien keer genoemd door de expertgroepen. Ook moet de 'kindvriendelijke advocaat' oprechte interesse in partijen hebben. Hij moet betrokken zijn, nieuwsgierig zijn en belangstelling tonen in partijen. De oprechte interesse wordt in totaal elf keer genoemd. Ten slotte moet de 'kindvriendelijke advocaat' een harmonieuze denker zijn. Dit wordt vooral vaak door de ervaringsdeskundige ouders genoemd (vijf keer). De harmonieuze denker moet toekomstgericht werken, uit zijn op harmonie, uit zijn op duurzaamheid en een harmonieuze *mindset* hebben. In totaal wordt deze waarde negen keer genoemd door de expertgroepen. Ook volgens de rechters is een onbevooroordeelde houding de belangrijkste competentie voor de 'kindvriendelijke advocaat'. Harmonieuze denker en oprechte interesse staan op de respectievelijk tweede en derde plaats; deze competenties zijn dus omgewisseld in vergelijking met de rangorde van de andere expertgroepen.

Eigenschappen

Volgens de expertgroepen moet de 'kindvriendelijke advocaat' bovenal empathisch zijn. Deze eigenschap wordt door alle expertgroepen (in totaal vijftien keer) genoemd. Het is noemenswaardig dat de omgang / ouderbegeleiders hierbij aangeven dat de 'kindvriendelijke advocaat' empathisch met gepaste afstand dient te zijn. Hiernaast is het belangrijk dat de 'kindvriendelijke advocaat' een sterke persoonlijkheid heeft. Hij moet sterk in zijn schoenen staan, doortastend zijn, leiding kunnen geven, grenzen kunnen stellen, zelfvertrouwen hebben, lef hebben en standvastig zijn. In totaal werd deze eigenschap twaalf keer genoemd. De ervaringsdeskundige kinderen vinden het heel erg belangrijk dat de 'kindvriendelijke advocaat' moed heeft. Bij elke taak noemen zij de competentie 'moed'. Er waren vijf taken, dus ook de competentie 'moed' wordt vijf keer genoemd. Deze eigenschap wordt door de andere expertgroepen niet genoemd. Ten slotte moet de 'kindvriendelijke advocaat' op zichzelf kunnen reflecteren. Hij moet kennis hebben van zichzelf en zijn tekorten, een zelfreinigend vermogen

bezitten en zijn eigen grens of beperking inzien. Dit wordt door de expertgroepen vier keer genoemd. De kindvriendelijke advocaat moet ook volgens de rechters allereerst beschikken over de competentie empathie. Daarna achten de rechters zelfreflectie het meest van belang, terwijl deze door de overige expertgroepen op de vierde plaats wordt ingedeeld. Op de derde plaats achten de rechters moed de meest belangrijke competentie voor de 'kindvriendelijke advocaat'; deze stond in de andere rangorde ook op de derde plaats maar was enkel door de ervaringsdeskundige kinderen genoemd. Een sterke persoonlijkheid krijgt de vierde plaats in de rangorde van de rechters, in plaats van de tweede plaats die de overige expertgroepen eraan toekenden.

4.2.3 Ontwikkelen van competenties

Hoe en waar kunnen deze competenties ontwikkeld worden?

Omdat een scheiding meer inhoudt dan enkel de juridische aspecten, wordt door sommige deskundigen gesteld dat een 'kindvriendelijke advocaat' een gedegen psychologische en pedagogische opleiding genoten heeft. Daarnaast zou aansluiting kunnen worden gezocht bij de opleiding tot scheidingsmediator, zowel omdat mediationvaardigheden van belang zijn als omdat in deze opleiding aandacht wordt besteed aan belangrijke onderwerpen als de scheidingsmelding, het rouwproces, het einde van de rol van partner maar het blijven van ouders, enzovoort. Gezien de emotionele complexiteit van een scheiding is gedegen psychologische en pedagogische kennis van belang; er zou in ieder geval voldoende basis moeten zijn om met andere hulpverleners te kunnen samenwerken. Indien niet wordt gekozen voor het keurmerk 'kindvriendelijke advocaat' zou de familierechtadvocaat de hiervoor genoemde kennis en vaardigheden moeten bezitten. Naast training en/of opleiding zijn intervisie en intercollegiale toetsing van belang voor het leren van de benodigde taken en competenties.

Om de kwaliteit van deze competenties te borgen is het ten eerste van belang dat er sprake is van toetsbare competenties, vaardigheden en kennis, welke na vastgestelde termijnen getoetst kunnen worden. Een andere mogelijkheid is om bij de opleiding een zware selectie aan de poort in te voeren. Daarnaast wordt volgens de deskundigen de kwaliteit van het keurmerk geborgd en bewaakt door middel van het uitvoeren van *peer reviews*, overleg met andere disciplines en ervaringsdeskundigen, permanente opleiding, intervisie en een gedragscode met een klachtenregeling. Verder kan kindvriendelijkheid worden opgenomen in de gedragscode van specialisatieverenigingen. Andere mogelijkheden zijn steekproeven of evaluaties van casus door onafhankelijke derden. Ook kan om de kwaliteit te bewaken onderzoek uitgevoerd worden naar de tevredenheid over of duurzaamheid van de gevonden oplossing onder betrokken ouders, kinderen en de rechterlijke macht. Een andere mogelijkheid is om (oud-)cliënten en/of de bij een echtscheiding betrokken kinderen de 'kindvriendelijke advocaten' te laten beoordelen. Daarnaast kunnen kindvriendelijke competenties afgemeten worden aan bijvoorbeeld het aantal juridische procedures dat in echtscheidingen wordt gevoerd en/of de mate waarin de 'kindvriendelijke advocaat' samenwerkt met andere instanties.

4.3 Organisatie van het keurmerk

Hoofdvraag 3

Wat is ervoor nodig om een dergelijk keurmerk in het leven te roepen?

4.3.1 Toekenning, bewaking en uitvoering van het keurmerk

Waar kan de toekenning, bewaking en uitvoering van het keurmerk belegd worden?

Toekenning

Het keurmerk kan worden toegekend door de overheid, de Nederlandse Orde van Advocaten, een specialisatievereniging, een nieuw op te richten, onafhankelijk instituut of een erkend opleidingsinstituut, eventueel in samenwerking met een andere organisatie met een grote autoriteit. De vFAS wordt zowel aan- als afgeraden als een dergelijke specialisatievereniging. Gevreesd wordt dat de vFAS te

specialistisch is. Eventueel zou een verklaring van een rechtbank verplicht gesteld kunnen worden, waaruit blijkt dat de advocaat daadwerkelijk kindvriendelijk werkt.

Bewaking

De rechterlijke macht kan ten behoeve van bewaking van het keurmerk een andere rol spelen, namelijk door de kindvriendelijke competenties van de 'kindvriendelijke advocaat' jaarlijks te beoordelen. Een dergelijke beoordeling kan aan de ene kant feedback opleveren. Aan de andere kant wordt gesteld dat de rechterlijke macht niet tot een dergelijke beoordeling in staat is: het haalt hen uit hun onafhankelijke rol, niet alle rechters werken kindvriendelijk en bovendien kunnen rechters niet alle aspecten van een zaak zien. Een eventuele jaarlijkse beoordeling kan ook uitgevoerd worden door een instantie als de Raad voor Rechtsbijstand of de Nederlandse Orde van Advocaten. Indien vervolgens geoordeeld wordt dat sprake is van onjuiste beroepsuitoefening dan moet dit tot een tuchtzaak leiden. Dit is conform het toezichtstelsel dat voor de advocatuur is ingevoerd sinds 1 januari 2015.

Uitvoering

Het keurmerk dient binnen een redelijke termijn ingevoerd te worden door opleidings- en trainingsinstellingen, specialisatieverenigingen, de overheid of door een samenwerking van de laatste twee. Invoering van het keurmerk vanuit de overheid is met name op zijn plaats als beoogd wordt om kindvriendelijk werken als standaard te stellen voor advocaten die in hun werk met kinderen te maken krijgen. Vervolgens kan bij advocaten die over het keurmerk beschikken een aantekening worden gemaakt op het tableau van de Nederlandse Orde van Advocaten. Daarnaast kunnen deze advocaten worden opgenomen in een register. De registratie kan georganiseerd worden door een multidisciplinair team. Ook kan de rechtbank een lijst met 'kindvriendelijke advocaten' laten zenden aan ouders indien ouders geen ouderschapsplan hebben opgesteld.

4.3.2 Draagvlak bij scheidingsadvocaten, beroepsverenigingen en andere stakeholders

Hoe creëren we draagvlak bij scheidingsadvocaten, beroepsverenigingen en andere stakeholders?

Om draagvlak bij scheidingsadvocaten, beroepsverenigingen en andere stakeholders te creëren voor het keurmerk dient van begin af aan overleg met een multidisciplinair forum plaats te vinden, bestaande uit bijvoorbeeld de Nederlandse Orde van Advocaten, specialisatieorganisaties, de rechterlijke macht, de ministeries, de politiek, kinderen en andere ervaringsdeskundigen. Daarnaast dient de functie van de 'kindvriendelijke advocaat' helder omschreven te zijn.

Vervolgens is voorlichting van belang. De voorlichting moet zowel zien op het bestaan van het keurmerk maar ook het belang van het keurmerk. Er dient daarom gezorgd te worden voor de juiste en voldoende publiciteit voor het keurmerk via onder andere de media. Aangegeven moet worden wat het keurmerk en de kindvriendelijke aanpak inhoudt. Wat betreft het belang van het keurmerk is belangrijk dat men inzicht krijgt in het belang van het kind, de gevolgen van een echtscheiding voor een kind en dat men zich de maatschappelijke en financiële impact van complexe scheidingen realiseert. Uitgedragen moet worden wat nodig is voor een "succesvolle scheiding". Aan advocaten moet aangegeven worden dat een kindvriendelijke *mindset* een voorwaarde is om familierechtadvocaat te zijn. De politiek kan hierbij zowel faciliterend als belemmerend werken.

De overheid kan door middel van het treffen van maatregelen ook draagvlak bewerkstelligen. De 'kindvriendelijke advocaat' moet bijvoorbeeld mogelijk zijn op basis van gefinancierde rechtsbijstand. Verder kan het bezitten van het keurmerk en daarmee meer verantwoordelijkheden hebben mogelijk leiden tot meer waardering en/of vergoeding, hetgeen draagvlak kan creëren.

4.3.3 Implementatie in opleidingen en expertiseontwikkeling van scheidingsadvocaten

Hoe kan het kindvriendelijk werken een plek krijgen in de opleiding, bijscholing en expertiseontwikkeling van scheidingsadvocaten?

Over waar kindvriendelijk werken een plek moet krijgen zijn de meningen verdeeld. Grofweg bestaan er twee stromingen: kindvriendelijk werken moet gelden voor iedere (familierecht)advocaat of kindvriendelijk werken dient een aparte specialisatie te zijn. De specialisatie kan op zichzelf staan of een specialisatie zijn binnen de specialisatie familierechtadvocaat. Hierover wordt wel opgemerkt dat een algemene eis om kindvriendelijk te werken minder goed te controleren is dan het instellen van een keurmerk.

Ten aanzien van de opleiding ten behoeve van kindvriendelijk werken kan samengewerkt worden met reeds bestaande organisaties en gebruik gemaakt worden van bestaande initiatieven en opleidingen, zoals de opleiding voor bijzonder curator, de mediation opleiding en de opleiding tot familierechtadvocaat. Opgemerkt wordt wel dat familierechtadvocaat geen beschermde naam is. Daarom kan aangesloten worden bij de vFAS-opleiding of een andere bestaande specialisatievereniging. Verder kan gekozen worden voor een aparte, nieuwe opleiding, omdat kindvriendelijk werken niet bij iedere (familierecht)advocaat past.

Als gekozen wordt om kindvriendelijk werken als vereiste te stellen voor iedere advocaat, dient vanaf het begin van de beroepsopleiding kennis omtrent kinderen en multidisciplinair werken centraal te worden gesteld. Ook kan een aparte training in de beroepsopleiding geschikt zijn. Daarnaast kunnen scheidingsadvocaten kennis verwerven over kindvriendelijk werken door middel van trainingen bij bijvoorbeeld specialisatieverenigingen, intervisie, intercollegiale toetsing en meelopen bij collega's in de praktijk. Op die manier kan veel aandacht gegeven worden aan het opdoen en bijhouden van praktische vaardigheden. Voor de training of opleiding moet een speciaal curriculum worden opgesteld door een multidisciplinair forum dat bestaat uit juridische en psychologische kennis en training van soft skills.

Wat betreft de expertise van de scheidingsadvocaten kan het deze beroepsgroep ten goede komen wanneer deze hun eigen specialisme blijven beoefenen met aandacht voor het belang van het kind en eventuele doorverwijzing naar andere deskundigen.

4.3.4 Financiering

Hoe kan de financiering ingericht worden?

Het keurmerk kan door de 'kindvriendelijke advocaat' zelf gefinancierd worden. Nu betalen advocaten ook hun eigen opleiding. Een andere mogelijkheid is om het keurmerk te financieren vanuit de beroepsvereniging van de 'kindvriendelijke advocaten' of vanuit de opleidingsinstituten. Ook de overheid kan verantwoordelijk zijn voor de financiering, eventueel alleen in het geval dat de advocaat hier zelf niet toe in staat is. Door de instelling van de 'kindvriendelijke advocaat' kan namelijk aanzienlijk worden bezuinigd op langdurige en terugkerende procedures en kosten voor volksgezondheid. Daarnaast is de overheid verantwoordelijk om voor het belang en de veiligheid van het kind op te komen en zijn vechtscheidingen een maatschappelijk probleem. Echter wordt opgemerkt dat de overheid niet over de benodigde middelen beschikt. Ten slotte wordt als mogelijkheid genoemd om de 'kindvriendelijke advocaat' te financieren door een percentage van de toevoegingen op echtscheidingsgebied in te zetten voor deze financiering.

4.3.5 Bekendheid

Hoe kan bekendheid worden gegeven aan het bestaan van het keurmerk onder ouders en het gebruik ervan bevorderd?

Voorlichting is van belang. De politiek zou ouders op hun verantwoordelijkheden moeten wijzen om de juridisering van scheidingen aan te pakken. Uitgedragen dient te worden dat scheiden ondersteund kan worden en dat ouders iemand in de procedure kunnen betrekken die ervoor zorgt dat de belangen van het kind centraal gesteld worden. Het belang van de 'kindvriendelijke advocaat' dient voor ouders verduidelijkt te worden. Daarnaast moeten ouders inzicht krijgen in het belang van kinderen en de impact van een scheiding op kinderen. Verder dient voorlichting gegeven te worden over wat nodig is voor een "succesvolle scheiding". Dit kan bijvoorbeeld via de media.

Het is wellicht niet mogelijk om in te stellen dat slechts 'kindvriendelijke advocaten' echtscheidingen met kinderen mogen behandelen. In dat geval wordt de uiteindelijke keuze aan de ouders overgelaten. Eventueel zou het aannemen van een 'kindvriendelijke advocaat' bevorderd kunnen worden door de Raad voor Rechtsbijstand slechts 'kindvriendelijke advocaten' te laten financieren; ouders kunnen dan nog wel voor een advocaat kiezen die niet kindvriendelijk werkt, maar moeten dit zelf betalen. Daarbij moet dan weer worden opgemerkt dat sowieso niet alle ouders in aanmerking komen voor een toevoeging. Essentieel is verder dat het bestaan van het keurmerk bekend is onder ouders. Dit kan worden bewerkstelligd doordat doorverwijzers ouders attenderen op advocaten met het keurmerk. Daarnaast dient voor ouders duidelijk te zijn wat de werkwijze is van deze 'kindvriendelijke advocaat' en wat het concept 'kindvriendelijke advocaat' inhoudt'. De 'kindvriendelijke advocaat' zelf moet zijn cliënten hierover inlichten.

Daarnaast moet duidelijk kenbaar zijn voor ouders welke advocaten in het bezit zijn van het keurmerk. Dit kan door middel van een te raadplegen register of lijst, die eventueel wordt toegezonden door de rechtbank aan ouders die geen ouderschapsplan hebben opgesteld of door middel van plaatsing van een logo op de website en/of naast de deur van de 'kindvriendelijke advocaat'. Om het gebruik van advocaten met het keurmerk door ouders te vergroten kunnen ouders beloond worden door middel van financieel voordeel. Minder procederen resulteert namelijk in minder kosten.

Hoofdstuk 5 Conclusies

Hoofdvraag 1

Wat is er op basis van wetenschappelijke inzichten en ervaringsdeskundigheid te zeggen over de mogelijke toegevoegde waarde van een keurmerk 'kindvriendelijke advocaat'?

Rol van de 'kindvriendelijke advocaat'

Uit het onderzoek blijkt duidelijk dat de inzet van een 'kindvriendelijke advocaat' die de belangen van het kind borgt tijdens een scheiding, een grote toegevoegde waarde kan hebben. Deze toegevoegde waarde uit zich in het vermogen vanuit het perspectief van het kind naar de scheiding te kijken en, mede vanuit dit perspectief, de best mogelijke juridische oplossing te vinden. De 'kindvriendelijke advocaat' vervult de rol van advocaat maar kan ook interveniëren ten behoeve van het kind, door ouders een spiegel voor te houden en hen te wijzen op het belang van het kind. Uit het onderzoek komt naar voren dat de steun van hun ouders door de meeste ervaringsdeskundige kinderen gemist is tijdens of na de scheiding. Daarom is het van belang dat de 'kindvriendelijke advocaat' de ouders stimuleert om de kinderen op de eerste plaats te zetten. Het is belangrijk dat het kind het gevoel krijgt dat beide ouders niet als strijdende partijen, maar als co-ouders met elkaar omgaan en er in de toekomst allebei voor hem zullen zijn. 'Kindvriendelijke advocaten' kunnen hiervoor (samen) beide ouders coachen of de benodigde hulp inschakelen om de ouders op één lijn te krijgen wat betreft de kinderen, omgang en alle aspecten die verder komen kijken bij het afhandelen van de scheiding.

Volgens het merendeel van de ervaringsdeskundige kinderen moet de 'kindvriendelijke advocaat' de belangen van het hele gezin behartigen. Het belang van het kind moet gezien worden als onderdeel van de belangen binnen dit systeem. 41,5% van de kinderen die de enquête hebben ingevuld vindt dat de 'kindvriendelijke advocaat' alleen voor het kind moet opkomen; 50,4% is echter van mening dat de 'kindvriendelijke advocaat' voor het hele gezin op moet komen. Om deze reden wordt getwijfeld of 'kindvriendelijk advocaat' de juiste naam is. Vanuit de deskundigen werd bijvoorbeeld de naam 'ouderschapscoach' voorgesteld, terwijl 49,6% van de kinderen in de enquête kiest voor de naam 'gezinsadvocaat'.

De gedragsregels van de advocaat geven aan dat de advocaat de belangen van zijn cliënt (de ouder) behartigt; binnen de advocatuur bestaat geen eenduidige mening over het feit of het behartigen van het belang van het kind met deze gedragsregels conflicteert. Om problemen en misverstanden ten aanzien van eventueel conflicterende taken te ondervangen, informeert een 'kindvriendelijke advocaat' zijn cliënt vooraf over het feit dat hij (ook) het belang van het kind behartigt. Opgelet moet worden dat de ouder niet het gevoel krijgt dat zijn eigen belang onvoldoende behartigd wordt en daardoor niet meer mee wil werken. Daarnaast is het belangrijk op te merken dat er problemen kunnen ontstaan als de ene advocaat wel een kindvriendelijke werkwijze hanteert en de advocaat van de andere ouder niet.

De stem van het kind

De 'kindvriendelijke advocaat' zorgt ervoor dat het kind gezien en gehoord wordt. De 'kindvriendelijke advocaat' onderzoekt wat de wensen van het kind zijn en stimuleert het kind te zeggen wat het echt wil, ook in een eventueel gesprek met een rechter. Hierbij is het wel van belang dat het kind zich niet verantwoordelijk gaat voelen voor de beslissingen die inzake de scheiding genomen worden; de 'kindvriendelijke advocaat' kan hierin een rol spelen door de verwachtingen van het kind te sturen. In de beslissing om het kind al dan niet te horen moet de eigen voorkeur van het kind leidend zijn. Het kind moet verder door de 'kindvriendelijke advocaat' geïnformeerd worden over wat in praktische zin gebeurt tijdens de scheiding en wat zijn rechten en plichten in deze nieuwe situatie zijn. Op dit vlak valt veel te verbeteren: op de vraag "Heeft iemand je verteld waar je als kind recht op hebt als je ouders

gaan scheiden?” antwoordde 50,5% van de kinderen “Nee, dat heeft niemand me verteld en ik heb dat gemist.” 66,7% van de kinderen had niet het gevoel dat de advocaat tijdens de scheiding genoeg aan zijn belangen of wensen had gedacht. De ‘kindvriendelijke advocaat’ kan, doordat hij op de hoogte is van de situatie en belevenis van het kind, bovendien als regienemer de hulp inschakelen die het kind nodig heeft. De advocaten benadrukken dat het hen wellicht niet vrij staat zonder instemming van de andere ouder het kind te spreken. De kindvriendelijke werkwijze kan op dit punt dus doorkruist worden door de andere ouder. Een mogelijke oplossing zou zijn het kind via een folder te informeren over de procedure, de rechten van het kind en de mogelijkheden zijn wensen kenbaar te maken. Daarnaast zou dit voor de advocaat aanleiding kunnen zijn de rechter te vragen een bijzondere curator te benoemen en/of hulpverlening in te schakelen.

De ‘gezinsadvocaat’ in plaats van de ‘kindvriendelijke advocaat’

Uit het onderzoek blijkt dat de kinderen de sterke voorkeur geven aan een advocaat die opkomt voor het hele gezin. Zij noemen deze advocaat de ‘gezinsadvocaat’ in plaats van de ‘kindvriendelijke advocaat’. Zij willen dat deze advocaat voor het hele gezin opkomt en niet enkel voor vader of moeder⁶⁸.

De benodigde taken en competenties die hierna worden genoemd onder de kindvriendelijke advocaat kunnen ook gezien worden als de taken en competenties van de gezinsadvocaat.

Benodigde taken van de ‘kindvriendelijke advocaat’

De essentiële taken van de ‘kindvriendelijke advocaat’ zijn:

- Spanning verminderen, de-escaleren, beschadiging voorkomen
Proces efficiëntie bewaken, zorgen dat het niet te lang duurt
Samenwerken met de advocaat van de andere ouder
- Hulp inschakelen, samenwerken met hulpverlenende instanties
- Vroegtijdig signaleren vechtscheiding/problemen bij het kind
Kennis van sociale kaart

De-escalatie is een belangrijke taak voor de ‘kindvriendelijke advocaat’, die vaak door de deskundigen is genoemd. Advocaten die echtscheidingen behandelen zijn echter vaak niet geschoold in sociaal-emotionele vraagstukken waaronder de ontwikkeling van het kind of de persoonlijkheidsproblematiek die een rol kan spelen bij hoog-conflictscheidingen. (Een uitzondering hierop zijn de gespecialiseerde familierechtadvocaten, die in hun opleiding hieraan aandacht besteden.) Hierdoor kennen advocaten regelmatig handelingsverlegenheid op het gebied van de-escalatie, terwijl dit juist zeer van belang is in het geval van vechtscheidingen. Een deel van de deskundigen en de ervaringsdeskundige kinderen betwijfelt of een advocaat de juiste persoon is om het belang van het kind te behartigen en de ouders uit de strijd te halen. Een mogelijkheid zou zijn om een andere professional dan de ‘kindvriendelijke advocaat’ aan te stellen om het belang van het kind te behartigen, of om de ‘kindvriendelijke advocaat’ als regienemer de juiste instanties in te laten schakelen om de emotionele kant van de scheiding goed af te handelen.

Invloed op het scheidingsproces

Wat betreft de beïnvloeding van het scheidingsproces is de verwachting dat door de ‘kindvriendelijke advocaat’ de toon van dit proces anders zal worden. De inzet is het bereiken van een oplossing die

⁶⁸ Hoewel wij bij de aanbevelingen nader ingaan op de wensen van de kinderen: de ‘gezinsadvocaat’ hanteren we bij de resultaten de term, de ‘kindvriendelijke advocaat’ zoals in dit rapport tot nu toe gehanteerd is conform de onderzoeksvragen zoals geformuleerd door de Kinderombudsman.

door beide ouders gezamenlijk gedragen wordt, zodat de gang naar de rechter zoveel mogelijk voorkomen kan worden. Hiervoor werkt de 'kindvriendelijke advocaat' zoveel mogelijk samen met zijn eventuele collega die de andere ouder vertegenwoordigt. Daarnaast moet de inzet van de 'kindvriendelijke advocaat' zijn om de procedure zo snel mogelijk af te handelen.

Een deel van de deskundigen vindt hervorming van de juridische procedure daarnaast noodzakelijk om het belang van het kind te kunnen borgen. Een mogelijkheid die wordt voorgesteld is om familierechtelijke geschillen in beginsel niet door de rechter te laten oplossen, maar slechts indien partijen (bijgestaan door 'kindvriendelijke advocaten') er zelf niet uitkomen. Hierbij moet opgemerkt worden dat een absoluut verbod op de gang naar de rechter niet in overeenstemming is met verplichtingen die door het internationale recht aan Nederland worden gesteld en dat het in bepaalde situaties *juist* in het belang van het kind is als de rechter naar de zaak kijkt en de benodigde beslissingen neemt of een duidelijk kader creëert alvorens de zaak door te verwijzen naar hulpverleners, zodat voor hen ook helder is wat in die situatie moet gebeuren. Maatwerk is van belang. Een alternatieve manier om de juridische procedure te hervormen is door de prikkels om te procederen zoveel mogelijk weg te nemen: hierbij kan gedacht worden aan het financieel voordeliger maken van scheiden zonder tegenspraak of gezamenlijk scheiden indien er sprake is van toevoeging. Een derde weg zou kunnen zijn het ontwikkelen van een familieadvocaat, zoals de kinderen hebben ingebracht. Ten slotte zouden scheidingen van ouders van kinderen die niet getrouwd zijn, beter geregeld moeten worden. In deze situaties is vaak niets (officieel) geregeld, dientengevolge worden er veel problemen gesignaleerd bij samenwoners die uit elkaar gaan.

De 'kindvriendelijke advocaat' kent het netwerk rondom het gezin. Dit kan van betekenis zijn voor de kinderen. De steunfiguren uit het netwerk, zoals familie (tantes, ooms, grootouders), vrienden van ouders, ouders van vriendjes en leerkrachten van de kinderen zijn meestal op de hoogte van de situatie en kunnen de 'kindvriendelijke advocaat' hieromtrent informeren. De netwerkbenadering kan een positieve invloed hebben maar een zaak ook (onnodig) compliceren of het kind te veel belasten; daarom moet per geval worden gekeken of deze benadering toegepast moet worden. Een alternatief zou zijn om twee 'kindvriendelijke advocaten' eerst alleen de ouders of het gezin uit te laten nodigen voor een gezamenlijke intake; in overleg kan dan besloten worden tot het betrekken van het gehele netwerk.

Draagvlak beroepsgroep

Alle deskundigen staan positief tegen een kindvriendelijke werkwijze in scheidingszaken waarbij kinderen betrokken zijn. Wel wordt door sommige leden van de beroepsgroep (de advocatuur) getwijfeld of deze werkwijze door middel van een keurmerk bereikt kan worden, omdat een dergelijk keurmerk geen garantie is voor de benodigde waarden, normen en karaktereigenschappen. Als alternatief voor het keurmerk kan gekozen worden voor een algemeen kindvriendelijk beleid: alleen een advocaat die kindvriendelijk werkt mag familierechtelijke zaken waar kinderen bij zijn betrokken, behandelen. Een verbod om echtscheidingsprocedures te voeren voor advocaten die niet kindvriendelijk werken doorkruist echter de keuzevrijheid voor een advocaat. De meest werkbare oplossing lijkt daardoor het stimuleren van het aannemen van 'kindvriendelijke advocaten' door goede voorlichting en door de eerder genoemde hervormingen van de echtscheidingsprocedure.

Hoofdvraag 2

Wat zou het keurmerk van de 'kindvriendelijke advocaat' moeten inhouden?

Vereiste voorwaarden

De 'kindvriendelijke advocaat' is een gespecialiseerde familierechtadvocaat, die hoofdzakelijk of enkel familiezaken behandelt. Hij beschikt naast ervaring over voldoende psychologische kennis, waardoor hij weet wat een scheiding doet met een gezin. Hij moet situaties zeer snel kunnen de-escaleren. Een 'kindvriendelijke advocaat' moet alle facetten van een scheiding kunnen afhandelen en bijvoorbeeld ook voldoende financiële kennis hebben. Deze advocaat heeft de vereiste kennis van het relevante

recht (Nederlandse wetgeving en internationale verdragen zoals het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind). Om multidisciplinair te kunnen werken heeft de 'kindvriendelijke advocaat' kennis van de sociale kaart.

Naar aanleiding van een vaststelling van de taken van de kindvriendelijke advocaat kunnen daar competenties aan verbonden worden. De essentiële competenties van de 'kindvriendelijke advocaat' zijn:

- Kennis: het relevante recht, psychologie, het systeem rondom familie en de sociale kaart
- Vaardigheden: conflicten voorkomen / de-escaleren, leeftijdsspecifiek communiceren, samenwerken met andere disciplines en meerzijdig partijdig kunnen zijn (voor het hele gezin).
- Waarden: onbevooroordeelde houding, oprechte interesse, harmonieuze denker
- Eigenschappen: empathisch vermogen, sterke persoonlijkheid, moed, zelfreflectie

Ontwikkeling benodigde competenties

Bovenstaande competenties moet de 'kindvriendelijke advocaat' opdoen door middel van een (specialisatie-)opleiding en training. Daarnaast zijn intervisie (wellicht tezamen met familierechters) en intercollegiale toetsing van belang voor het ontwikkelen van de benodigde taken en competenties. Omdat een scheiding in emotionele zin zeer complex kan zijn is het van belang dat in de opleiding een gedegen psychologische en pedagogische basis ontwikkeld wordt, in ieder geval voldoende om met hulpverleners van andere disciplines te kunnen samenwerken. De 'kindvriendelijke advocaat' beschikt over mediationvaardigheden en wat dit onderdeel betreft kan aansluiting worden gezocht bij de opleiding tot scheidingsmediator, waarbinnen speciale aandacht wordt besteed aan thema's als de scheidingsmelding, het rouwproces, het beëindigen van partnerschap en het voortzetten van gezamenlijk ouderschap.

Pilot 'gezinsadvocaat'

Indien de term en de suggestie van de kinderen wordt opgevolgd om toe te werken naar deze gezins- of familie-advocaat dan zal onderzoek hiernaar in de vorm van een pilot noodzakelijk zijn. Het keurmerk zou in dat geval gereserveerd kunnen worden voor de advocaten die het predicaat gezinsadvocaat hebben verdiend of verworven en als zodanig bereid zijn te werken voor vaders, moeders en kinderen, juist in de meest conflictueuze zaken.

De kinderen hebben de gezinsadvocaat als wenselijk genoemd en misschien kan juist een advocaat als centrale regie-figuur in zaken optreden voor de hele familie, vader, moeder en kinderen, juist ook in 'vechtscheidingszaken'. Zo wordt voorkomen dat verschillende instanties langs elkaar werken en het kind daardoor uit het oog verloren wordt. Deze gezinsadvocaat zou voor beide ouders kunnen optreden, ook als de ouders het niet op alle punten eens zijn met elkaar. Doordat de ouders één advocaat hebben, zal deze advocaat niet in de 'vechtstand' hoeven te staan waardoor de spanning tussen ouders zal verminderen en beschadiging wordt voorkomen, hulp kunnen inschakelen als dat nodig is en samen kunnen werken met de hulpverlenende instanties. Aangezien beide ouders één advocaat hebben, zijn er voor deze advocaat geen beperkingen (samen met de ouders) met het kind te praten, te onderzoeken wat het kind wil en het kind te informeren. Snelle toegang tot de rechter is hierbij belangrijk. Om een gezinsadvocaat of familieadvocaat te ontwikkelen zou een pilot moeten worden gestart. Deze pilot zou gedragen moeten worden door een klankbordgroep die is samengesteld uit het ministerie van Veiligheid en Justitie, de Raad voor Rechtsbijstand, de rechtspraak, de Nederlandse Orde van Advocaten, de vereniging van Familierecht Advocaten Scheidingsmediators (vFAS), de Vereniging voor Collaborative Professionals (VvCP), verenigingen van psychologen, pedagogen, psychotherapeuten, jeugdrechtspecialisatieverenigingen etc., maar bovenal ook de kinderen en ervaringsdeskundige ouders.

Toetsing en kwaliteitsbewaking

De kwaliteit van de competenties moet geborgd worden door regelmatige toetsing. Om de benodigde kwaliteit van de 'kindvriendelijke advocaat' te garanderen kan een zware selectie aan de poort van de opleiding worden uitgevoerd. Als alternatief voor het afronden van een opleiding om het keurmerk te verkrijgen zouden de beschreven vaardigheden getoetst kunnen worden door middel van een vaardighedenexamen omdat het beschikken over praktische vaardigheden van zeer groot belang is. Indien niet wordt gekozen voor het keurmerk 'kindvriendelijke advocaat' wordt de familierechtadvocaat op een andere manier beoordeeld op de hiervoor genoemde kennis en vaardigheden. In dat geval moet binnen de beroepsopleiding tot familierechtadvocaat vanaf het begin voldoende aandacht worden besteed aan kinderen en multidisciplinair werken. Ook intervisie, trainingen en meelopen met collega's wordt zeer van belang geacht voor het ontwikkelen en onderhouden van de benodigde praktische vaardigheden. Overigens wordt omtrent de keuze voor ofwel een keurmerk, ofwel een algemene eis van kindvriendelijk werken opgemerkt dat een dergelijk algemeen vereiste minder goed te controleren is dan een keurmerk.

Om de kwaliteit te bewaken en na te gaan of de 'kindvriendelijke advocaat' de essentiële taken uitvoert en over de benodigde competenties beschikt zouden daarnaast steekproeven of evaluaties van casus door onafhankelijke derden kunnen worden uitgevoerd, of zou onderzoek kunnen worden gedaan naar de tevredenheid over of duurzaamheid van de oplossing die in een bepaalde zaak is gevonden. Hiervoor zouden (oud-)cliënten, kinderen en de rechterlijke macht bevroegd kunnen worden. Een andere maatstaf om na te gaan in hoeverre een 'kindvriendelijke advocaat' daadwerkelijk kindvriendelijk werkt, is door het aantal juridische procedures dat in scheidingen wordt gevoerd of de mate van samenwerken met andere instanties bij te houden. De mogelijkheden tot beoordeling van de 'kindvriendelijke advocaat' moeten onderzocht worden; gedacht kan worden aan bijvoorbeeld (hoewel ook de meningen omtrent de beoordeling sterk verdeeld zijn) een jaarlijkse beoordeling door de rechterlijke macht, de Raad voor de Rechtsbijstand of de Nederlandse Orde van Advocaten. Indien vervolgens, na de beoordeling door een van deze instanties, geoordeeld wordt dat sprake is van onjuiste beroepsuitoefening zou het in overeenstemming met het toezichtstelsel voor de advocatuur, mogelijk moeten zijn om een tuchtzaak te beginnen.

Hoofdvraag 3

Wat is ervoor nodig om een dergelijk keurmerk in het leven te roepen?

Plek van de opleiding

De meningen zijn verdeeld over de vraag waar de opleiding, bijscholing en expertiseontwikkeling met betrekking tot de 'kindvriendelijke advocaat' een plek kan krijgen. Er bestaan verschillende meningen over deze kwestie: kindvriendelijk werken moet gelden voor iedere (familierecht)advocaat of kindvriendelijk werken wordt ingevoerd als een aparte specialisatie. Deze specialisatie kan op zichzelf staan doordat een specialisatievereniging een aparte opleiding tot 'kindvriendelijke advocaat' organiseert, of de specialisatie kan onderdeel uitmaken van de opleiding tot familierechtadvocaat. Eventueel kan voor de opleiding tot 'kindvriendelijke advocaat' worden samengewerkt met bestaande initiatieven en opleidingen. Denk hierbij aan de opleiding tot bijzondere curator, de mediation opleiding en/of, zoals al eerder genoemd, de opleiding tot familierechtadvocaat.

Uitvoering

Het keurmerk moet, indien hiervoor wordt gekozen, op redelijke termijn ingevoerd worden door opleidings- en trainingsinstituten, en/of specialisatieverenigingen samen met de overheid. Hiervoor is het belangrijk dat consensus bestaat over de functieomschrijving van de 'kindvriendelijke advocaat'. Invoering van het keurmerk vanuit de overheid is met name op zijn plaats indien kindvriendelijk werken een algemeen vereiste wordt voor advocaten die zaken met kinderen behandelen. Vervolgens kan bij advocaten die over het keurmerk beschikken een aantekening worden gemaakt op het tableau van de Nederlandse Orde van Advocaten. Daarnaast kunnen deze advocaten worden opgenomen in een register. De registratie kan georganiseerd worden vanuit een multidisciplinair team. Ook kan de recht-

bank een lijst met 'kindvriendelijke advocaten' toesturen aan ouders indien zij geen ouderschapsplan hebben opgesteld.

Draagvlak

Het is zeer van belang dat voldoende draagvlak wordt gecreëerd en dat bijvoorbeeld beleidsmakers en de Nederlandse Orde van Advocaten voldoende aandacht besteden aan de invoering van de 'kindvriendelijke advocaat'. Draagvlak wordt gecreëerd door vanaf het begin af aan overleggen te organiseren met een multidisciplinaire groep, bestaande uit alle betrokken professionals en partijen (bijvoorbeeld de Nederlandse Orde van Advocaten, specialisatieverenigingen, de rechterlijke macht, de overheid en de politiek en ervaringsdeskundige kinderen en ouders). Verder kan de overheid draagvlak stimuleren door maatregelen zoals het werk van de 'kindvriendelijke advocaat' financieren vanuit de rechtsbijstand of zelfs door in scheidingszaken alleen 'kindvriendelijke advocaten' te laten financieren. Ten slotte is het van essentieel belang dat de 'kindvriendelijke advocaat' voldoende bekend is onder zijn doelgroep, ouders die gaan scheiden. Voldoende publiciteit omtrent de 'kindvriendelijke advocaat' is dus van groot belang. De publiciteit moet niet alleen zien op het bestaan van de 'kindvriendelijke advocaat', maar ook op het belang van de kindvriendelijke werkwijze om tot een "succesvolle scheiding" te komen. Daarnaast moeten andere hulpverleners die ouders doorverwijzen, hen wijzen op het bestaan en de werkwijze van de 'kindvriendelijke advocaat'.

Financiering

Omtrent de financiering bestaan verschillende opvattingen. Volgens een deel van de deskundigen kan de invoering en uitvoering van het keurmerk door de 'kindvriendelijke advocaat' zelf gefinancierd worden. Dit is in overeenstemming met het huidige systeem, waarin advocaten hun eigen opleiding ook betalen. Het keurmerk zou ook gefinancierd kunnen worden vanuit de beroepsvereniging van 'kindvriendelijke advocaten' of vanuit de opleidingsinstituten. Een andere mogelijkheid is om de overheid verantwoordelijk te maken voor de financiering (eventueel enkel wanneer de advocaat zelf niet tot bekostiging van het keurmerk in staat is). De overheid zou de middelen hiervoor kunnen halen uit de besparing die invoering van de 'kindvriendelijke advocaat' zal opleveren op de langdurige en terugkerende procedures en de kosten binnen de maatschappij die veroorzaakt worden door allerlei problematiek die als gevolg van vechtscheidingen kan ontstaan. Ook is de overheid verantwoordelijk om op te komen voor het kind en om het maatschappelijke probleem van vechtscheidingen aan te pakken. Ten slotte is het mogelijk om de 'kindvriendelijke advocaat' te financieren door een deel van de toevoegingen voor echtscheidingszaken te gebruiken om dit nieuwe concept te financieren.

Hoofdstuk 6 Slotbeschouwing en aanbevelingen

Het onderzoek naar de kindvriendelijke advocaat heeft al voor het uitkomen van het rapport tot veel discussie geleid. En dat is goed; hieruit blijkt hoe groot het besef is dat er wat moet gebeuren. Dat ouders moeten stoppen met vechten en dat voorkomen moet worden hun kinderen hiermee soms voor de rest van hun leven schade toebrengen. In dit rapport is de Kinderombudsman dieper ingegaan op de rol van advocaten die echtscheidingszaken behandelen waarbij kinderen betrokken zijn.

De Kinderombudsman is er een voorstander van dat alleen advocaten die een kindvriendelijke werkwijze hanteren familiezaken behandelen waarbij kinderen betrokken zijn. Op deze manier wordt voorkomen dat de advocaat van de ene ouder een kindvriendelijke werkwijze hanteert en de advocaat van de andere ouder niet. Een apart keurmerk voor de 'kindvriendelijke' advocaat gaat op dit moment wellicht wat te ver. Het is nu eerst aan het veld zelf om acties te ondernemen de gehele beroepsgroep te bewegen altijd een kindvriendelijke werkwijze te hanteren. Dit moet namelijk de norm zijn, niet alleen voor advocaten, maar vooral ook voor de ouders.

Alleen gespecialiseerde advocaten?

Veel van de advocaten die betrokken zijn geweest in het onderzoek hebben aangegeven dat ook zij vinden dat advocaten een kindvriendelijke werkwijze zouden moeten hebben en dat een deel van de advocaten al op een kindvriendelijke werkwijze werkt. Op dit moment kunnen echter alle advocaten 'zomaar' familiezaken behandelen. Een eerste stap in de goede richting zou gezet kunnen worden door te bevorderen dat alleen advocaten die een specialisatie hebben in familiezaken en deze verder ontwikkelen deze zaken doen. Er zijn veel nieuwe vormen van dienstverlening door advocaten die verder zouden kunnen worden gebracht in de richting van een kindvriendelijke werkwijze (collaboratieve law, advocaat met mediation-vaardigheden, samenwerkingsvormen met andere dienstverleners rond scheiding). De Kinderombudsman heeft niet onderzocht wat de beste ordening en regulering is van de diensten die door advocaten worden verricht. Er zijn verschillende opties. Die hebben ook effecten op de kwaliteit, innovatie, prijs, transparantie en toegankelijkheid van de dienstverlening voor ouders en kinderen.

Uit het onderzoek blijkt wel wat voor eisen zouden kunnen worden gesteld. Een advocaat met een kindvriendelijke werkwijze is een gespecialiseerde familierechtadvocaat, die hoofdzakelijk of enkel familiezaken behandelt, over een aantal essentiële competenties beschikt en duidelijk maakt welke methodieken hij of zij toepast en waarop deze zijn gebaseerd. (Een deel van) deze competenties worden al in de bestaande specialisatieopleidingen en initiatieven ontwikkeld. Het is nu van belang te onderzoeken in hoeverre het opleidingsaanbod van de bestaande specialisatieopleidingen overeenkomt met hetgeen voor de advocaat met een kindvriendelijke werkwijze vereist zou zijn.

Om verder draagvlak te creëren adviseert de Kinderombudsman overleggen te organiseren met een multidisciplinaire groep. De overheid kan de kindvriendelijke werkwijze stimuleren door alleen advocaten die op een kindvriendelijke werkwijze hanteren te financieren. In onderling overleg tot overeenstemming komen moet de norm zijn, niet het procederen.

Aanbeveling aan de Rijksoverheid, de orde van advocaten en de rechtbanken: Onderzoek de mogelijkheid om te bevorderen dat alleen gespecialiseerde advocaten (die kindvriendelijk werken) familiezaken waar kinderen bij betrokken zijn behandelen. Sluit hierbij aan bij de in dit rapport genoemde competenties.

Aanbeveling aan de Rijksoverheid, de orde van advocaten en de rechtbanken: Creëer draagvlak door overleggen te organiseren met een multidisciplinaire groep.

Aanbeveling aan de Rijksoverheid en de Raad voor Rechtsbijstand: Stimuleer de kindvriendelijke werkwijze door alleen advocaten te financieren met een kindvriendelijke werkwijze.

Gedragsregels

De gedragsregels van de Orde van Advocaten zijn op dit moment de enige gedragsregels waar alle advocaten die familiezaken behandelen zich aan moeten houden. In deze gedragsregels staat niets opgenomen over het dienen van het belang van kinderen, sterker, gesteld kan worden dat deze gedragsregels het advocaten onmogelijk maakt naast het belang van de betreffende ouder ook het belang van het kind te dienen. Het is van groot belang dat de Orde van Advocaten de gedragsregels op dit punt aanpast. Op deze manier is het volkomen duidelijk dat advocaten die het belang van het kind niet of onvoldoende betrekken of debet zijn aan het ontstaan of voortdurend van een vechtscheidingen, hierop kunnen worden aangesproken. In dit verband verdient het de opmerking dat de vFAS thans bezig is met het opstellen van een gedragscode voor advocaat-mediators die optreden als advocaat. Deze ontwikkeling juicht de Kinderombudsman toe. Hieruit blijkt namelijk dat de deskundige beroepsgroep zelf actie onderneemt om leden van de vereniging aan te kunnen spreken op gedrag wat strijdig is met deze beroepscode. Deze gedragscode zal echter niet gelden voor advocaten die geen lid zijn van de specialisatievereniging vFAS. Dit is een punt van zorg.

Aanbeveling aan de Orde van Advocaten: Neem in de gedragsregels van de advocaat uitdrukkelijk op dat de advocaat in het belang van kinderen handelt. Dit om problemen en misverstanden op dit punt te voorkomen. Geef tijdens de beëdiging van de advocaat hieraan bijzondere aandacht.

Aanbeveling aan de Orde van Advocaten: Onderzoek of de gedragscodes van de specialisatieverenigingen een groter bereik kunnen hebben dan alleen de aangesloten leden. Hierdoor worden de 'spelregels' voor alle advocaten gelijk.

Aanbeveling aan de Orde van Advocaten: laat ook externe deskundigen (zoals de kinderen zelf en gedragswetenschappers) de gedragsregels toetsen en formuleer vooraf hoe meldingen of klachten kunnen worden ingediend, bij wie en hoe. Wees toegankelijk voor kinderen om meldingen te doen en maak duidelijk wat hiermee gedaan wordt.

De gezinsadvocaat

Opvallend in dit onderzoek is dat de kinderen en jongeren zelf aangeven dat zij een advocaat willen voor het hele gezin; een gezinsadvocaat. Deze advocaat zou dan alle gezinsleden vertegenwoordigen en niet alleen de belangen van één van de ouders, ook als de ouders het niet eens zijn met elkaar. De Kinderombudsman vindt deze aanbeveling van de kinderen en jongeren één van de meest waardevolle uit het hele onderzoek.

Het advies van de kinderen: een gezinsadvocaat

Indien de suggestie van de kinderen wordt opgevolgd om toe te werken naar een zogenaamde gezinsadvocaat dan zal onderzoek hiernaar in de vorm van een pilot noodzakelijk zijn. Het keurmerk zou in dat geval gereserveerd kunnen worden voor de advocaten die het predicaat gezinsadvocaat hebben verdiend of verworven en als zodanig bereid zijn te werken voor vaders, moeders en kinderen,

juist in de meest conflictueuze zaken. Voor wat betreft de competenties van deze advocaat kan worden aangesloten bij de essentiële competenties die in dit rapport zijn opgenomen. Hierbij is belangrijk dat de gezinsadvocaat inzicht heeft hoe voor het hele gezin te kunnen optreden, juist in conflictueuze situaties. De toegang, het curriculum, de taken en de kwaliteit van de gezinsadvocaat kan in de pilot verder worden uitgewerkt middels *evidence based* onderzoek. Advocaten die meewerken aan de pilot zouden een hogere financiering moeten krijgen, zij staan immers twee ouders bij die niet op alle punten overeenstemming hebben. Een hogere vergoeding voor deze advocaten is op zijn plaats.

Aanbeveling aan de Rijksoverheid, de orde van advocaten en de rechtbanken: Onderzoek de haalbaarheid van één advocaat voor het hele gezin; de gezinsadvocaat, juist ook in gevallen waar ouders forse conflicten met elkaar hebben. Dit onderzoek zou kunnen plaatsvinden middels een pilot. In deze pilot zou samengewerkt kunnen worden met de rechterlijke macht om de gezinsadvocaat een regiefunctie te geven. Deze gezinsadvocaat kan samenwerken met gedragskundigen en/of is zelf een kruisbestuiving tussen een jurist en een gedragskundige, is een professional op het terrein van systeemdynamiek en zorgt bovenal dat het kind niet uit beeld raakt. De gezinsadvocaat heeft snel toegang tot de rechter voor die zaken die een uitspraak behoeven.

Voorlichting aan ouders

Een veelgehoorde opmerking in het onderzoek is geweest dat het toch vooral de ouders zelf zijn die de vechtscheiding in standhouden en hun strijd niet kunnen of willen staken. Hoewel de rol van de ouders bij het ontstaan en in standhouden van een vechtscheiding geen onderwerp van onderzoek is geweest, kan uit de onderzoeksresultaten wel worden opgemaakt dat goede voorlichting aan ouders over het belang een gespecialiseerde advocaat (met een kindvriendelijke werkwijze) in de arm te nemen een belangrijke bijdrage kan leveren aan het voorkomen van vechtscheidingen.

Aanbeveling aan de Rijksoverheid: Start een landelijke campagne om ouders voor te lichten over hun eigen rol bij het ontstaan van en in standhouden van een vechtscheiding en over het belang dat zij kiezen voor een gespecialiseerde advocaat met een kindvriendelijke werkwijze.

Aanbeveling aan de advocaten:

Geef standaard informatie aan ouders in de vorm van op de scheiding toegesneden psychoeducatie over de gevolgen van vechtscheidingen voor kinderen. Geef ouders tools in handen om op een kindveilige manier te scheiden

Participatie en informatie

De advocaat met een kindvriendelijke werkwijze zou naar het kind op een leeftijds-adequate manier moeten luisteren zonder een kind te betrekken in een procedure. Dat hiervoor deze kindvriendelijke advocaat de benodigde competenties moet ontwikkelen staat buiten kijf. De kinderen gaven met name aan dat er wel over hen gepraat wordt maar niet met hen. De kindvriendelijke advocaat moet onderzoeken wat de wensen zijn van het kind en het kind stimuleren te zeggen wat het echt wil, eventueel ook in een gesprek met de rechter. Dit is belangrijk omdat uit het onderzoek blijkt dat 67% van de kinderen niet het gevoel had dat de advocaat tijdens de scheiding genoeg aan zijn wensen en belangen had gedacht. Als blijkt dat een ouder niet wil dat het kind praat met een kindvriendelijke advocaat kan de kindvriendelijke advocaat wellicht de ouder motiveren een hulpverlener of kindercoach met het kind te laten praten of de rechter verzoeken een bijzondere curator te benoemen.

De helft van de kinderen geeft aan niet geïnformeerd te zijn over zijn rechten tijdens de scheiding en ze hebben dit ook gemist. In de visie van de Kinderombudsman is dit een belangrijk verbeterpunt;

kinderen hebben immers recht op deze informatie (artikel 13 IVRK) en zij hebben dit nodig om hun mening te kunnen vormen (artikel 12 IVRK).

Aanbeveling aan advocaten: Zorg dat het kind geïnformeerd wordt over zijn rechten tijdens de scheiding, onderzoek zijn of haar wensen en stimuleer het kind te zeggen wat het echt wil, eventueel in een gesprek met de rechter. Als een persoonlijk gesprek met het kind niet mogelijk is, ga op zoek naar een alternatieve manier. Houdt rekening met de wensen en belangen van het kind.

Invloed van het scheidingsproces

De toon van het scheidingsproces moet anders. In de visie van de Kinderombudsman is het belangrijk dat ouders in onderling overleg overeenstemming bereiken en dat de gang naar de rechter zoveel mogelijk wordt voorkomen (zie hierover ook rapport *Vechtende ouders, het kind in de knel*). Prikkel om op tegenspraak te procederen dienen zoveel mogelijk te worden weggenomen. Niet het voeren van meer procedures moet lonen, maar het bereiken van overeenstemming, zowel voor de ouder als voor de advocaat. Hierover dienen verdere gesprekken te worden gevoerd met de ketenpartners zoals de advocatuur, de Raad voor Rechtsbijstand, de Rechtspraak en het ministerie van Veiligheid en Justitie.

Het scheidingsproces moet anders: er is een omslag in het denken nodig

De inzet van de advocaat met een kindvriendelijke werkwijze zou moeten zijn dat procedures zo snel mogelijk worden afgehandeld. Om dit te bereiken is snelle toegang tot de rechter noodzakelijk. De advocaten geven echter aan dat zij hier maar weinig invloed op hebben. De kinderen gaven in de enquête aan dat zij, indien er eenmaal toch sprake is van een scheiding, veel last ervaren van de duur van een scheiding. Hierbij moet in ogenschouw worden genomen dat het kind zich in een volkomen afhankelijke situatie begeeft. Het is voor een kind nog meer onduidelijk wanneer het leven weer 'normaal' gaat worden.

In de visie van de Kinderombudsman ligt hier ook een verantwoordelijkheid bij de rechtbanken. Hoewel 'kindvriendelijke rechters en rechtbanken' geen onderwerp zijn geweest van onderzoek, kan wel gesteld worden dat rechtbanken advocaten die zaken snel willen afhandelen, zoveel mogelijk moeten faciliteren. De huidige wachttijden in juridische procedures moeten worden verkort, rechters moeten niet bang zijn beslissingen te nemen en heldere kaders geven indien zij verwijzen naar hulpverlening en/of mediation.

Indien het tot een procedure komt is het van belang dat vanuit de rechterlijke macht veel meer aandacht is voor het luisteren naar kinderen en het doorverwijzen naar deskundigen van andere disciplines. Daarnaast zou, om een goed inzicht te verkrijgen in de werkelijke situatie, formeel en informeel overleg tussen de 'kindvriendelijke advocaat' en een (kindvriendelijke) regierechter mogelijk moeten zijn. Dit laatste zou verder vormgegeven kunnen worden in de pilot Gezinsadvocaat.

Aanbeveling aan de rechtbanken: Onderzoek hoe en wanneer de wachttijden in familiezaken waarbij kinderen zijn betrokken verkort kunnen worden. Geef heldere kaders mee indien verwezen wordt naar hulpverlening en/of mediation.

Aanbeveling aan de rechtbanken: Onderzoek de mogelijkheid tot formeel en informeel overleg tussen de gezinsadvocaat en de regierechter in familiezaken. Geef dit verder vorm in de pilot Gezinsadvocaat.

Aanbeveling aan de rechtbanken: Geef meer aandacht aan het luisteren naar kinderen en het doorverwijzen naar deskundigen van nadere disciplines.

Dit onderzoek had als beperking dat de alleen gekeken is naar de huidige en mogelijke rol van de advocaat. De aanbevelingen/oplossingen zijn dan ook in die richting gevonden. Nader onderzoek blijft nodig naar andere rollen en het samenspel daartussen, zoals de ouders, het kind, de rechter, en deskundigen.

Daarnaast zou ook de wijze waarop in Nederland de familieprocedures gevoerd worden onder de loep moeten worden genomen: de twee partijen procedure met de duidelijke bezwaren voor kinderen, hun ouders, hun omgeving maar ook voor de beroepsgroep zelf en de rechterlijke macht. Ook de gespecialiseerde familieadvocaat ontkomt in het huidige systeem niet aan de druk die uitgaat van de twee partijen procedure die de bestaande vorm oproept en in stand wordt gehouden, omdat ieder op zijn plek beweegt en er niet een echte omslag wordt gemaakt. Het toernooi-model moet kritisch bekeken worden.

Aanbeveling aan de Rijksoverheid en de rechtbanken:

Onderzoek wat het effect van het toernooi-model in familiezaken is op het ontstaan en laten voortduren van vechtscheidingen en neem hierop actie.

Want de oplossing voor het terugdringen van vechtscheidingen moet niet alleen gezocht worden in de advocatuur. Het is een maatschappelijk probleem waarvoor vele partijen de verantwoordelijkheid dragen. Er is niet één panklare oplossing. Maar als iedereen zich sterk maakt vanuit zijn/haar eigen discipline, kunnen er grote stappen genomen kunnen worden om kinderen beter te beschermen tegen (de gevolgen van) vechtende ouders.

Bronnenlijst

Amato 2010

P.R. Amato, 'Research on Divorce: Continuing Trends and New Developments' in: *Journal of Marriage and the Family*, 2010, vol. 72 nr. 3, p. 650-667.

Bream, V., & Buchanan, A. (2003). Distress among Childres Whose Separates of Divorce Parents Cannot Agree Arrangements for Them. *British Journal of Social Work*, 33, 227-238.

Briggs, Kolfschoten, Vreede, Dean 2006

R.O. Briggs, G.L. Kolfschoten, G.J. de Vreede, D.L. Dean, Defining key concepts for collaboration engineering. *Proceedings of the Americas Conference on Information Systems*.

Van Bueren 1998

G. van Bueren, *The International Law on the Rights of the Child*, Den Haag/Boston/Londen: Martinus Nijhoff Publishers 1998.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2015). *Echtscheidingen met kinderen*. CBS, Voorburg/Heerlen.

Dalton, C., Carbon, S., & Olesen, N. (2003). High Conflict Divorce, Violence, and Custody and Abuse: Implication for Custody and Visitation Decisions. *Juvenile and family court Journal*, 54, 11-33.

Dronkers & Härkönen 2008

J. Dronkers & J. Härkönen, "The Intergenerational Transmission of Divorce in Cross-National Perspective: Results from the Fertility and Families Surveys" in: *Population Studies* 2008, 62:273-88.

Fink 2003

A. Fink, *The survey kit*, Thousand Oaks, CA: Sage.

Goosen 2013

In vertrouwen.....Onderzoek naar de professionaliteit van de vertrouwenspersoon seksuele intimidatie. Apeldoorn/Antwerpen: Maklu/Garant.

Graaf, A. de (2005). *Scheiden: motieven, verhuisgedrag en aard van de contacten*. CBS, Voorburg/Heerlen.

Jackson 1991

S.E. Jackson, 'Team composition in organizational settings: Issues in managing an increasingly diverse work force' in: S. Worchel & W. Woods (Eds.), *Group process and productivity*, Thousand Oaks, CA: Sage, p. 138-173.

Jaffe, P.G., Crooks, C.V., & Poisson, S.E. (2003). Comming misconceptions in Addressing Domestic Violence in Child Custody Disputes. *Juvenile and Family Court Journal*, 54, 57-67

Kelly, J.B., & Emery, R.E. (2003). Children's Adjustment Following Divorce: Risk and Resilience Perspectives. *Family Relations*, 52, 352-362.

Kinderombudsman 2012

Kinderombudsman, 'De bijzondere curator, een lot uit de loterij?', 5 juli 2012, KOM3A/2012.

Kooij-Boode 2007

J.M. Kooij-Boode, *Distributed information and group decision making effects of diversity and affect* (proefschrift), Rotterdam: Erasmus Universiteit.

Lawick, J. & Visser, M. 2014

Lawick J. & Visser, M. Kinderen uit de knel.. Een interventie voor gezinnen verwickeld in een vechtscheiding. Amsterdam: SWP.

Linstone & Turoff 1975

H.A. Linstone & M. Turoff (Eds.), *The Delphi method: Techniques and applications: Advanced book program 4294*. Reading, MA: Addison Wesley. London, K., Bruck, M., Wright, D.B., & Ceci, S.J. (2008). Review of the contemporary literature on how children report sexual abuse to others: Findings, methodological issues, and implications for forensic interviewers, *Memory*, 16, p. 29-47.

Maas 2010

C. Maas, *Uit elkaar*, Prometheus: Amsterdam 2010.

Mortelmans 2002

- D. Mortelmans, 'De gevolgen van echtscheiding op latere leeftijd', in: *Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen, Ouderen en relaties*, Brussel: Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen 2002, p. 37-54.
- Pels, T., Lünemann, K., & Stekete, M. (Red.) (2011). *Opvoeden na partnergeweld. Ondersteuning van moeders en jongeren van diverse afkomst*. Assen: Van Gorcum
- Roelants 2003 - 2004
V. Roelants, *Kinderen van de scheiding, een kwalitatief onderzoek naar de invloed van een ouderlijke echtscheiding op adolescenten*, Katholieke Universiteit Leuven, academiejaar 2003-2004.
- Smits 2015
V. Smits, *Participatie van het kind bij het ouderschapsplan*, Maklu Uitgevers: Apeldoorn 2015.
- Spruijt 2007
A.P. Spruijt, "Scheidingskinderen", *een overzicht van recent sociaal-wetenschappelijk onderzoek naar de gevolgen van ouderlijke scheiding voor kinderen en jongeren*, B.V. Uitgeverij SWP: Amsterdam 2007.
- Spruijt, E. en Kormos, H. (2010). 'Handboek scheiden en de kinderen. Voor de beroepskracht die met scheidingskinderen te maken heeft'. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Stekete & Vandenbroucke 2010
M. Stekete & M. Vandenbroucke (2010). *Typologie voor een strategische aanpak van multiprobleemgezinnen in Rotterdam: Een studie in het kader van Klein maar Fijn - CEPHIR*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut 2010.
- Tomassen-Van der Lans 2013
M. Tomassen-Van der Lans, 'Het verplichte ouderschapsplan: regeling en werking', Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2015, zie *Universitair nieuws*, NJB 2015/1184 en *Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatiecentrum*, 'Evaluatie Ouderschapsplan', zie www.rijksoverheid.nl, 20-12-2013.

Rechtspraak

- Rb Groningen 23 oktober 2006, ECLI:NL:RBGRO:2006:AZ0759
Rb Alkmaar 21 oktober 2009, ECLI:RBALK:2009:BK8473
Rb Utrecht 27 september 2010, ECLI:RBUTR:2010:BP5703
HR 4 februari 2005, ECLI:NL:HR:2005:AR4850, m.nt. JdB

Kamerstukken

- Kamerstukken I* 2007/08, 30 145, E, p. 1-2 (MvA).

Bijlagen

Bijlage 1 – Vragenlijst GDR

Wat is er op basis van wetenschappelijke inzichten en ervaringsdeskundigheid te zeggen over de mogelijke toegevoegde waarde van een keurmerk ‘kindvriendelijke advocaat’?

Het antwoord op deze vragen wordt gezocht aan de hand van de onderstaande vragen met de daarmee samenhangende subvragen:

1. **Tot welke verbeteringen zou het invoeren van de kindvriendelijk advocaat moeten en/of kunnen leiden?**
  - Vanuit de beleving van het kind
  - Voor de leefsituatie van het kind
  - Voor het lichamelijk en psychisch welbevinden van het kind
  - Voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind
  - Voor het vermogen van het kind zich te kunnen hechten en positieve relaties aan te gaan
  - Voor het toekomstperspectief van het kind (wat betreft school, opleiding, werk, enzovoort)
  - In de overeenkomst tussen de ouders
  - In de juridische procedure
  - In het organiseren van de ondersteuning van het kind en het gezin (eventuele steun of hulpverlening)
  - Overige verbeteringen

2. **Welke uitdagingen (kansen en bedreigingen) zijn er bij de realisatie van de ‘kindvriendelijke advocaat’?**
  - Draagvlak beroepsgroep (advocatuur)
  - Draagvlak overige juridische veld
  - Draagvlak kinderen/jongeren
  - Draagvlak ouders
  - Draagvlak grootouders
  - Draagvlak familie, burens en vrienden
  - Draagvlak ondersteunend veld (hulpverlening en overige zorg)
  - Draagvlak politiek
  - Opleiding en organisatie
  - Kwaliteit en keurmerk
  - Implementatie

Overig

Een aantal thema's die niet in de onderzoeksvraag aan de orde komen maar wel van belang worden geacht in het theoretisch concept van de 'kindvriendelijke advocaat' zijn als stelling opgenomen.

3. Discussie door middel van stellingen:

- De 'kindvriendelijke advocaat' moet zich houden aan een verplichte meldcode 'kind en veiligheid'.
- Gehuwde ouders van minderjarige kinderen krijgen in eerste instantie geen toegang tot de rechter in geval van echtscheiding, zij moeten gezamenlijk tot een oplossing komen.
- 'Kindvriendelijke advocaten' coachen samen beide ouders om hen op één lijn te krijgen met betrekking tot de kinderen, omgang en bijkomende aspecten.
- Een scheiding waarbij kinderen betrokken zijn moet altijd starten met een Eigen Kracht-conferentie (samenkomst van alle mensen om het gezin).

- Een 'kindvriendelijke advocaat' is er in de eerste plaats voor het kind/kinderen.
- Een ondertoezichtstelling (ots) voor een kind lost niets op in geval van een vechtscheiding.
- Alleen een 'kindvriendelijke advocaat' mag een scheidingsprocedure voeren waarbij kinderen betrokken zijn.
- Een 'kindvriendelijke advocaat' heeft een gedegen psychologische en pedagogische opleiding genoten.
- De 'kindvriendelijke advocaat' treedt ook wel op als bijzondere curator.
- Een 'kindvriendelijke advocaat' laat zich jaarlijks door de rechterlijke macht beoordelen op zijn/haar kindvriendelijke competenties.
- Een vechtscheiding is een vorm van kindermishandeling; de maatschappij heeft hier een taak in.
- Grootouders scheiden mee in het echtscheidingsproces van hun kinderen en kleinkinderen.
- Een 'kindvriendelijke advocaat' nodigt het hele gezinssysteem uit voor een intake van de scheiding.
- Als ouders een juridische procedure opstarten, krijgt het kind automatisch een eigen advocaat toegewezen.
- Door het inzetten van een 'kindvriendelijke advocaat' worden veel procedures voorkomen.

Wat zou het keurmerk van de 'kindvriendelijke advocaat' moeten inhouden.

Invulling 'kindvriendelijke advocaat' vanuit acht homogene Delphigroepen⁶⁹.

4. Wat zijn volgens jullie groep de belangrijkste taken van de 'kindvriendelijke advocaat'

- Beoordeel de taken van de 'kindvriendelijke advocaat'.
- Hoe belangrijk is deze taak voor het welzijn van het kind?
- Hoe belangrijk is deze taak voor een gezond mogelijk scheidingsproces?

Wat is ervoor nodig om een dergelijk keurmerk in het leven te roepen?

Brainstorm: Invulling keurmerk.

Overwegingen

5. Welke invulling ziet u voor het keurmerk

- Hoe verkrijgt iemand het keurmerk van 'kindvriendelijke advocaat'?
- Wie komen daarvoor in aanmerking?
- Hoe worden de taken (werkzaamheden) en competenties geleerd?
- Hoe kun je de kwaliteit van de 'kindvriendelijke advocaat' borgen?
- Hoe wordt draagvlak bewerkstelligd?
- Hoe wordt het keurmerk ingevoerd?
- Hoe wordt het keurmerk gebruikt in de praktijk?
- Hoe wordt het keurmerk bekend bij de doelgroep?
- Door welke instantie(s) wordt het keurmerk afgegeven?
- Hoe wordt het keurmerk gefinancierd?
- Hoe verhoudt een opleiding 'kindvriendelijke advocaat' zich tot de huidige opleidingen, zoals familierechtadvocaat?

⁶⁹ Juristen, gedragsdeskundigen, omgang- en ouderbegeleiders, onderzoeksinstituten, beleidsmakers, wetenschappers, ervaringsdeskundige kinderen, ervaringsdeskundige ouders.

6. Overige opmerkingen keurmerk en opleiding

Brainstrom: discussie voor ervaringsdeskundigen.

Overwegingen

- Vanuit de beleving van het kind
- In de overeenkomst tussen de ouders
- In de procedure/het proces
- In de toekomst van het kind
- In het organiseren van de ondersteuning voor kind en gezin

Bijlage 2 – Vragenlijst Delphi

Taken en competenties

Taak 1:

Competenties bij taak 1:

- Benodigde kennis:
- Benodigde vaardigheden:
- Benodigde waarden:
- Benodigde eigenschappen:

Taak 2:

Competenties bij taak 2:

- Benodigde kennis:
- Benodigde vaardigheden:
- Benodigde waarden:
- Benodigde eigenschappen:

Taak 3:

Competenties bij taak 3:

- Benodigde kennis:
- Benodigde vaardigheden:
- Benodigde waarden:
- Benodigde eigenschappen:

Taak 4:

Competenties bij taak 4:

- Benodigde kennis:
- Benodigde vaardigheden:
- Benodigde waarden:
- Benodigde eigenschappen:

Taak 5:

Competenties bij taak 5:

- Benodigde kennis:
- Benodigde vaardigheden:
- Benodigde waarden:
- Benodigde eigenschappen:

Bijlage 3 - Enquête rechters

DEEL 1 Toevoegde waarde van de 'kindvriendelijke advocaat'

Vraag 1

Tot welke verbeteringen zou het invoeren van de 'kindvriendelijke advocaat' moeten en/of kunnen leiden?

Denk hierbij aan verbeteringen ten opzichte van de ontwikkelingsmogelijkheden van het kind, het vermogen van ouders om afspraken te maken, de juridische procedure, de hulpverlening, et cetera.

Stelling

Door het inzetten van de 'kindvriendelijke advocaat' neemt het aantal juridische procedures af.

- Eens
- Oneens

Licht uw keuze toe.

Stelling

Door het inzetten van de 'kindvriendelijke advocaat' wordt de juridische procedure verkort.

- Eens
- Oneens

Licht uw keuze toe.

Stelling

Gehuwde ouders van minderjarige kinderen krijgen in eerste instantie geen toegang tot de rechter in geval van echtscheiding. Zij moeten gezamenlijk tot een oplossing komen.

- Eens
- Oneens

Licht uw keuze toe.

Vraag 2

Welke rol zou de 'kindvriendelijke advocaat' kunnen spelen om de focus te leggen op het belang van het kind en op die manier de schadelijke effecten van scheidingen te beperken?

Denk hierbij aan het coachen van de ouders, het voeren van kindgesprekken, samenwerken met de andere advocaat, et cetera.

Vraag 3

Welke huidige taken van de advocaat kunnen conflicteren met een optimale invulling van de functie van 'kindvriendelijke advocaat'?

Vraag 4

Zijn er contra-indicaties, risico's of andere belangrijke overwegingen wat betreft het invoeren van de 'kindvriendelijke advocaat'?

Vraag 5

Hoe verhoudt het initiatief van de 'kindvriendelijke advocaat' zich tot bestaande initiatieven als mediation, overlegscheiden of *collaborative divorce*?

Vraag 6

Welke rol kan de rechterlijke macht spelen om de effectiviteit van de 'kindvriendelijke advocaat' in de juridische procedure te bevorderen?

Stelling

De rechterlijke macht kan een rol spelen in de jaarlijkse beoordeling van de kwaliteiten van 'kindvriendelijke advocaten'.

- Eens
- Oneens

Licht uw keuze toe.

DEEL 2 Invulling van de 'kindvriendelijke advocaat'

Bij de volgende vragen wordt uitgegaan van de hypothese dat de 'kindvriendelijke advocaat' wordt ingevoerd.

Vraag 7

Aan welke voorwaarden moet een advocaat voldoen om de naam 'kindvriendelijke advocaat' te mogen dragen?

Hieronder is een mogelijke verzameling van taken weergegeven van de 'kindvriendelijke advocaat'. (Dit materiaal is afkomstig uit onderzoek onder ervaringsdeskundige kinderen en ouders, familierecht-advocaten/mediators, gedragsdeskundigen, instanties voor omgang en begeleiding, onderzoeksinstanties, beleidsmakers en wetenschappers.)

Vraag 8

Kies de drie belangrijkste taken van de 'kindvriendelijke advocaat' om de **belangen van het kind** te kunnen borgen.

- Analyse, de situatie in kaart brengen, gezin en de context
- Coachen van het gezin in constructief werken naar een oplossing
- De rechten van het kind bewaken
- Duurzaamheid bewaken, situatie op langere termijn inzien
- Focus op het gezin en de context daarvan, met als doel een harmonieus systeem creëren
- Het kind vertegenwoordigen
- Hulp inschakelen, samenwerken met hulpverlenende instanties
- Inschatten welke betrokkenheid in juridische zin goed is voor het kind
- Inzicht geven in machtsverhouding, de rol van gezag en gezamenlijk ouderschap
- Kennis van de sociale kaart
- Kindvriendelijke *mindset*, focus op het kind
- Luisteren, kind horen
- Proces efficiëntie bewaken, zorgen dat het niet te lang duurt
- Samenwerken met de advocaat van de andere ouder
- Scheiden van het juridische en het menselijke proces
- Spanning verminderen, de-escaleren, beschadiging voorkomen
- Vroegtijdig signaleren vechtscheiding/problemen bij het kind

Vraag 9

Kies de drie belangrijkste taken van de 'kindvriendelijke advocaat' om het **scheidingsproces** zo goed mogelijk te laten verlopen.

- Analyse, de situatie in kaart brengen, gezin en de context
- Coachen van het gezin in constructief werken naar een oplossing
- De rechten van het kind bewaken
- Duurzaamheid bewaken, situatie op langere termijn inzien
- Focus op het gezin en de context daarvan, met als doel een harmonieus systeem creëren
- Het kind vertegenwoordigen
- Hulp inschakelen, samenwerken met hulpverlenende instanties
- Inschatten welke betrokkenheid in juridische zin goed is voor het kind
- Inzicht geven in machtsverhouding, de rol van gezag en gezamenlijk ouderschap
- Kennis van de sociale kaart
- Kindvriendelijke *mindset*, focus op het kind
- Luisteren, kind horen
- Proces efficiëntie bewaken, zorgen dat het niet te lang duurt
- Samenwerken met de advocaat van de andere ouder
- Scheiden van het juridische en het menselijke proces
- Spanning verminderen, de-escaleren, beschadiging voorkomen
- Vroegtijdig signaleren vechtscheiding/problemen bij het kind

Hieronder is een mogelijke verzameling van competenties weergegeven van de 'kindvriendelijke advocaat'. (Dit materiaal is afkomstig uit onderzoek onder ervaringsdeskundige kinderen en ouders, familierechtadvocaten/mediators, gedragsdeskundigen, instanties voor omgang en begeleiding, onderzoeksinstanties, beleidsmakers en wetenschappers.)

Vraag 10

Rangschik de competenties waarover de 'kindvriendelijke advocaat' moet beschikken ten aanzien van **kennis**.

Zet de meest belangrijke bovenaan en de minst belangrijke onderaan.

- Kennis van psychologie
- Kennis van systeem rondom familie
- Kennis van sociale kaart
- Kennis van het relevante recht

Vraag 11

Rangschik de competenties waarover de 'kindvriendelijke advocaat' moet beschikken ten aanzien van **vaardigheden**.

Zet de meest belangrijke bovenaan en de minst belangrijke onderaan.

- (Leeftijdsspectief) communicatief
- Meerzijdig partijdig zijn
- Conflicten kunnen voorkomen/de-escaleren
- Kunnen samenwerken met andere disciplines

Vraag 12

Rangschik de competenties waarover de 'kindvriendelijke advocaat' moet beschikken ten aanzien van **waarden**.

Zet de meest belangrijke bovenaan en de minst belangrijke onderaan.

- Onbevooroordeelde houding
- Oprechte interesse
- Harmonieuze denker

Vraag 13

Rangschik de competenties waarover de 'kindvriendelijke advocaat' moet beschikken ten aanzien van **eigenschappen**.

Zet de meest belangrijke bovenaan en de minst belangrijke onderaan.

- Empathisch vermogen
- Sterke persoonlijkheid
- Moed
- Zelfreflectie

Vraag 14

Hoe en waar kunnen deze competenties ontwikkeld worden?

DEEL 3 Organisatie van een eventueel keurmerk

Bij de volgende vragen wordt uitgegaan van de hypothese dat er een keurmerk 'kindvriendelijke advocaat' wordt ingevoerd.

Vraag 15

Waar kan de **toekenning** van het keurmerk belegd worden?

(Dit materiaal is afkomstig uit onderzoek onder ervaringsdeskundige kinderen en ouders, familierecht-advocaten/mediators, gedragsdeskundigen, instanties voor omgang en begeleiding, onderzoeksinstanties, beleidsmakers en wetenschappers.)

- Overheid
- Nederlandse Orde van Advocaten (NOvA)
- Vereniging van Familierecht Advocaten Scheidingsmediators (vFAS)
- Een andere specialisatievereniging
- Een nieuw op te richten, onafhankelijk instituut
- Erkend opleidingsinstituut
- Anders, namelijk ...

Vraag 16

Waar kan de **bewaking** van het keurmerk belegd worden?

Vraag 18

Hoe creëren we draagvlak bij scheidingsadvocaten, beroepsverenigingen en andere *stakeholders*?

Vraag 19

Hoe kan het kindvriendelijk werken een plek krijgen in de opleiding, bijscholing en expertise-ontwikkeling van scheidingsadvocaten?

(Dit materiaal is afkomstig uit onderzoek onder ervaringsdeskundige kinderen en ouders, familierecht-advocaten/mediators, gedragsdeskundigen, instanties voor omgang en begeleiding, onderzoeksinstanties, beleidsmakers en wetenschappers.)

- Nieuwe specialisatieopleiding
- Aansluiten bij vFAS-opleiding
- Aansluiten bij mediationopleiding
- Aansluiten bij opleiding tot bijzondere curator
- Aansluiten bij een andere specialisatieopleiding
- Intercollegiale toetsing
- Intervisie

- Meelopen bij collega's in de praktijk
- Anders, namelijk ...

Vraag 20

Hoe kan de financiering ingericht worden?

(Dit materiaal is afkomstig uit onderzoek onder ervaringsdeskundige kinderen en ouders, familierecht-advocaten/mediators, gedragsdeskundigen, instanties voor omgang en begeleiding, onderzoeksinstanties, beleidsmakers en wetenschappers.)

- Door de advocaten zelf
- Door de beroepsvereniging voor 'kindvriendelijke advocaten'
- Door het opleidingsinstituut
- Door de overheid
- Door een percentage van de toevoegingen op echtscheidingsgebied in te zetten
- Anders, namelijk...

Vraag 21

Hoe kan bekendheid worden gegeven aan het bestaan van het keurmerk onder ouders en het gebruik ervan bevorderd?

Een alternatief voor het instellen van een keurmerk is om kindvriendelijk werken verplicht te stellen voor alle familierechtadvocaten.

Vraag 22

Wat zijn de voor- en nadelen van het instellen van een keurmerk?

Vraag 23

Wat zijn de voor- en nadelen van het verplicht stellen van kindvriendelijk werken voor alle familierechtadvocaten?

Vraag 24

Welke optie heeft uw voorkeur?

- Keurmerk instellen
- Kindvriendelijk werken verplicht stellen voor alle familierechtadvocaten
- Anders, namelijk ...

Licht uw keuze toe.

Vraag 25

Heeft u iets gemist in de bovenstaande vragen? / Ruimte voor opmerkingen.

Bijlage 4 – Enquête kinderen

de Kinderombudsman.

De Kinderombudsman wil weten of een Kindvriendelijke Advocaat kan worden ingezet als ouders gaan scheiden. Deze Kindvriendelijke Advocaat is een man of vrouw die echt opkomt voor de belangen van het kind. Daarom wil de Kinderombudsman jou graag een aantal vragen stellen. De antwoorden worden anoniem verwerkt. Het kost ongeveer 10 minuten. Alvast hartelijk dank!!

Er zijn 3 soorten vragenlijsten:

- leeftijd tot 12 jaar (basisschool),
- leeftijd 12 tot 16 jaar (pubers),
- leeftijd 16 en ouder jaar (adolescenten)

Ben je al 16?

Ja → ga door naar de vragenlijst

Nee → vraag eerst toestemming aan je ouders om deze vragenlijst in te vullen!

Algemene gegevens (voor alle kinderen)

Geslacht invullen:

- Jongen
- Meisje

Leeftijd:

- Tussen 8 en 12
- Tussen 12 en 16
- 16 jaar en ouder

Provincie invullen .....

Mijn ouders zijn gescheiden

- Nog niet; dat loopt nog
- Minder dan 1 jaar geleden
- 1 tot 3 jaar geleden
- 3 tot 5 geleden
- Langer dan 5 jaar geleden

Gezinssamenstelling

- 1 kind
- 2 kinderen
- 3 of 4 kinderen
- Meer dan vier kinderen

Woon je samen met stiefouders/ stiefbroertjes / stiefzusjes?

- Ja
- Nee
- Anders namelijk.....

(Voor alle kinderen)

1. Hoe kwam je achter de scheiding?
  - Mijn vader vertelde het
  - Mijn moeder vertelde het
  - Mijn kwam er zelf achter
  - Mijn ouders hebben het samen verteld
  - Iemand anders vertelde het
  - Anders namelijk.....

2. Hebben je ouders uitgelegd waarom ze gaan scheiden?
  - Ja
  - Nee
  - Een beetje
  - Anders namelijk.....

3. Waar kon je terecht nadat je van de scheiding op de hoogte was?
  - Bij een van mijn ouders
  - Bij mijn beide ouders
  - Bij mijn opa of oma
  - Bij een ander familielid
  - Bij een hulpverlener, psycholoog of arts
  - Bij een leerkracht van school
  - Bij een vriend of vriendin van de ouders
  - Ik kon nergens terecht
  - Anders namelijk.....

Situatie thuis

(voor alle kinderen)

4. Heb je veel ruzie meegemaakt thuis?
  - Ja
  - Nee
  - Een beetje
  - Anders namelijk.....

5. Hoe lang heeft de ruzie thuis geduurd?
  - Er was geen ruzie
  - Kort (een paar weken)
  - Midden lang (ongeveer 3 maanden tot een jaar)
  - Lang (een jaar of langer)
  - Heel lang (ik kan me niet anders herinneren)
  - Anders namelijk.....

De scheiding

(voor alle kinderen)

6. Hebben je ouders een advocaat gehad bij de scheiding?
  - Ja
  - Nee

- Weet ik niet
  - Anders namelijk.....
7. Zijn je ouders voor zover je weet geholpen tijdens of na de scheiding?
(meerdere antwoorden mogelijk)
- Ze hebben geen hulp gehad
  - Maatschappelijk werk
  - Huisarts
  - Advocaat
  - Psycholoog
  - Mediator
  - Anders namelijk.....
8. Wie heeft jou geholpen tijdens of na de scheiding?
(meerdere antwoorden mogelijk)
- Niemand
  - Maatschappelijk werk
  - Huisarts
  - Advocaat
  - Psycholoog
  - Mediator
  - Familielid (bijvoorbeeld oma/opa/tante)
  - School (leraar/vertrouwenspersoon/overig)
  - Andere volwassene (bijvoorbeeld een ouder van vriend of vriendin, buurvrouw)
  - Vriendjes / vriendinnetjes
  - Anders name-
lijk.....
9. Van wie had je meer steun willen krijgen tijdens of na de scheiding?
(meerdere antwoorden mogelijk)
- Steun van mijn ouders
  - Steun van familie
  - Steun van de hulpverlening
  - Steun van de advocaat
  - Steun op school
  - Ik heb geen steun gemist
  - Anders namelijk.....

De advocaat

(Raadsman of raadvrouw die helpt bij juridische zaken).

(voor alle kinderen)

10. Wat vind jij? Moet een advocaat van de ouders altijd een apart gesprek hebben met het kind/
de kinderen?

(Voor kinderen van 12 jaar en ouder)

11. Heeft iemand je verteld waar je als kind recht op hebt als je ouders gaan scheiden? Zoals bijvoorbeeld een gesprek met de rechter, met de advocaat, en dat jij als kind op de eerste plaats staat?
- Ja, dat heeft iemand me verteld
  - Nee dat heeft niemand me verteld, en dat heb ik gemist
  - Nee dat heeft niemand verteld, maar ik vind dat ook niet nodig
  - Anders, namelijk.....

(Voor kinderen van 16 jaar en ouder)

Wat vind je van de volgende stellingen?

12. Ik heb het gevoel dat er genoeg aan mijn belangen of wensen werd gedacht
- Ja, omdat .....
  - Nee, omdat .....
  - Een beetje, omdat .....
  - Anders, namelijk.....
13. Advocaten zouden altijd rekening moeten houden met de wensen van kinderen
- Ja
  - Nee, dat is niet nodig
  - Nee, dat zou iemand anders moeten doen (bijvoorbeeld een eigen advocaat voor het kind)
  - Anders, namelijk.....

Overige zaken

(voor alle kinderen)

14. Er zou voor iedereen rondom het kind een groot overleg moeten komen voordat er met de scheiding wordt begonnen
- Ja, omdat .....
  - Nee, dat is niet nodig omdat .....
  - Anders namelijk.....
15. Stel dat de Kindvriendelijke advocaat wordt ingezet; voor wie komt hij/zij dan op
- Beide ouders
  - Voor een van de ouders
  - Alleen voor het kind
  - Voor het hele gezin
  - Anders namelijk.....
16. Vind je de Kindvriendelijke Advocaat een goede naam?
- Ja
  - Nee
  - Anders, namelijk.....

17. Welke namen spreken je het meest aan voor de Kindvriendelijke Advocaat?
(meerdere antwoorden mogelijk)

- Smiley advocaat
- Kindvriendelijke advocaat
- Happy advocaat
- Gezinsadvocaat
- Geen speciale naam
- Anders, namelijk.....

18. Waar denk jij aan als je hoort over een 'kindvriendelijke advocaat'? Wat moet deze advocaat vooral wel en vooral niet doen?

- Praat met de kinderen: ja/nee
- Praat met beide ouders: ja/nee
- Denkt vooral aan de kinderen: ja/nee
- Praat met opa en oma: ja/nee
- Praat met school: ja/nee
- Anders namelijk: .....

19. Beschrijf jouw ideale kindvriendelijke advocaat:

20. Heb je nog andere aanvullingen of opmerkingen?

Heb je nog vragen gemist?

Hartelijk dank voor het invullen van de vragen!

De Kinderombudsman

Bijlage 5 – Scoreoverzicht taken

Belang kind

	algemeen gemiddelde n 39		Juristen n8		beleidsmakers n 6		wetenschappers n 4		ouders n 4		kinderen n 4		gedragsdeskundigen n 6		onderzoeksinstanties n 2		omgang n 5	
Belang Kind	Ø	SD	Ø	SD	Ø	SD	Ø	SD	Ø	SD	Ø	SD	Ø	SD	Ø	SD	Ø	SD
Kindvriendelijke mind-set, focus op het kind	4,77	0,11	4,75	0,11	5,00	0,00	5,00	0,00	4,25	0,11	4,75	0,11	4,67	0,12	4,50	0,13	5,00	0,00
Vroegtijdig signaleren vechtscheiding/problemen bij het kind	4,69	0,16	4,63	0,12	5,00	0,00	4,50	0,13	4,75	0,11	4,50	0,22	5,00	0,00	4,50	0,13	4,40	0,30
De rechten van het kind bewaken	4,62	0,20	5,00	0,00	5,00	0,00	5,00	0,00	4,50	0,13	4,25	0,21	4,50	0,13	4,50	0,13	3,80	0,40
Spanning verminderen, de-escaleren, beschadiging voorkomen	4,62	0,26	5,00	0,00	5,00	0,00	5,00	0,00	5,00	0,00	2,00	0,25	5,00	0,00	3,50	0,38	5,00	0,00
Duurzaamheid bewaken, situatie op langere termijn inzien	4,56	0,17	4,63	0,12	4,67	0,12	5,00	0,00	4,50	0,13	4,25	0,21	4,50	0,13	3,50	0,38	4,80	0,10
Hulp inschakelen, samenwerken met hulpverlenende instanties	4,56	0,14	4,63	0,12	4,50	0,13	5,00	0,00	4,25	0,11	4,75	0,11	4,33	0,19	4,50	0,13	4,60	0,12
Proces efficiëntie bewaken, zorgen dat het niet te lang duurt	4,56	0,17	4,75	0,11	4,33	0,19	4,50	0,13	4,75	0,11	4,50	0,22	4,67	0,12	5,00	0,00	4,20	0,24
Samenwerken met de advocaat van de andere ouder	4,51	0,20	4,63	0,17	4,33	0,28	4,75	0,11	4,50	0,13	4,50	0,13	4,83	0,09	5,00	0,00	3,80	0,24
Inschatten welke betrokkenheid in juridische zin, goed is voor het kind	4,46	0,16	4,38	0,17	4,83	0,09	4,50	0,13	4,25	0,11	4,25	0,21	4,83	0,09	4,00	0,00	4,20	0,19
Kennis van sociale kaart	4,46	0,15	4,75	0,11	4,50	0,19	5,00	0,00	4,00	0,00	4,25	0,21	4,33	0,12	4,00	0,00	4,40	0,12

Voorlichten, mogelijkheden in kaart brengen	4,44	0,18	4,75	0,17	4,67	0,12	4,50	0,13	3,50	0,13	4,50	0,22	4,17	0,17	5,00	0,00	4,40	0,12
Analyse, de situatie in kaart brengen, gezin en de context	4,33	0,21	4,75	0,11	4,50	0,13	4,50	0,13	4,50	0,13	3,75	0,21	4,67	0,12	2,00	0,25	4,20	0,19
Focus op het gezin en de context daarvan, met als doel een harmonieus systeem creëren	4,31	0,23	4,63	0,12	4,17	0,30	4,50	0,22	4,25	0,21	4,50	0,22	4,67	0,19	2,50	0,13	4,00	0,16
Luisteren, kinderen horen	4,15	0,32	4,75	0,11	4,50	0,28	4,50	0,22	4,00	0,18	3,50	0,41	4,17	0,27	1,50	0,13	4,20	0,40
Inzicht geven in machtsverhouding, de rol van gezag en gezamenlijk ouderschap	4,10	0,25	4,38	0,17	4,33	0,24	4,25	0,11	3,75	0,21	4,00	0,25	4,33	0,19	3,00	0,50	3,80	0,29
Scheiden van het juridische en het menselijke proces	4,00	0,30	4,75	0,11	2,50	0,40	4,50	0,13	4,25	0,11	4,25	0,32	4,17	0,17	3,50	0,38	3,80	0,19
Het kind vertegenwoordigen	3,95	0,27	4,25	0,17	4,50	0,19	4,25	0,21	3,75	0,21	3,00	0,00	4,17	0,22	2,00	0,25	4,00	0,39
Coachen van het gezin in constructief werken naar een oplossing	3,90	0,34	4,75	0,11	3,33	0,31	4,50	0,22	4,50	0,22	3,00	0,50	4,00	0,25	2,00	0,25	3,60	0,37

Belang proces

	algemeen gemiddelde n 39		Juristen n8		beleidsmakers n 6		wetenschappers n 4		ouders n 4		kinderen n 4		gedragsdeskundigen n 6		onderzoeksinstanties n 2		omgang n 5	
Belang proces	Ø	SD	Ø	SD	Ø	SD	Ø	SD	Ø	SD	Ø	SD	Ø	SD	Ø	SD	Ø	SD
Taak	Ø	SD	Ø	SD	Ø	SD	Ø	SD	Ø	SD	Ø	SD	Ø	SD	Ø	SD	Ø	SD
Luisteren, kinderen horen	3,87	0,30	4,63	0,12	4,17	0,27	4,50	0,22	4,00	0,18	3,25	0,32	3,67	0,24	1,50	0,13	3,40	0,34
Scheiden van het juridische en het menselijke proces	3,95	0,31	4,25	0,21	2,50	0,40	4,75	0,11	4,25	0,11	3,75	0,32	4,67	0,12	3,50	0,38	3,80	0,24
Focus op het gezin en de context daarvan, met als doel een harmonieus systeem creëren	4,08	0,24	4,25	0,17	4,17	0,27	4,50	0,22	4,75	0,11	4,00	0,25	4,17	0,17	2,00	0,25	3,60	0,12
Het kind vertegenwoordigen	4,08	0,26	4,38	0,17	4,83	0,09	4,25	0,21	4,00	0,00	3,00	0,00	4,33	0,19	2,50	0,38	3,80	0,40
Coachen van het gezin in constructief werken naar een oplossing	4,15	0,29	4,63	0,12	4,67	0,19	4,50	0,22	4,25	0,21	2,50	0,28	4,33	0,24	2,50	0,38	4,20	0,29
Inzicht geven in machtsverhouding, de rol van gezag en gezamenlijk ouderschap	4,26	0,22	4,63	0,12	4,50	0,13	4,50	0,13	4,50	0,13	3,50	0,22	4,33	0,19	3,00	0,50	4,00	0,22
Kindvriendelijke mind-set, focus op het kind	4,28	0,20	4,50	0,18	4,50	0,13	4,75	0,11	4,00	0,18	3,50	0,22	4,33	0,12	3,50	0,38	4,40	0,20
De rechten van het kind bewaken	4,33	0,26	5,00	0,00	4,83	0,09	5,00	0,00	4,50	0,13	3,50	0,22	3,83	0,27	4,00	0,00	3,40	0,41
Vroegtijdig signaleren vechtscheiding/problemen bij het kind	4,41	0,22	4,63	0,12	4,67	0,12	4,50	0,13	4,75	0,11	3,50	0,22	4,50	0,19	3,00	0,50	4,60	0,20
Inschatten welke betrokkenheid in juridische zin, goed is voor het kind	4,46	0,17	4,50	0,18	5,00	0,00	4,50	0,13	4,75	0,11	4,50	0,22	4,33	0,12	4,00	0,00	3,80	0,19
Duurzaamheid bewaken, situatie op langere termijn inzien	4,49	0,21	4,75	0,11	4,50	0,19	4,75	0,11	4,75	0,11	4,25	0,21	4,33	0,12	3,00	0,50	4,60	0,20

Analyse, de situatie in kaart brengen, gezin en de context	4,51	0,20	4,88	0,08	4,67	0,12	4,75	0,11	4,75	0,11	3,50	0,22	4,83	0,09	3,00	0,25	4,40	0,20
Voorlichten, mogelijkheden in kaart brengen	4,51	0,16	4,75	0,11	4,83	0,09	4,75	0,11	4,00	0,00	4,50	0,22	4,00	0,14	5,00	0,00	4,40	0,20
Hulp inschakelen, samenwerken met hulpverlenende instanties	4,54	0,16	4,63	0,17	4,50	0,13	5,00	0,00	4,75	0,11	4,50	0,22	4,17	0,09	4,50	0,13	4,40	0,20
Kennis van sociale kaart	4,54	0,17	4,88	0,08	4,67	0,12	5,00	0,00	4,50	0,13	3,75	0,32	4,33	0,12	4,00	0,00	4,60	0,12
Spanning verminderen, de-escaleren, beschadiging voorkomen	4,62	0,18	4,88	0,08	4,83	0,09	5,00	0,00	5,00	0,00	3,00	0,00	4,83	0,09	4,50	0,13	4,40	0,20
Proces efficiëntie bewaken, zorgen dat het niet te lang duurt	4,69	0,13	4,63	0,12	4,67	0,12	4,75	0,11	5,00	0,00	4,50	0,22	4,50	0,13	5,00	0,00	4,80	0,10
Samenwerken met de advocaat van de andere ouder	4,74	0,14	4,75	0,11	5,00	0,00	4,75	0,11	4,75	0,11	4,00	0,25	4,67	0,12	5,00	0,00	5,00	0,00

Bijlage 6 - Taken en competenties Delphi onderzoek

In deze bijlage wordt verder ingegaan op de taken en competenties die in het Delhi-onderzoek aan de orde zijn gekomen. Hoewel ook in de GDR op taken en competenties is teruggekomen bleken de beide onderzoeken geen significante verschillen per expertgroep te bevatten. In de GDR is gestemd over de meest belangrijke taken en werkzaamheden van de 'kindvriendelijke advocaat'.

De expertgroepen kregen de opdracht om per discipline een top vijf van taken te maken die de werkzaamheden van de 'kindvriendelijke advocaat' aangeven. De tweede vraag die aan de expertgroepen werd gesteld was de vraag over welke competenties de 'kindvriendelijke advocaat' moet beschikken om de verschillende taken te kunnen uitvoeren. De competenties zijn ingedeeld in de vier lagen van kennis, vaardigheden, waarden en eigenschappen. Per taak moest worden aangegeven welke competenties hierbij horen. In de samenvatting wordt per expertgroep in het kort aangegeven welke overwegingen de expertgroepen hadden om precies deze taken en competenties te kiezen.

4.5.1 Juristen

4.5.1.1 Taken en competenties

Taak 1. Kennis en praktijk- en levenservaring.

Hieronder wordt door de juristen verstaan: Hoogopgeleid op het gebied van familie- of jeugdrecht. Aangesloten bij specialisatie vereniging met toetsmomenten. Afgeronde mediation opleiding. Volgende kennis en bewaking van de grenzen van de grondrechten van kinderen (EVRM, IVRK). Systemisch denken. Competenties bij taak 1:

- Gepassioneerd in het vak staan
- Goed met kinderen kunnen praten
- Bewaken van de grenzen van mensen
- Systemisch kunnen denken

Taak 2. Goede coaching en signalering

Competenties bij taak 2:

- Op het juiste moment hulp kunnen inschakelen
- Goede sociale kaart (tijdig doorverwijzen)
- Weg kennen in de hulpverlening
- Samenwerken met andere gedragsdeskundigen (zoals psycholoog)

Taak 3. Autonomie uitstralen. Tegen cliënt durven zeggen wat nodig is.

Competenties bij taak 3:

- Benodigde kennis bezitten
- Advocaat moet binnen een opgesteld keurmerk passen
- Sterk in je schoenen staan (nieuwsgierig en niet bang zijn)
- Durven zeggen tegen de cliënt wat nodig is (spiegel voorhouden)

Taak 4. Empathisch vermogen

Competenties bij taak 4:

- Empathisch vermogen hebben
- Goed kunnen luisteren naar ouders én kinderen
- Conflicten voorkomen

Taak 5. De-escaleren

Competenties bij taak 5:

- Zorgvuldig kunnen formuleren
- Zorgen dat niemand zich gediskwalificeerd voelt

4.5.1.2 Samenvattend

Wat opvalt bij de juristen is dat zij kennis het allerbelangrijkst vinden. Zij geven aan dat de 'kindvriendelijke advocaat' hoogopgeleid moet zijn en bijvoorbeeld moet voldoen aan een keurmerk dat wordt opgericht voor de 'kindvriendelijke advocaat'. Ze moeten zich specialiseren en getoetst worden op kennis. Daarnaast moet een 'kindvriendelijke advocaat' goed kunnen samenwerken met andere disciplines zoals een psycholoog of andere hulpverlener: zijn eigen kwaliteiten gebruiken maar ook tijdig doorverwijzen. Ten slotte vinden juristen autonomie, empathie en de-escaleren belangrijk. Aan de ene kant moet een advocaat kunnen zeggen waar het op staat, ouders een spiegel kunnen voorhouden maar aan de andere kant moeten zij ook de cliënt kunnen begrijpen en zorgvuldig formuleren zodat cliënt(en) niet gekwetst worden of zich gediskwalificeerd voelen.

4.5.2 Gedragsdeskundigen

4.5.2.1 Taken en competenties

Taak 1. Situatie in kaart brengen

Competenties bij taak 1:

- Benodigde kennis: systeemdynamiek, enige kennis van psychologische kant (eventueel samenwerken met gedragsdeskundige), basiskennis van ontwikkeling kinderen
- Benodigde vaardigheden: analytisch vermogen, onbevooroordeelde houding, veilige sfeer creëren
- Benodigde waarden: gelijkwaardigheid, betrokkenheid, nieuwsgierigheid
- Benodigde eigenschappen: leiderschap (regie kunnen houden: de 'kindvriendelijke advocaat' bepaalt de richting)

Taak 2. De-escaleren

Competenties bij taak 2:

- Benodigde kennis: technieken en vaardigheden van de mediator, niet teveel intervisie op de persoonlijke situatie van cliënten
- Benodigde vaardigheden: emotieregulatie, erkennen van verschillende belevingen, empathisch vermogen (niet veroordelend, geen verwijten)
- Benodigde waarden: compassie hebben
- Benodigde eigenschappen: *mindfulness*, incasseringsvermogen, jezelf tot rust kunnen brengen na heftige gebeurtenissen, gelijkmoedigheid (ontspannen uitstraling)

Taak 3. Onderscheid maken tussen het menselijke en het juridische aspect

Competenties bij taak 3:

- Benodigde kennis: zowel psychologische als juridische kennis
- Benodigde vaardigheden: analytisch vermogen, communicatief
- Benodigde waarden: deskundigheid, professionaliteit
- Benodigde eigenschappen: mensenkennis, alert kunnen zijn, doortastend zijn

Taak 4. Kind in beeld brengen

Competenties bij taak 4:

- Benodigde kennis: basiskennis van de verschillende ontwikkelingsfasen van kinderen
- Benodigde vaardigheden: gespreksvaardigheden (leeftijdsspecifiek), vertaalslag kunnen maken van kind naar ouder, erkenning geven, kunnen onderscheiden van authentiek kind en gemanipuleerd kind
- Benodigde waarden: kind moet gelijkwaardig erkend en respectvol behandeld worden, kind moet gezien worden als een autonoom persoon
- Benodigde eigenschappen: contact kunnen maken met het kind, kunnen inleven in het kind

Taak 5. Hulp inschakelen op het juiste moment

Competenties bij taak 5:

- Benodigde kennis: kennis van sociale kaarten, eigen netwerk hebben, kennis van gemeente (bijvoorbeeld CJG-coach)
- Benodigde vaardigheden: samenwerken, collegiaal zijn, niet alles zelf willen doen, doorverwijzen
- Benodigde waarden: kinderen moeten er niet alleen voor komen te staan, kwaliteit bewaken, niet alles alleen willen doen maar doorverwijzen, toekomstgericht
- Benodigde eigenschappen: flexibiliteit, empathie, kunnen plannen / organiseren

4.5.2.2 Samenvattend

Wat opvalt bij de gedragsdeskundigen is dat zij denken dat een 'kindvriendelijke advocaat' de situatie in kaart moet kunnen brengen maar dat hij ook moet kunnen doorverwijzen wanneer nodig. Er komt duidelijk naar voren dat gedragsdeskundigen menen dat een advocaat geen hulpverlener is en dat hij zijn eigen grenzen moet kennen en niet alles kan doen voor het kind. Ook komt duidelijk naar voren dat ze vinden dat een 'kindvriendelijke advocaat' het juridische en menselijke aspect goed moet kunnen scheiden. Hiervoor dient de advocaat ook enige psychologische kennis te bezitten (hij moet bijvoorbeeld het authentieke kind kunnen onderscheiden van het gemanipuleerde kind).

4.5.3 Omgang / ouderbegeleiding

4.5.3.1 Taken en competenties

Taak 1. Samenwerken, disciplinair en interdisciplinair

Competenties bij taak 1:

- Benodigde kennis: kinderrechtenverdrag, ontwikkelingspsychologie (ontwikkelingsfasen van kind)
- Benodigde vaardigheden: samen kunnen werken, kunnen luisteren
- Benodigde waarden: meezijdig partijdig zijn, respect voor andere expertises, ouderschap blijft
- Benodigde eigenschappen: empathisch vermogen

Taak 2. Voorlichting geven over ouderschap blijft

Competenties bij taak 2:

- Benodigde kennis: context rondom ouderschapsreorganisatie: wat betekent het om te bewegen tussen twee huizen, welke impact heeft dit op het kind
- Benodigde vaardigheden: uitstekende gesprekstechnieken (kunnen luisteren, overbrengen, informeren), flexibel kunnen zijn
- Benodigde waarden: respect hebben voor alle partijen
- Benodigde eigenschappen: kunnen verbinden, communiceren, empathisch met gepaste afstand, humor

Taak 3. Verbinden van ouders

Competenties bij taak 3:

- Benodigde kennis: systemische basiskennis
- Benodigde vaardigheden: communiceren, luisteren
- Benodigde waarden: respect, ouderschap blijft na de scheiding
- Benodigde eigenschappen: empathisch, kunnen verbinden

Taak 4. Coachen

Competenties bij taak 4:

- Benodigde kennis: coaching strategieën, kennis over rouwproces,
- Benodigde vaardigheden: coaching vaardigheden, gesprekstechnieken beheersen, structuur kunnen bieden
- Benodigde waarden: respect, empathie, geloven in talent en eigen kracht, betrouwbaarheid
- Benodigde eigenschappen: natuurlijke aanleg voor coaching, nieuwsgierig zijn, belang tonen, humor, kunnen relativeren

Taak 5. Resultaat bereiken

Competenties bij taak 5:

- Benodigde kennis: juridische kennis, kennis van sociale kaart, contracten kunnen maken
- Benodigde vaardigheden: besluitvaardig, regie voeren, structuur houden, samenwerken
- Benodigde waarden: proces bewaken, evalueren, geloven dat ouderschap kan / moet blijven, betrouwbaarheid
- Benodigde eigenschappen: efficiënt en consistent zijn

4.5.3.2 Samenvattend

Evenals als de andere groepen vinden de omgang/ouderbegeleiders het belangrijk dat er samengewerkt wordt tussen verschillende disciplines. De 'kindvriendelijke advocaat' moet doorverwijzen waar nodig. 'Ouderschap blijft' is een thema dat verschillende keren terug keert als dimensie van een competentie. De 'kindvriendelijke advocaat' moet zich hier bewust van zijn en zijn werkwijze hierop aanpassen. De omgang/ouderbegeleiders zijn de eerste die ook spreken over een resultaat dat de 'kindvriendelijke advocaat' moet boeken. De advocaat dient efficiënt en consistent te zijn. Ten slotte zijn de omgang/ouderbegeleiders van mening dat een 'kindvriendelijke advocaat' humor moet bezitten om de scheiding zo goed mogelijk te laten verlopen.

4.5.4 Onderzoeksinstituten

4.5.4.1 Taken en competenties

Taak 1. Samenwerken met andere disciplines

Competenties bij taak 1:

- Benodigde kennis: de sociale kaart kennen
- Benodigde vaardigheden: verhaal zo opschrijven dat betrokkenen zich hierin herkennen, zonder oordeel schrijven, aansluiten bij belevingswereld van cliënt
- Benodigde waarden: respectvol zijn
- Benodigde eigenschappen: open houding, empathisch vermogen

Taak 2. Vroegtijdig signaleren van potentiële kenmerken voor vechtscheiding

Competenties bij taak 2:

- Benodigde kennis: kennis van psychologie, persoonlijkheden, hechting
- Benodigde vaardigheden: intuïtief, theorieën eigen maken
- Benodigde waarden: kwetsbaarheid, betrokkenheid, rechtvaardigheid, gelijkheid, transparantie: geen verborgen agenda hebben

- Benodigde eigenschappen: open staan en oprechte interesse hebben, geloven dat je wat kan toevoegen, het verschil willen maken.

Taak 3. Door ontwikkelen, opleidingen volgen, verdiepen

Competenties bij taak 3:

- Benodigde kennis: kennis van jezelf en je tekorten hebben
- Benodigde vaardigheden: zelfreflectie en supervisie, praktijkervaring opdoen, intervisie
- Benodigde waarden: autonomie
- Benodigde eigenschappen: eigenwijs, onderzoekend, leiding geven, grenzen stellen

Taak 4. Kindvriendelijke *mindset* / focus op het kind

Competenties bij taak 4:

- Benodigde kennis: kennis van het kind en lange termijn effecten van scheiding. Kennis over hechting(ssstoornissen), trauma, coping strategieën
- Benodigde vaardigheden: kunnen herkennen op bachelorniveau
- Benodigde waarden: ruimdenkend en oordeel vrij
- Benodigde eigenschappen: oprecht enthousiasme, positief zijn, niet meegaan in negativiteit

Taak 5. Kennis van sociale kaart en deze bijhouden

Competenties bij taak 5:

- Benodigde kennis: focus op kwetsbaarheden en niet op successen
- Benodigde vaardigheden: normaliseren. Vaardigheid bezitten om andere deskundigen in te schakelen
- Benodigde waarden: niet oordelend maar onderzoekend
- Benodigde eigenschappen: interesse en openheid, betrouwbaarheid

4.5.4.2 Samenvattend

Ook de onderzoeksinstituten vinden het samenwerken met andere disciplines erg belangrijk. Zij geven als eerste aan dat het belangrijk is voor de 'kindvriendelijke advocaat' om de signalen van een vechtscheiding vroegtijdig te signaleren. Het is de eerste groep die spreekt over een "kindvriendelijke *mindset*/focus op het kind". Hierbij is het belangrijk dat de 'kindvriendelijke advocaat' kennis heeft van het kind, hechting(ssstoornissen), trauma en coping strategieën.

4.5.5 Beleidsmakers

4.5.5.1 Taken en competenties

Taak 1. Stem van het kind laten horen (leider laten zijn in het proces)

Competenties bij taak 1:

- Benodigde kennis: kennis hebben van dilemma's van ouders en kind, zo nodig doorverwijzen naar andere disciplines
- Benodigde vaardigheden: kunnen managen van verwachtingen, meerzijdig partijdig kunnen zijn, objectiviteit behouden
- Benodigde waarden: een scheiding mag niet ten koste gaan van het kind, financiële afwikkeling mag niet het eerste uitgangspunt zijn in een scheidingsproces
- Benodigde eigenschappen: bereidheid om open te staan voor andere perspectieven, zelfreinigend vermogen, zelfvertrouwen

Taak 2. De advocaat moet het proces compact houden

Competenties bij taak 2:

- Benodigde kennis: kennis hebben van het proces en het effect op ouders / kind
- Benodigde vaardigheden: geschil kunnen ombuigen, kijken naar gezamenlijke belangen
- Benodigde waarden: het is belangrijk om escalatie te voorkomen
- Benodigde eigenschappen: goed kunnen luisteren, empathisch vermogen, *reframen*

Taak 3. Ingaan op het geschil, niet op de strijd

Competenties bij taak 3:

- Benodigde kennis: kennis van rouwverwerking, scheidingsverwerking, trauma
- Benodigde vaardigheden: oog hebben voor de verschillende belangen van verschillende partijen
- Benodigde waarden: dat je de strijd niet wilt aanwakkeren
- Benodigde eigenschappen: empathisch, goed kunnen luisteren

Taak 4. Samenwerken met verschillende disciplines

Competenties bij taak 4:

- Benodigde kennis: kennis van de ontwikkeling van kinderen, wat voor invloed heeft het scheidingsproces op hen?
- Benodigde vaardigheden: goede vertaalslag kunnen maken (wat is emotioneel en wat is juridisch?), belangrijk om te zorgen dat het emotionele verhaal met het juridische verhaal 'matcht'
- Benodigde waarden: streven naar een duurzame oplossing
- Benodigde eigenschappen: goed kunnen luisteren, empathisch vermogen hebben

4.5.5.2 Samenvattend

Wat opvalt bij de beleidsmakers is dat zij bij bijna elke taak als eigenschap 'goed kunnen luisteren' en 'empathisch vermogen' noemen. Daarnaast leggen zij de nadruk op het korte proces waarbij ingegaan wordt op het geschil en niet op de strijd. De 'kindvriendelijke advocaat' moet duidelijk het verschil zien tussen het emotionele deel van de scheiding en het juridische deel. Hij moet streven naar een duurzame oplossing.

4.5.6 Wetenschap

4.5.6.1 Taken en competenties

Taak 1. Zorgen dat iemand naar het kind luistert

Competenties bij taak 1:

- Benodigde kennis: kennis van het sociale netwerk, kennis van het relevante recht, kennis van het kind, leeftijdsgebonden kennis, kennis van verschil tussen jongens en meisjes
- Benodigde vaardigheden: mogelijkheid tot gespreksvoering met het kind, conflict hanterende vaardigheden
- Benodigde waarden: respect
- Benodigde eigenschappen: empathisch zijn, in het 'hier en nu' kunnen werken, standvastig, stevig in je schoenen staan, onbevangen (maar niet naïef), menselijkheid

Taak 2. Bevorderen dat het kind zo min mogelijk beschadigd uit de echtscheiding komt

Competenties bij taak 2:

- Vanuit de gedachte van het kind kijken naar oplossingen
- Toekomstgericht werken

Taak 3. Ouders laten zien dat gezag geen macht is. Kind heeft twee ouders.

Competenties bij taak 3:

- Kennis van verantwoordelijk ouderschap
- Grootouders betrekken bij de scheiding
- Natuurlijk gezag is belangrijker dan macht
- Gezag is verantwoordelijkheid, gelijkwaardigheid

Taak 4. Aandacht besteden aan systeem van de ouders

Competenties bij taak 4:

- Kennen van sociale netwerk van de ouders
- Grootouders betrekken bij de scheiding
- Ander netwerk van ouders betrekken bij scheiding (bijvoorbeeld stiefouders)

Taak 5. Aandacht voor de sociale kaart van professionele instanties

Competenties bij taak 5:

Kennis van de sociale kaart

Kunnen doorverwijzen wanneer dat nodig is

4.5.6.2 Samenvattend

De beleidsmakers hebben de taken helaas niet kunnen opdelen in competenties met dimensies. Wel komt duidelijk naar voren dat er geluisterd moet worden naar het kind en dat het een doel van de 'kindvriendelijke advocaat' moet zijn om het kind zo min mogelijk beschadigd uit de echtscheiding te laten komen. Dit kan bijvoorbeeld door ouders te laten zien dat gezag geen macht is, een beter woord voor gezag zou 'ouderlijke verantwoordelijkheid' zijn. Ook leggen de beleidsmakers veel nadruk op het sociale netwerk van de ouders. Grootouders dienen te worden betrokken bij de echtscheiding vanwege hun actieve rol binnen het gezin (oppassen e.d.).

4.5.6.7 Ervaringsdeskundigen (ouders)**4.5.7.1 Taken en competenties****Taak 1. Weten waar het over gaat (analytisch vermogen)**

Competenties bij taak 1:

- Benodigde kennis: alles weten over de risico's van kinderen, kennis over de kenmerken van relaties en de context hieromheen: wie zijn er bij betrokken?
- Benodigde vaardigheden: in kaart kunnen brengen van hele systeem rondom het kind en de betrokkenen, onderlinge verhoudingen in kaart kunnen brengen
- Benodigde waarden: respect, nieuwsgierigheid, openheid, fatsoen, *open minded*, zonder vooroordelen
- Benodigde eigenschappen: empathisch, luisteren, durven vragen, lef hebben, stevige persoonlijkheid

Taak 2. Spanning verminderen

Competenties bij taak 2:

- Benodigde kennis: les kunnen geven in fatsoen, kennis van het systeem rondom het kind, ontwikkeling van kinderen, conflictstelsel, levenservaring
- Benodigde vaardigheden: neutraal zijn, scherp analytisch vermogen, *helicopterview*, kunnen onderhandelen
- Benodigde waarden: respect hebben voor mensen, niet oordelen, *out of the box* denken
- Benodigde eigenschappen: fatsoen hebben, verbaal sterk zijn

Taak 3. Samen verbinden

Competenties bij taak 3:

- Benodigde kennis: kennis van mediation, lange praktijkervaring, kennis van organisatie
- Benodigde vaardigheden: organiseren, richting kunnen geven, *empowerment*, niet bang zijn om andere professionals in te schakelen
- Benodigde waarden: positieve denker, gelijkwaardigheid, openheid
- Benodigde eigenschappen: leiderschap, natuurlijk overwicht, sympathiek leider, geven van vertrouwen

Taak 4. Recht van het kind implementeren

Competenties bij taak 4:

- Benodigde kennis: gelijkwaardigheid van de ouders, praktijkkennis, pedagogische kennis, psychologische inzichten, kennis van mediation
- Benodigde vaardigheden: oplossend vermogen, metacommunicatie (over situatie praten, met de kinderen praten), uitleggen van transitie, eigen grens of beperking inzien (en zo nodig doorverwijzen)
- Benodigde waarden: respect, van kinderen houden maar ook van ouders, van familie houden
- Benodigde eigenschappen: pragmatisch, empathisch, uit zijn op harmonie

Taak 5. Duurzaamheid bewaken

Hieronder wordt verstaan: monitoren van alles wat wordt afgesproken. Hoe werken de afspraken op lange termijn? De ouders hierin betrekken. Dus eigenlijk: pedagogische kennis overbrengen op de ouders.

Competenties bij taak 5:

- Benodigde kennis: veranderingen van co-ouderschap in de pubertijd van de kinderen, kennis hebben van eigen kracht, netwerk van familie
- Benodigde vaardigheden: lange termijn denker, belang van duurzaamheid kennen, cliënten bij conflicten terug laten komen
- Benodigde waarden: contact met beide ouders bevorderen, duurzaamheid, lange termijn denker, open, redelijk
- Benodigde eigenschappen: harmonieus, eerlijk zijn

4.5.7.2 Samenvattend

De ouders vinden het allereerst belangrijk dat de advocaat weet waar het over gaat in de scheiding en een groot analytisch vermogen heeft. Hij moet de spanning kunnen verminderen en cliënten kunnen verbinden. De ouders zijn de eerste groep die “duurzaamheid bewaken” als taak heeft opgenomen. Ze vinden het belangrijk dat de afspraken nu werken maar ook in de toekomst.

4.5.8 Ervaringsdeskundigen (kinderen)

4.5.8.1 Taken en competenties

Taak 1. Belang van het systeem behartigen

Hiermee wordt bedoeld: niet alleen het belang van het kind behartigen. Er moet een harmonieuze situatie tot stand komen. ‘kindvriendelijke advocaat’ is dus een paradoxale naam.

Competenties bij taak 1:

- Benodigde kennis: wat is het systeem van een gezin, hoe functioneert het gezin
- Benodigde vaardigheden: overzicht hebben van alle belangen per individu
- Benodigde waarden: het belangrijk vinden dat iedereen aan bod komt
- Benodigde eigenschappen: empathisch vermogen, moed

Taak 2. Voorlichting geven aan ouders

Hiermee wordt bedoeld: voorlichting geven over de effecten op kinderen, het belang van op een neutrale manier communiceren en continue laten zien hoe het ook kan (gewenste situatie, “best practice”).

Competenties bij taak 2:

- Benodigde kennis: weten wat het effect op kinderen is en wat in het belang van het kind is
- Benodigde vaardigheden: controleren bij het kind hoe hij / zij de sfeer tussen ouders ervaart
- Benodigde waarden: *mindset* hebben dat je een harmonieuze situatie wil bewerkstelligen
- Benodigde eigenschappen: empathisch vermogen, moed

Taak 3. Problemen signaleren

Hiermee wordt bedoeld: problemen signaleren bij iedereen binnen het systeem en doorverwijzen indien nodig, het sociale systeem in kaart brengen.

Competenties bij taak 3:

- Benodigde kennis: weten wat er allemaal zou kunnen spelen
- Benodigde vaardigheden: onderscheiden of er een conflict is tussen ouders of dat de ouders zelf een probleem hebben, ‘niet plus gevoel’, kunnen handelen hiernaar
- Benodigde waarden: het beste willen voor partijen, compassie
- Benodigde eigenschappen: sterk intuïtief vermogen, doortastendheid, vriendelijkheid, moed

Taak 4. Luisteren naar het kind

Hiermee wordt bedoeld: checken of er geluisterd wordt naar het kind in de juridische procedure (door bijvoorbeeld een rechter).

Competenties bij taak 4:

- Benodigde kennis: kennis van de juridische procedure, kennis over ervaring van kinderen
- Benodigde vaardigheden: gesprekstechnieken, kunnen luisteren, in kindvriendelijke taal kunnen communiceren
- Benodigde waarden: eerlijke en oprechte interesse in partijen
- Benodigde eigenschappen: betrokkenheid, moed

Taak 5. Kind niet betrekken in juridische procedures

Competenties bij taak 5:

- Benodigde kennis: onderzoek naar wat kinderen schaaft en wat niet
- Benodigde vaardigheden: grenzen stellen (ook aan ouders), vragen hoe je wilt dat het kind over tien jaar terugkijkt op deze periode
- Benodigde waarden: eerlijkheid, moed
- Benodigde eigenschappen: assertief zijn, moed

6.6.8.2 Samenvattend

Bij de ervaringsdeskundige kinderen valt het op dat zij vinden dat een ‘kindvriendelijke advocaat’ “moed” zou moeten hebben. Bij elke deeltaak noemen zij als eigenschap “moed”. Daarnaast vinden zij het erg belangrijk dat het hele systeem rondom het gezin bekeken wordt en dat een kind niet betrokken wordt in de procedure. Een ‘kindvriendelijke advocaat’ moet volgens hen weten wat schadelijk is voor een kind en hoe deze schade op een latere leeftijd voorkomen kan worden. De ouders moeten hiervoor gemonitord worden en onderwezen over de lange termijn effecten van een scheiding.